

A GYERMEK

A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE
AZ ORSZ. GYERMEKVÉDŐ LIGA TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELE-
NIK JULIUS-AUGUSZTUS KIVÉTELEVEL MINDEN HÓ VÉGÉN

DAS KIND

ORGAN DER UNGARI-
SCHEN GESELLSCHAFT
F. KINDERFORSCHUNG

L'ENFANT

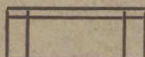
ORGANE DE LA SOCIÉTÉ
HONGROISE □ □ POUR
L'ÉTUDE DE L'ENFANT

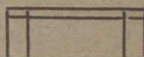
TELEKI SÁNDOR GRÓF,
BABARCZI-SCHWARTZER
OTTÓ DR., BÁRCZY IST-
VÁN DR., NÁRAY-SZABÓ
SÁNDOR DR. KÖZREMŰKÖ-
DÉSÉVEL SZERKESZTIK

□ NAGY LASZLÓ □
FELELŐS SZERKESZTŐ

BERKES JÁNOS, GROSZ
GYULA DR., RANSCH-
BURG PÁL DR., PEKAR
KÁROLY DR. SZERKESZTŐ-
BIZOTTSÁGI TAGOK. □

SZERKESZTŐSÉG REDAKTION
BUDAPEST, VIII. ÜLLŐI-ÚT 16/B.

TARTALOM

<i>Migray József.</i> A gyermek erkölcsi érzése	259
<i>Nógrády László dr.</i> A gyermektanulmányozás középiskoláinkban	272
<i>Várnai Sándor.</i> Gyermektanulmányok a budapesti nemzetközi orvosi kongresszuson	285
<i>Domokosné Löllbach Emma.</i> A gyermek élete, Lombroso Paulától; ford. Goldbaum Helén	296
<i>Pekár Károly dr.</i> Leclère: Az észszerű erkölcsi nevelés. Spiller: Közlemények az erkölcsi nevelésről. Binet: Az újabb fel fogás a gyerekekről. Bohn: Az értelem születése	300
<i>Kemény Gábor dr.</i> Lhotzky: Die Seele deines Kindes	307
<i>V. O. J. Stuhlmann:</i> Újabb lélektani módszerek és törekvések	309
<i>Pekár Károly dr.</i> Abelson: Elmebeli fáradtság és mérése aesthesiometerrel	309
<i>Várnai Sándor.</i> Korlátolt fejlődésű gyermekek nevelő intézete Philadelphiában	309
<i>Sándor Domokos.</i> A Schreuder-féle holland gyógypedagógiai internátus Arnheimben	312
Gyermektanulmányi mozgalmak	316
<i>Perényi Irén.</i> Külföldi szemle	320
<i>Katalin mama.</i> Két gyermek (apróságok a gyermek életéből)	325
A Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjainak névsora	327
Egyesületi értesítések	328
Übersicht der letzten Nummer	328
Résumé du dernier Numéro	334

A szerkesztőség és a M. Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: *Nagy László alelnök. Budapest, VIII. Üllői-ut 16/B.* Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők.

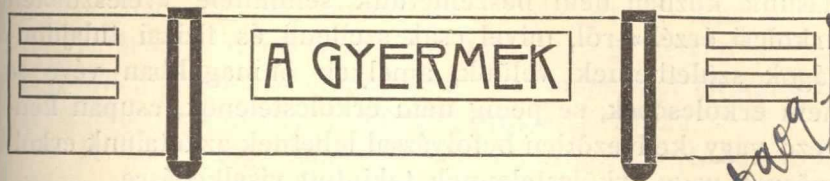
A kiadóhivatal és a pénztáros címe: *Perényi József dr. tanár, Budapest, VII. Aréna-ut 11a.* A reklamációk, tagsági díjak és előfizetések ide intézendők. Ugyanitt történik a hirdetések főlvétele.

A tagsági díj 4 korona, amelyért A Gyermekek című közlöny is jár. Az előfizetés díja egész évre szintén 4 korona. Egyes szám ára 60 fillér.

Kérem tisztelt tagtársaimat, hogy a tagsági díjat a pénztári hivatalhoz sürgősen megküldeni szíveskedjenek.

Budapest, 1909. november hó.

Perényi József dr. pénztáros.

Magyar nyelv és irodalom

A gyermek erkölcsi érzése.

Irta : **Migray József**, tanító Budapesten.

I.

A gyermek erkölcsi érzésével a lélekbuvárok eddig keveset foglalkoztak. Az általános gyermektanulmányozás adta meg az első lökést arra, hogy ehhez a kérdéshez tisztán lélektani szempontból nyuljunk. Büntetőjogi és pathológiai szempontokból már jórégén fölszinen van a kérdés. Ámde egészen más álláspontjuk van a lélekbuvároknak. A büntetőjogászokat a gyermekbűnök s azok okai büntetőjogi szempontból érintik, az elmeorvosok pedig az erkölcstelenségek típusait s azok pathológiai okait kutatják. A mi szempontunkból a bűn csak külső megnyilvánulási formája egy lelki folyamatnak s mint ilyen, nem mindig sorozható az erkölcstelenség általános fogalma alá, azaz : nem minden esetben tekinthető erkölcstelenségnek.

Mikor lélektani szempontból foglalkozunk a gyermek erkölcsi érzésével, a felnőtt ember azon benső élményeiből kell kiindulnunk, melyeket nála erkölcsösöknek vagy erkölcsteléneknek nevezünk s egyetlen kérdésünk, amely köré megfigyeléseink adatait csoportosítjuk, az lesz : ezen érzések miképen fejlődnek ki a gyermekben ?

A gyermeket azonban nem szabad semmiféle előítélet szemüvegén keresztül néznünk. Megfigyeléseinknek általános szellemi folyamatokra, képzetekre, érzésekre, kedélyhullámzásokra, ösztönökre és a gyermek ítéleteire kell szorítkozniok s azt kell vizsgálnunk, hogy ezekből miképen alakul ki az a lelki állapot, melyet mi erkölcsösnek nevezünk. Vizsgáló-

dásunk közben nem beszélhetünk semmiféle «veleszületett erkölcsi érzék»-ről, mivel csak szellemi és fizikai tulajdonságok születhetnek velünk, amelyek önmagukban véve se nem erkölcsösek, se pedig nem erkölcstelenek, csupán kedvező vagy kedvezőtlen befolyással lehetnek az általunk erkölcsösnek vagy erkölcstelennek tekintett viselkedésre.

És amidőn a gyermek erkölcsi érzésére vonatkozólag megfigyelésünk általános szempontjait ilyképen csoportosítjuk, egy régi s helytelenül felállított kérdést törekszünk kiküszöbölni nemcsak a lélektanból, hanem az általános köztudatból is. Ez ama régi kérdés, amelyre Szent Ágoston és Rousseau oly különböző, egymással ellentétes módon feleltek meg: vajjon a gyermek már a természet szerint jó-e, vagy rossz?

Eddig nem igen jutott eszébe senkinek, hogy a kérdést ilymódon felállítani s arra egy általános feleletet adni nem lehet. Az ember érzésvilágát, ha az erkölcsi cselekedetek szempontjából vesszük, két csoportra oszthatjuk. Az első csoporthoz tartoznak mindazon érzések, indulatok, szenvedélyek, melyek tisztán a szűkebbkörű én-re vonatkoznak (egocentrikus érzések), míg a második csoportba az én-en túlterjedő s mondhatjuk, egyéniség feletti (altruisztikus) érzéseket sorozhatjuk. Érzésvilágunk ezen különböző skálái éppen úgy adva vannak, mint egyéb életformáink, pl. a képzelet, a gondolkodás stb. Mibenlétüket jelen dolgozatunk keretében nem tárgyalhatjuk, itt csak létezésüket állapítjuk meg. Bennünket kérdésünk tárgyalásában az érzésvilág két csoportjára vonatkozólag csupán az érdekelhet még, hogy az emberiség történelmi fejlődésében a magasabbrendű társadalmak kialakulásában elsőrendő szerepet játszik a két érzéscsoport egymáshoz való viszonya, azaz a folytonos átmenet az egocentrikus érzésekből az altruisztikus érzéskörbe s az utóbbinak kifejlődése. Minthogy a gyermekben ugyanazt kell erkölcsösnek vagy erkölcstelennek neveznünk, amit a felnőtt emberben, tehát azt mondhatjuk még röviden, hogy erkölcsi érzéseinknek vannak kulturális föltételei is.

Igy tehát azt a kérdést, vajjon a gyermek természet szerint jó-e, vagy rossz, mi föl sem állíthatjuk, mivel mi az embert összes életformáival, szellemivel és fizikaival együtt, úgy tekintjük, mint organikus lényt, kinek fejlődése nem-

csak emberi mivolta, hanem adott életföltételei által is meg van határozva. A mi kérdésünk tehát a régi helyett az lesz: *a gyermek érzéseinek összessége melyik csoporthoz áll közelebb, az egocentrikus avagy az altruisztikus érzésekhez?*

És az a kép, amely ilymódon szigorúan tudományos eljárás alapján készül számunkra a gyermek erkölcsi érzéséről, egészen más lesz, mint amit eddig kaptunk. Különösen pedagógiai szempontból fontos, hogy a gyermek lelki működésének ezen területét közelebbről is megismerjük, mert az erkölcsi nevelés terén nagy viszátságok vannak s azt mondhatjuk, hogy ami e célból történik, egyáltalán nem felel meg a gyermeki lélek adott fejlődésbeli állapotainak és követelményeinek. Látni fogjuk, mihelyt az előbbieken röviden körvonalozott álláspontról vizsgáljuk a gyermeki lelket, hogy az erkölcsi érzés fokozatosan, az ember többi képességeinek összességéből a külvilággal való érintkezés folyama alatt áll elő s fejlődik ki és a velünk született, majd öröklött temperamentum-, akarat- és értelembeli különbségek és más egyéni képességek erősen rányomják bélyegüket.

Rendesen azt a gyermeket nevezzük erkölcsösnek, aki szereti szülőit, testvéreit, aki rokonszenvet érez más gyermekekkel és felnőttekkel szemben, aki az állatokat nem kinozza szándékosan, nem hazudik, nem lop, általában véve engedelmes, szófogadó, könnyen hajlítható, nem talál örömet abban, hogy másoknak ártson, rombolási ösztöne nincs, nem irigykedik stb. Mindezen tulajdonságok és ellentétek nem nyilvánulnak meg egyforma mértékben és egyszerre a gyermekben, hanem egyik a másikba állandóan átalakul; fokozatosan növekednek vagy csökkennek, aszerint, amint létföltételeik kedvezők vagy kedvezőtlenek.

A gyermek erkölcsi érzéseinek vizsgálatában gyakran összetévesztik még a lélekbuvárok is azt a kérdést, hogy a gyermek természet szerint erkölcsös-e vagy nem, azzal a kérdéssel, hogy a gyermek önző-e, vagy nem? Ez az oka annak, hogy gyakran azok között is, akik elvetve minden előítéletet, tárgyilagos szemekkel fognak e téren a gyermeki lélek elemzéséhez, eltérők a vélemények.

Próbáljunk egy teljesen önzetlen gyermeket föltételezni. Azt hiszem, ha végig gondoljuk egy ilyen gyermek sorsát, rögtön be fogjuk látni, hogy a teljesen önzetlen

gyermek» életképtelen volna, mert legközvetlenebb szükségleteit, melyek az élet fenntartását szolgálják, nem elégítené ki. Már pedig a gyermek önzésére vonatkozó összes megfigyeléseink túlnyomólag azt mutatják, hogy önzése az elemi szükségletek kielégítésére irányul; legyenek ezek akár testiek, akár lelkiek. A gyermektől altruizmust nem lehet kívánnunk, mivel önmaga és a rajta kívül lévő világ között különbséget tenni nem tud; szerzett ismereteinek sem mennyisége sem foka nem olyan, hogy ezt megtehetné. A rokonszenv érzése is későbbben lép föl; abban az életkorban, midőn másokat magával érzésbelileg egylényegűnek ismer föl. Ennek az érzésnek gyökerei azonban mélyen fekvők. Az egyszerű állati eszméletben megvan. Gondoljunk a kutyára, mely a hozzávágott követ, mely neki közvetlenül fájdalmat okozott, megharapja s a gyermekre, aki már lényegileg a lelkiekben magasabb fejlődési fokon állva ugyan, de ugyanazt a benső ingert követve, mint az állat, megüti az asztalsarkot, a széket stb., mibe megütötte magát, ami neki fájdalmat okozott. Ez azt mutatja ugyan, hogy sajátmaga és a külvilág között ezen a fokon lényeges különbséget nem tesz, de mutatja egyben azt is, hogy megvan nála már ezen az eszméleti fokon csirájában az a képesség, hogy majdan más helyzetébe tudja magát beleképzelni s egykoron a legmélyebb együttérzéssel meg tudja ítélni cselekedeteinek másokra való hatását. A gyermek aszerint különböztet kezdetben, hogy mi érinti kellemesen vagy kellemetlenül. Azt nem is kell különösebben hangoztatnunk, hogy 6—8 éves korig s még azon túl is, leginkább csak érzékileg kellemes vagy kellemetlen érzetetről van szó. A gyermek együttérzésének legelső szálai környezetének közvetlenül azon személyeihez tapadnak, akik számára a legtöbb jóérzést és örömet szolgáltatják. Előbb támad benne a *kellemes* érzése, mint a rokonszenv. Így csiráznak föl az erkölcsi alapérzések azokból a közömbös természetű érzésekből, melyek se nem morálisok se nem immorálisok, hanem egyszerűen — amorálisok.

Később a gyermek a mozgásokkal, jelekkel együtt utánozza a velük összekötött, vagyis az általuk kifejezett érzéseket is. Ezt teszi a gyermek mikor játék-állatait simogatja, mikor bábuját becézgeti, dédelgeti; úgy bánik ő is játékszereivel, mint ahogyan vele bánnak, úgy fejezi ki érzéseit ő is, mint

ahogy a felnőttektől önmagával vagy a közös környezettel szemben látja.

A gyermek együttérzését erősen fokozza és fejleszti a *ragaszkodás érzése*, mellyel a neki kedves, kellemes személyeken függ. Őket nem tudja nélkülözni s jelenlétük épp oly örömet szerez neki, mint más kellemes dolgok birtoklása. A gyermek hozzá van szokva az emberek jelenlétéhez s ez nemcsak az együttérzés csiráit növeli benne, hanem szociális érzését is kipattantja s fokozza. És amíg a becézgető, később barátságos szavak, a kedveskedések, mosolygások, simogatások ezen érzéseit istápolják, addig a közönyösség, a mogorva, barátságtalan viselkedés az apró érzéspalántákat elpusztítja, vagy legjobb esetben fejlődésükben visszatartja, megakasztja. Hogy a környezet, szóval mások érzésének pusztá utánzása mikor válik közvetlen együttérzésé, s a kellemes érzése, vagy az ezen érzést gyakran előidéző személyhez való ragaszkodás mikor válik tudatossá, azt nagyon nehéz megmondani. De nincs is nagy szükségünk rá; számunkra elég, ha látjuk, hogy az együttérzésnek, a részvétnek s a későbbi szeretetnek, ezen erkölcsi alapérzéseknek finom gyökérszáalai az amorális érzésekből indulnak fejlődésnek. A felnőttek munkáját, fáradságát, tisztán a gondozásban, ápolásban nyilvánuló szeretetet a gyermek egyáltalán nem tudja megérteni; mindezek nem helyettesítik nála a szeretet látható jeleit. Ahhoz, hogy gondozzák, hozzá van szokva; hogy ápolása fáradsággal, bizonyos fokú önfeláldozással jár, azt még nem tudja, nem is képes fölismerni. A gyermek szeretetét, ragaszkodását csak érzéki módon kifejezett jelekkel fokozhatjuk. Ha figyelembe vesszük, hogy a normális gyermek természeténél fogva mily könnyen s gyorsan vált ki magából a külső érzéki ingernek megfelelő érzéseket, a rokonszenvnek és az együttérzésnek előállását ily módon könnyen magyarázhatjuk. Azokban a gyermekekben, ahol ez az érzékenység hiányzik, mint pl. az idiótákban, epileptikusokban, azokban a szociális érzés, a közvetlen környezethez való ragaszkodás is sokkal gyöngébb. Az ilyenekben a kedélyélet, azt mondhatjuk, szinte megmerevedik s az érzések rendkívül könnyen közellenes formát öltenek. Természetes, hogy az erősen fejlett kedélyélet és a kóros érzéketlenség között rendkívül nagy az átmeneti fokok száma; abban a gyermekben azonban, akiben megvan az a

képesség, hogy magát bele tudja képzelni más helyzetébe, abban megvan az erkölcsi érzés kifejlődésének egyik legfontosabb alapföltétele.

Sokszor tapasztalunk a gyermek érzésvilágában olyan jelenségeket, melyeknek alapján azt hihetnők, hogy a gyermekből hiányzik az együttérzés és a szeretet, ámde ezen jelenségeket könnyen megérthetjük és megmagyarázhatjuk, ha figyelembe vesszük a gyermek szellemi és lelki életében azokat az adatokat, melyek rája nézve sajátságosan jellemzők. Elsősorban is ügyelnünk kell arra, hogy a gyermek érzésvilágát rendkívül nagy mértékben befolyásolják az izgató, szomorú hangulatok s ezeknek nagyon gyakran alá van vetve. Ilyenkor a szeretet érzése nála teljesen háttérbe szorúl. Egyébként is a gyermek lelkének borús, felhős napjait nagyon ritkán vesszük figyelembe, s nem értjük meg nála azt, amit a felnőttek, saját magukra nézve egészen természetesnek tartanak.

Nagyon gyakran tapasztalhatjuk azt is, hogy ránk nézve szinte tragikus esetekben a gyermek egészen másképp viselkedik, mint mi felnőttek. A közvetlen környezetben előforduló halálesetek s betegségek alkalmával sokszor teljesen részvétlenül viselkedik; a megindultságnak, a sajnálkozásnak vagy az együttérzésből fakadó fájdalomnak a legkisebb jelét sem látjuk nála, sőt nem egyszer a gyermek olyan vonásokat fedez föl, melyek rája a komikum erejével hatnak; kicsinységek, melyek nekünk föl sem tűnnek, nála a figyelmet teljesen lekötik.

Az állatokkal való kegyetlen bánásmódnak, melyet a gyermeknél oly gyakran látunk, az okát abban találhatjuk, hogy a gyermek nem fődöz föl bennük magával semmi közösséget; úgy tekint őket, mint egyéb tárgyakat, mivel az érzéseket később, különösen 5–6 éves életkorban azon arckifejezések, mozdulatok vagy a szavak után ítéli meg, melyek nála és az embernél általában az érzéseket kísérik és kifejezik. Az állaton ezeket nem tapasztalja s így egyszerűen a tárgyak közé sorozza. És amint játékszereit széttöri, darabokra szedi, nem egyszer tapasztaljuk, hogy ugyanezt az állatokkal is megkísérli. Különösen madarakat és kisebb állatokat koncol fel minden borzalom nélkül. Ezeknek a cselekedeteknek egyszerű indító okait az említett okon kívül még a

gyermek kíváncsiságában, s abban a vágyban kell felfednünk, hogy az őt érdeklő dolgokat megismerje s egyáltalán nem talál semmi igazságtalanságot abban, ha az állatokkal is úgy bánt, mint játékszereivel. Egy alkalommal láttam, hogy egy öt éves fiú leszakította egy verebének a fejét. Mikor megkérdeztem tőle, hogy miért tette, azt felelte: «Látni akartam, mi van belül.» A gyermek az állatok kinzását általában nagyon későn hagyja abba. Amily mértékben tudatossá válik nála, hogy eljárásával az állatoknak fájdalmat okoz s fokozódik benne a részvét érzése, akként győzedelmeskedik értelme a kíváncsisága fölött.

II.

Ugyanezekhez az egocentrikus jellegű érzésekhez tartozik a gyermek nagy birvágya is, mely apró «lopásainak» lélektani oka. Erre vonatkozólag módomban volt rendkívül érdekes adatokat gyűjteni. A gyermekekkel igyekszem a legközvetlenebb érintkezési formát megkeresni, hogy úgy beszéljenek velem, mintha testvérbátyjuk volnék. Így értem el, hogy szeptember vége felé, októberben már írásbeli feladataikat is a legközvetlenebb őszinteséggel és nyíltsággal írták meg. Az első fogalmazási órán arról írtam velük, miképen töltötték el szünidejüket, mit csináltak? Az volt az egyetlen fontos szempont, hogy mindenki *igazat* írjon s *mindent meg szabad írni*. Így egy néhány nagyon érdekes dolgozathoz jutottam, melyek azután megadták az alapot arra, hogy kellő időben a szálatokat tovább is kibogozzam. Egyik-másik megírta például, hogy többször mentek az erdőbe fát lopni (azaz gallyakat szedni) s ha az erdőkerülőt jönni látták, elszaladtak, hogy meg ne verje őket. Egyik fiú pedig, kinek az édes anyja takarítónő volt egy szállodában, többek között a következőt írta: „Szállodában almát loptam, de megfogott a pincér és elvette az almát.“ Mindezeket az apró vallomásokat egész egyszerűen tudomásul vettem. Az íráshibákat kijavíttattam a fiúkkal, anélkül, hogy valamelyes formában erkölcsprédikációt tartottam volna nekik. Az erkölcsi hibákat szerintem nem prédikációkkal kell javítani s egyébként is, ha mindjárt az első őszinte, szinte öntudatlan önvallomások után szigorú vagy fontoskodó arccal elébök állottam volna s holmi

javító szándékkal tovább feszegetem a dolgot és az illetőket megpirongatom, őszinteségük forrását csak eldugaszoltam volna s ezért inkább átsiklottam egyelőre azon erkölcsi kérdések fölött, melyeket dolgozataik fölszínre vetettek.

A tél folyamán az egyik fogalmazási órán ismét fölvetődött ez a kérdés. Karácsony után volt. Az egyik fiúnak odahaza egy szomszédfiú elvitte a színes irónjait. S hogy ezt elpanaszolta, szóbakerült a lopás. Beszélgetés közben az egyik fiú nagy bölcsességgel a következő kijelentést teszi: „Nincs olyan ember, aki életében sohase lopott volna. A tanító úr is lopott akkor, mikor gyerek volt.“

A gyerekek jót nevettek s kíváncsian néztek rám; vajjon mit felelek erre? Szinte leolvastam a mosolygó arcokról a nagy kérdést. Egyszerűen be kellett vallanom, hogy az illetőnek igaza van. Én is loptam, mikor gyerek voltam, édes anyám cukortartójából cukrot. S így megjött az alkalmas pillanat, mikor megértethettem velük, miért bűn a lopás. Elmondtam nekik, hogy éppen annyi cukra volt édes anyámnak a cukortartóban, amennyi az uzsonnához kellett, s hogy én néhányat elloptam belőle, nagyon kellemetlenül érintette, mert vendégei voltak s éppen vasárnap délután is volt és nem tudott cukrot hozatni. És hogy a vendégek megkávéz hassanak, sem ő sem én nem ihattunk elég édes kávé. Ekkor az édes anyám nekem megmagyarázta, hogyha akarok valamit, máskor kérjek, mert, ha az ő tudta nélkül veszek el bármit, akkor az lopás és ez bűn, mert megkárosítok vele valakit. És aki másoknak ártalmára van, az rossz ember. Megértettem, hogy az édes anyámnak igaza van és azontúl felhagytam a lopással.

Ez az elbeszélés a fiúkat kielégítette. Látszott rajtuk, hogy megértik, miért bűn a lopás. Viszont én sem álltam előttük egyszerre idegenül, mint valami titokzatos naphős, hanem maradtam a régi jó barát, aki azt kívánja tőlük, hogy törekedjünk együtt az igazságra és jóságra. Így azután minden nehézség nélkül meggyónt nekem az egész osztály. Leírták valamennyien, ki mit és miért lopott s mit gondolt, mikor ezt elkövette?

Érdekes bepillantást nyújtanak ezek a vallomások a gyermeki lélekbe s a lélekbúvárok és nevelők számára nagyon tanulságosak; ennél fogva közlök belőlük néhányat adatképen további fejtegetésünk megalapozására.

1. Én loptam a mi kertünkben cseresznyét és barackot, más kertjéből loptam őszi barackot. Egyiket nyáron, a másikat őszkor tettem. Azért, mert láttam, hogy nagyon szép volt az őszi barack, nagyon piros volt és azt gondoltam, hogy nagyon érett. Azt gondoltam, hogy jön a mamám. Aztán nagyon megbántam, hogy loptam.

2. Én loptam körtét és almát, otthon pedig cukrot, szőlőt, barackot és diót, mert jó volt. Félttem, hogy megfognak.

3. Én loptam almát, cseresznyét, körtét, kukoricát, aszalt szőlőt és mindenfélét loptam. A nyáron loptam utóljára. Azért loptam, mert éhes voltam. Én félttem, mert egy kutya elkergetett és hogy meglát a gazda. Azt gondoltam, hogy a kert aljában ül a gazda.

4. Loptam cukrot a mamámtól a nyáron, mert éhes voltam. Én nem gondoltam semmire, csak arra gondoltam, hogy sietni kell, mert jön a mama. Azért nem szabad lopni, mert bűn.

5. Loptam cukrot a mamámtól. Loptam diót, mandulát, körtét, szilvát és almát a nagymamámtól. A nyáron loptam utóljára azért, mert jól ízlett. Én nem félttem, csak azt gondoltam, hogy bűnöm van.

6. Én loptam almát és körtét egy kertből. Nyáron tettem, mert szeretem az édeset. Félttem, mert tudtam, hogyha a kertész meglát, megver. Siettem, mert ha a papám meglát, a papámtól is kikapok.

7. Én loptam almát, barackot egy kertből nyáron azért, mert ízlett nekem. Egyszerre csak jött egy kutya, mink csak szaladtunk, de az alma megvolt! Loptam szőlőt is egy szőlősföldről. De mikor megvolt, meggondoltam jól, hogy máskor nem csinálom.

8. Loptam szőlőt, almát egy kertből. Én azért tettem, mert éhes voltam, azért félttem, mert ha jön a kertész, megver és ha hazajövök, szorulok, ha megtudják. Azért nem szabad lopni, mert bűn.

9. Loptam lasponyát, körtét, almát a nyáron, mert éhes voltam. Én nem félttem semmitől. Azt gondoltam, hogy ez rossz, mert bűn.

10. Utóljára a nyáron loptam körtét, lasponyát, szőlőt. Én nem félttem, arra gondoltam, hogy megfognak, mert rosszat tettem.

11. Én a nyáron loptam gyümölcsöt egy kertből. Nagyon szeretem a gyümölcsöt és azért loptam. Félttem egyszer, mert egy gyerek mindig meg szokott ijesztani. Arra gondoltam, hogy ez bűn, de nem bántam.

12. A mamámtól loptam szőlőt, mert éhes voltam és sietni muszájt megenni, mert attól félttem, hogy gyün a mama és megettem és elszaladtam játszani. És úgy csináltam, mintha nem lenne semmi. Egy hét múlva megint elmentünk a többi gyerekekkel szőlőt lopni.

13. Loptam egyszer pénzt, a mamámtól egy krajcárt. Loptam szőlőt, almát, mert a jó édeset nagyon szeretem. Egyszer loptam a kertből rózsát és eladtam az erdőben egy urnak meg egy kisasszonynak. Kaptam érte öt krajcárt és vettem a pénzen cukrot. A testvéremnek is adtam belőle, hogy ne mondja meg, mert meg akarta mondani, de mégis megmondta és megvertem. Azt mondták, hogy nem szabad lopni, mert megfognak és kikapok.

14. Én loptam mindenfélét, cukrot, almát, szőlőt, mandulát, diót, szedret, szilvát, virágot. Loptam otthon kenyeret, mert szerettem volna kenyeret enni és sok rossz szóval megbántottam az édes anyámat.

15. Én loptam egy botot a bátyámtól a nyáron, mert szép volt és sok almát, szőlőt a kertből, a mamámtól cukrot, mert szeretem az édeset. Azt gondoltam, hogy megver a mamám, de mégse félttem.

16. Én loptam a nyáron egy kertből almát, körtét, diót, barackot, azért, mert szeretem a gyümölcsöt. Nem félttem, mert a gazda lakása messze volt a kerttől.

17. Mikor kisebb voltam, a mamámtól loptam kockacukrot, aztán loptam egy cukrostól csokoládét, mert a cukrot nagyon szeretem. 1907-ben loptam a spájzból utoljára szilvalekvárt. Azért hagytam félbe a lopást, mert a testvérem mindig megmondta a mamának és kikaptam. Mikor loptam, nem gondoltam semmire, de mikor valaki zörgött, kiugrottam a spájzból és lecsuktam az ajtót.

Mintegy ötven ilyen vallomást sikerült gyűjtenem. Valamennyi egyforma. Eltérő, különösebb lélektani mozzanatok egyikben sem találtam. Érthető is. Mindezek az apró «lopások», ezek a mindnyájunk által jólismert gyermekcsínyek olyan ösztönből fakadnak, melynek a gyermek komolyan ellent-

állni nem tudhat még azon a fejlődési fokon, melyen értelmé áll. Hiányzik nála a morális belátás, amely csak a fejlettebb értelem tulajdonsága. Cselekedetében a gyermeket önzése, azaz helyesebben mondva: *testi szükségletérzése vezeti, mikor cukrot, gyümölcsöt lop.* Többre van szüksége testének, mint amennyi ilyenmű táplálékot általában kap és *ez a szükséglet-érzése erősebb, mint a büntetéstől való féltelme* s ezért nem okoskodik sokat, hanem egy ellenállhatatlan kényszernek engedve cselekszik. Az ilyen természetű «lopások» nyomban csökkennek, mihelyt a gyermek szükséglete kellőképen kielégítést nyer. Ismerek családokat, melyeknél a gyermekek körében «gyümölcs- és cukorlopások» nem fordulnak elő soha, mert a szülők gondoskodnak, mivel gondoskodhatnak, hogy a gyermekek ezen szükséglete kielégítődjék s így nem kellett az apróságoknak fejüket azon törni, hogy mi módon juthassanak egy piros, érett, zamatos barackhoz. A gyermek erkölcsi érzésvilágának kifejlődéséhez általában rendkívüli mértékben hozzájárulnak környezetének életviszonyai. És amikor akár lélektani, akár pedig pedagógiai szempontból beszélünk a gyermekek «lopásairól», ezt a fontos tényezőt figyelmen kívül hagynunk soha sem szabad.

A gyermek ezen elemi testi szükségletének kielégítésére több gondot kell fordítanunk, mert növésben levő emberi testnek nagy mértékben van szüksége a gyümölcs-cukorra, s természetes, hogy tiltott úton ezt a gyermek törekszik megszerezni, ha rendes úton hozzá nem juthat, tehát ezt a lopást nem irhatjuk a gyermek erkölcsi érzésének a rovására. Mikor ezt mondom, szinte hallom a nagyképű morálprédikátorok ellenvetését, hogy csak a korlátlan önzés kifejlődését segítjük elő, ha a gyermek ezen vágyainak határt nem szabunk, ha itt önmérsékletre nem szoktatjuk őket, ha kell, testi fenyítéssel is. Itt az «önmérséklet» annyit jelent, hogy testi és szellemi erőit meghaladó kívánságot állítunk föl vele szemben s ezért ahol szerit teheti, kisiklik a követelmény teljesítése alól és legfőljebb azt érzük el, hogy önvédelemből — *hazudni fog.*

A korlátlan önzés kifejlődése igaz, hogy antiszociális érzéseket fakaszt s növel nagyra, ámde nem beszélhetünk erről ott, ahol elemi szükségletek kielégítéséről esik szó s amelyek kielégítésének csak olyan természetű külső aka-

dályai vannak, melyek elháríthatók s el is hárulnak abban a pillanatban, amint az emberi társadalom életviszonyai átalakulnak s megfelelőbb formát öltenek. Az olyan gyermeknél, akinél az édességek megszerzésének vágyát nem fokozza a »nincs«, az erkölcsi érzés fejlődésében nem játszik oly fontos szerepet a lopás bűne, mint a szegényebb társadalmi osztályok gyermekeinél, akiknél aztán a sok büntetés, a sok testi fenyíték a kedélyre eldurvítólag hat s végül érzéktelenné s dacossá teszi őket. Ez az oka aztán annak, hogy nagy néptömegeknél a magasabb rendű erkölcsi érzések oly végtelen lassan indulnak fejlődésnek.

A gyermekkornak egyébként is vannak erősen anti-szociális jellegű érzései az együttérzésre való képessége és a szociális életre való készsége mellett. Ezek az érzések a *harag* és a *düh*, melyek teljesen őseredeti lelki gerjedelmek. A kóros jellegű lelki hibák között pedig a gyermeknél az első helyet az *indulatosság* foglalja el, amely egyébként sokszor magát a családot is jellemzi s a gyermek örökségképen kapja.

Ha ezen lelki gerjedelmeket jobban szemügyre vesszük, mindenesetre be kell látnunk, hogy maga az indulatosság, helyesebben mondva ennek nemesebb formája, egy bizonyos határon túl nem lépő szenvedély egyáltalán nem tekinthető hibának. Sőt ellenkezőleg. Szinte azt mondhatjuk róla, hogy a lélek magasabbrendű gerjedelme, mert hiszen a nagy és tiszta szenvedélyek az emberiség kulturális haladásának mindenkor jelentős tényezői voltak. A gyermek cselekvési ösztönét s minden cselekedetét áthatja az indulatosság, a szenvedélyesség. Személyekhez, akik nekik örömet szereznek, tárgyakhoz, melyek boldogságát fokozzák, épp oly szenvedélyességgel ragaszkodik, mint amily veszedelmes indulatossággal tör minden ellen, ami örömét szétrombolja, s neki fájdalmat okoz.

A gyermek indulatosságának általában kétféle megnyilvánulási formája van, amely egyénileg nagyon jellemző. Az egyik gyermek haragja *cselekvő* alakot ölt: kiabál, üt, vág, minden mozgása csupa indulat; míg a másik gyermekben a harag *szenvedőleges*: morog, magában dühöng és sokszor önmaga ellen fordul, megkarcolja, megsérti önönmagát. Ezek a különbségek már nagyon korán mutatkoznak s a

gyermek erkölcsi érzésvilágának kifejlődésében nagy szerepe jut a *megértő nevelőnek*, aki az indulatok ezen különböző megnyilvánulási formáihoz alkalmazkodva, lassan-lassan más nemes irányba tudja terelni a szenvedélyességet.

Az öntudat fejlődésével a harag és a düh kitörése sem lesz oly szertelen, mint aminőnek kezdetben látszik. Az *együttérzés* és a *fájdalom*, továbbá a *félelem*, majd később a *meggondoltság* nagyon sokat tompít le belőlük.

A gyermek indulatos, haragvó állapotai nagy feladatot rónak a nevelőre. Hogy melyik a legcélravezetőbb eszköz velük szemben, nagyon bajos megmondani. A gyermek ezen lelki gerjedelmei mindenesetben amúgy is fájdalommal járnak s fájdalmuk a büntetéssel, különösen a testi fenyítéssel csak fokozódik és a gyermekkórtan képviselői szinte egyértelműleg azt állítják, hogy a büntetéssel éppen az ellenkező célt érjük el, mint amit akarunk: a gyermek egyszerűen utánozza a felnőtt haragját. A szavak is édes-keveset érnek. Legjobb a gyermeket ilyenkor barátságos, nyugodt kedéllyel, hogy magában vagy környezetében kárt ne tegyen, folyton szemmeltartva magára hagyni, míg lecsendesül. A nevelő vagy a szülő jó példája végül mégis csak előnyösen fog rá hatni. Igaz, hogy lassan, de mégis biztosan célt érünk, míg ellenkező esetben, a büntetésekkel csak antiszociális érzéseit erősítjük meg.

Az igaz, hogy a nevelő avagy a szülő számára a gyermek ellentállása sokszor kényelmetlen s ennek legszelidebb formáját is hajlandók vagyunk azonnal engedetlenségnek minősíteni, holott mi sem természetesebb, mint a gyermek ezen ugynevezett engedetlensége. A gyermekeket sokszor kényszerítjük oly dolgok megcsinálására, melyeknek hasznosságát a gyermek önmagára nézve egyáltalán nem látja be, sőt éppen ellenkezőleg: azt érzi, hogy mi örömeitől fosztjuk meg. A helyes és megértő nevelés feladata, hogy a gyermek adott szellemfejlődési fokához alkalmazkodjék s a gyermek lelkének megfelelő módon érvényesítse vele szemben támasztott kívánságait. Képzelnék csak magunkat a gyermek helyzetébe s be fogjuk látni, hogy a mi engedetlenségünk makacsabb, mint az övé, mikor oly cselekedetek véghezvitele elé kerülünk, melyek akaratunkkal, vágyainkkal s értelmünkkel ellenkeznek. Az engedetlenségnél éppúgy, mint a haragnál és az indulatos-

ságnál a *várakozás* majdnem mindig többet használ, mint a tekintély érvényesítése, mely nem egyszer csütörtököt mond. A büntetés, különösen a testi fenyíték, ha az keményebb, szigorúbb természetű, különösen a nagyobb gyermekben a legtöbbször megbénítja az értelmet és a megfontoló képességet, mialatt ellentállási ösztöne nagy mértékben fokozódik.

Azt hiszem, a gyermeket sohasem tudnók engedelmes-ségre bírni, ha nem volnának meg benne oly természetű ösztönök és hajlandóságok, melyek képessé teszik arra, hogy minden *kényszer nélkül* is engedelmeskedjék. Ezek az együtt-érzés mellett az *utánzó ösztön* és a *szokás*. A lélek ezen tulajdonságai nélkül a gyermek engedelmissége csak a kényszer és a félelem terméke volna, míg a gyermek sokkal több esetben engedelmes, mint engedetlen. A gyermek minden kényszer nélkül megteszi azt, amit másoktól lát; környezetének életmódját, világfelfogását teljesen magáévá teszi, anélkül, hogy e közben engedelmes vagy engedetlen lenne. Nagyon természetes tehát, hogy a gyermek engedetlensége olyan esetekben éri el a gyermeknél a tetőpontját, mikor oly dolgokat kívánunk tőle, melyeket mások, különösen környezete által megcselekedni nem lát, vagy akkor, midőn oly dolgoktól tiltjuk el, melyeket környezetében minduntalan gyakorolnak. Bizony nehéz is a gyermeknek megérteni, hogy egyszer dicsérik, ha a nagyokat utánozza, máskor pedig eltiltják, mikor ugyanazt cselekszi. Ámde ebben a gyermeknek van igaza.

Az *önkéntelen engedelmisség* második forrása a szokás. Ha a szülőknek egy-egy kívánságát teljesítette s ez gyakran megismétlődik, egy másik, alkalmas esetben ő is ugyanezt várja másoktól, hogy neki engedelmeskedjenek. Később aztán a megszokás révén, az értelmes belátás kifejlődésével a személyek iránt való engedelmisség fokáról lassan-lassan fel-emelkedik a törvényszerű engedelmisség fokára. A dicséret a jó cselekedet érzését támasztja lelkében, amely nála kezdetben azonos a dicsérettel. Később, midőn a gyermekben az értelmes belátás kifejlődőfélben van s egy-egy élettörvényt felfogott és azt magára nézve kötelezőnek, megmásíthatatlannak ismeri föl, akkor jut el a gyermek annyira, hogy vele az ember benső, erkölcsi érzések által vezetett cselekedeteiről beszélhet. Ilyenkor kezd aztán általános érvényű erkölcsi

törvények szerint cselekedni; mindezideig a gyermek cselekedetei fejlődésének *prāmoralis szakaszába* tartoznak.

A gyermeki erkölcsnek legnehezebb problémája a *hazugság*. A gyermek élete első öt évében nem mond igazságokat, a körülötte lejátszódó élettények ezideig nála nem lesznek az öntudat tényeivé. A gyermek ötéves koráig *csak beszél*.

A hazugság föltétele — a kóros lelki állapotokból származó hazugságokat leszámítva — a tudatosság. Egészen más azonban az, amit *«nem igaz»*-nak kell a gyermek állításaiban neveznünk. Ez még nem hazugság. A gyermek állításai nagyon ritkán igazak, mivel megfigyelő képességének gyöngesége miatt a dolgokat hamisan fogja föl, melyeket azután az emlékezőtehetség ily módon hamisan ismétel újra. A megfigyelő képesség ezen hiányosságát a gyermekrajzok a legjobban bizonyítják. Gondoljunk csak az oly természetű gyermekrajzokra, melyeken az ember mindössze egy fej és két láb. Nem kell tehát csodálkoznunk azon, hogy a gyermek állításai is hasonlóak rajzaihoz. Meglévő dolgokat elhagy s hiányzókat pedig hozzátesz a képzelet. És mintahogy építőköveivel játszik a gyermek, úgy játszik szavaival, állításai-val is.

A gyermek minden olyan állítását, melyből az igazság tudata hiányzik, a gyermek képzeletének erőssége és öntudatának szűkössége teljesen megmagyarázza. Azonban nem szabad a gyermekhazugságok rovására írunk azokat a hazugságokat, melyeket lelke a környezetből s a hibás nevelő eljárás nyomán szed föl. A gyermek állításainak figyelmes kiigazítása s környezetének következetes, igazságon alapuló élete az egyetlen mód, amellyel a gyermek megfigyelő képességeinek hiányosságából származó hamis állításait s esetleg önvédelmét szolgáló hazugságait leküzdhetjük.

A gyermektanulmányozás középiskoláinkban.

Irtá: **Nógrádi László dr.**, budapesti áll. főgimnáziumi tanár.

I.

Nem egyszer mondtuk már el azon véleményünket, hogy mai gyermektanítási tanterveink és módszereink igen sok tekintetben figyelmen kívül hagyják magát a gyermeket. Semmi esetre se mondhatjuk ideálisnak, de még csak ezt távolról megközelítőnek sem a mai pedagógiai állapotokat. Ez a vád nem a tanügy embereit sújtja, hanem azt a filozófiai rendszert, melyen a mai pedagógia felépült. Szobafilozófiával szép költői elmefuttatásokat lehet csinálni s csináltak is a spekulatív filozófusok a gyerekekről, anyagközlésről s más pedagógiai eljárásról, de ez nem szól az életnek. Szerencsére a rátermett pedagógus a maga helyes érzékével megtalálja az élethez az utat a tanításban, de mit tegyen a nem hivatásos pedagógus! Már pedig azt csak nem mondhatjuk, hogy minden pedagógus hivatásos.

Mióta a gyermektanulmányozás erősebben fellendült s ennek hatása alatt a figyelem mindinkább érdeklődve fordult a gyermek s az iskola felé, mind erősebbé válik a panasz az iskolák, legkevésbé pedig a középiskolák ellen. Ennek következménye lett az, hogy bizonyos nyugtalanság vehető észre azok körében, kik a magyar középiskolai pedagógia vezetésére vannak hivatva. Próbálgatnak, toldozgatnak, foltozgatnak itt-ott. Anket anketet ér, bizottságok dolgoznak, gyűléseznek és üléseznek, anélkül azonban, hogy számbavehető s alapos irányváltoztatást tudnának adni középiskolai tanításunk módszerének.

Minden ezen irányú törekvés sikertelenségét abban látom, hogy ezen reformátorok a gyermektanulmányozás modern eredményeit nem ismerik s még mindig a régi szoba-pedagógia filozófusainak elvein állanak. Nem a fundamentumot hányják ki, hanem csak a repedéseket tatarozgatják. Már pedig a fundamentumnál kellene kezdeni.

Igaz, hogy a gyermektanulmányozás fiatal még arra, hogy eredményei annyi idő megcsontosodott elveit megsemmisítsék, de már így fiatalságával is annyi kézzelfogható új igazságot hozott napfényre, amennyi az egész öreg szoba-

pedagógiában nincs. Mi magyarok persze a pedagógiánkkal is csehül vagyunk: a magyar pedagógia csak üres cím. Önállóságunk ebben sincs: függünk, szolgailag hozzá vagyunk láncolva a német filozófus-pedagógusok szekeréhez. Nemzeti egyéni sajátosságunk egyáltalában nem érvényesül egyetlen szervezetében sem pedagógiai életünknek, s így a magyar gyermek lelkéből az iskola módszere és világa még távolabb áll, mint bármely nemzetének gyermekétől, mert más nemzetek pedagógiájában legalább a nemzeti sajátosság az, ami enyhíti a módszer hibáit s ferdeségeit. Pedig ez óriási hiba, mondhatni nemzeti szerencsétlenség. A nemzetnevelés az iskolákban folyik s olyannak kell lenni, hogy az a nemzeti élet szükségleteinek megfelelően. Ki meri azt mondani, hogy a mi nevelési módszerünk s iskolázásunk egész rendszere teljesen megfelel nemzeti szükségleteinknek. Hisz aki azt mondaná, az élet eleven szavával szállana pörbe s le akarná cáfolni azt, amit nem lehet, mert az élet kézzelfogható jelenségei megdönthetetlen bizonyítékokkal szolgálnak.

Kérdezem, vajjon gyakorlati irányúak-e a mi iskoláink? Dehogy. Csak úri gyárak. A munkát tanítják-e? Nem. Csak diplomaszerzésre ösztönöznek. Az iskolázás olyan passzió nálunk, mely csak uraknak való. Évek óta látja a látó, hogy a diplomások proletáriátusának veszedelme fenyeget s vajjon változott-e csak hajszálnyit is a középiskolák rendje? Semmit. Egyetlen iskolában sincs a gyakorlati munkának műhelye. Mozdulatlanul áll minden. A régi kövek őrlik a régi anyagot. Haladás nincs. Pedig a haladó idő új feladatok elé állította nemzetünket s ezzel az iskolákat is.

Én őszintén megvallom, a régi pedagógusoktól nem várok semmit. Benne vannak a német pedagógusok vermében s nekik elég az a darab fényesség az égből, amit a verem nyílásán látnak. S ezzel meg vannak elégedve. Nekünk pedig ez kevés. Nekünk a Kárpátoktól Adriáig boruló magyar ég kell, mely bele hajlik a tenger hullámaiba, a világ országútjába, merre nemzetek fiai járnak, nemes versenyével az életnek. Ez az új nemzeti feladat, ezt az iskoláknak kell megoldani. Még pedig a középiskolának.

És mikor gyermektanulmányozásról beszélünk, egy kicsit praktikusak is vagyunk, mert praktikusoknak kell lennünk. Az éppen a baj, hogy a német pedagógiai járomhoz láncolt pe-

dagógia eddig figyelmen kívül hagyta a gyermek általános egyénisége mellett a magyar gyermek egyéniségét a magyar nemzeti szükséglet szempontjából is. Se egyiknek, se másiknak: sem a gyermeknek, sem a nemzeti szükségletnek eleget nem tudott tenni. Szolgátságban sinlődvén, elfelejtett a maga lábán járni. A magyar gyermektanulmányozók feladata, hogy megtanítsák járni a maga lábán, minden idegen mankó nélkül. Szóval a magyar gyermektanulmányozásnak meg kell csinálni a magyar pedagógiát, mely egyrészt megfelelő lesz a magyar gyermek gyermek-lelkének, másrészt új utakra térve, elősegítője lesz a változott időkben előállott nemzeti életföltételeknek is.

Kétféle szempont tehát az, amely a gyermektanulmányozás föltétlen szükséges voltát bizonyítja: az egyik a gyermek, mint *gyermek* szempontjából fontos, a másik pedig nemzeti szempontból. A régi pedagógia mozdulatlanságával tehetetlen mindakét irányban. Mivel pedig ép a középiskola az, amelyre a legfontosabb feladat hárul, a középiskolázás idejében érik a gyermek lelkét s vele egyéniségét a legfontosabb lelki változások, ennél fogva épp a középiskolában legfontosabb a gyermeklélek tanulmányozása.

II.

A magyar gyermektanulmányozó társaság fennállásának rövid ideje alatt több irányban végzett kiváló s alapvető munkásságot. Ezek közül csak két irányt emelek ki, amely éppen a legszorosabb kapcsolatban áll a gyermeklélek megismerésével s legértékesebb a gyakorlati pedagógia szempontjából is. Ez a két irány a gyermek érdeklődése és a gyermek egyénisége. Mindkettő különösen a középiskolázás gyermekek lélektanára fontos és lényeges. Már ez a két irányú kutatás is igen tanulságos adatokat hozott napfényre. A kétféle téren nyert adatok érdekesen egészítik ki s támogatják egymást. Egy kis világgal ismertetnek meg ezek s csodálkozva tapasztaljuk azt, hogy az a kis világ, a gyermeklélek, sokkal jelentősebb és fejlődésében sokkal változatosabb, mint a felnőttké, mert hiszen éppen a legérdekesebb problémába tekinthetünk bele; nevezetesen abba, hogy mikép s milyen lelki törvényekben folyik le az embernek azon

fejlődési ideje, míg nem ember az ember. Egy eddig sehogyse ismert lelki világ kapuja tárul fel s ime azt látjuk, hogy erről a világról eddig csak a fantázia szava szólt s csak kigondolt mesék azok, amiket a spekulatív pedagógia hirdetett s mint törvényt, kötelezővé tett a tanítás rendjében.

S ez a kötelezővé lett tanítási rend mennyit sérti s gátolja a gyermek-lélek fejlődését! Gyermektanulmányozás nélkül ezt sohasem látnók s minden maradna a régiben. A régiben mondom, de ez félremagyarázásra adhatna okot. Mert Comenius is régi és mégis azt kell mondanunk, hogy ő könyvei gyakorlati szerkesztésében s a tanításról adott módszeres megjegyzéseiben sokkal közelebb áll a gyermek-lélek igaz ismeretéhez, mint filozófiai alapon álló utódai. Comenius gyakorlatból s tapasztalatból ismerte a gyermeket, míg a mi tanterveink filozófusai ezt a lelket csak külsőségeiben figyelték meg s a gyermeket a felnőtt ember s az élő világ rendjéről vett szabályokkal általánosították, holott a gyermek még nem ember s az ő világa egészen más, mint a felnőtteké.

A gyermekre szabott törvények rabszolgatörvények, mert nem alkotmányos úton jöttek létre. Ez legszembeötlőbb a középiskolában éppen. Annyi hibával terhelt s annyi önkényszerűség van benne, hogy ez már valóságos despotizmus a gyermeklélek fölött. A gyermekérdeklődés kutatásának adatai eléggé nyilvánvalóvá teszik ezt.

De valaki azt mondhatná, — mint ahogy hallottam is elég lekicsinylő szót ama bizonyos pedagógusoktól, kik a régi rendszerre esküsznek, — hogy például a gyermekérdeklődés vallomásai értéktelenek, mert a gyermek nem tudja meg, mi kell neki s mi hasznos ránézve.

Hát talán mi tudjuk? És honnan tudjuk? Mi csak azt tudjuk, ami a mi szempontunkból jó nekünk s ha ezt a mi szempontunkat akarjuk a gyermekre rádisputálni, erőszakosságot cselekszünk.

Ime, ideérttem a gyermektanulmányozás egy másik érvéhez, melyet pedagógiánk teljesen figyelmen kívül hagyott eddig. Eddig a nevelés feladatát abban látják, hogy emberré nevelje a gyereket. Emberré! A gyereket emberré! Igazán nem értem ezt. Ez nekem valóságos kabala, tele homállyal, mert a gyermek emberré lesz, illetve nő minden pedagógia

nélkül is. Erre őt a vele született fizikai erő teszi képessé, mely általános természeti erők szerint működik s él épp úgy az élő, mint az élettelen világban. Emberré tehát nem kell nevelnem, az az én emberi képességeimen kívül esik, erre nekem erőm nincs. Egy ujjnyival se tehetem én nagyobbá, pusztán emberi erőmmel, se erősebbé. Nem az embert kell tehát a gyermekben nevelnem, hanem a gyermeket. Nem aszerint kell tehát ezen nevelés törvényeit szabni, amint én, a felnőtt, azt elgondolom a magam világnézete szempontjából, hanem aszerint, amint azt a gyermek, mint aki igenis jól érzi, mi kell neki, kívánja.

De persze ezt a gyermektanulmányozásban járatlan spekulatív filozófia-pedagógia, sohasem ismerte s azért szabott oly bölcös tanítási rendet, hogy ma már nyelvtani kézi könyveket vétet a II-od osztályos elemi iskolásokkal s végig nyargaltatja, kínozza a 7-9 éves gyermek lelkét a nyelvtan s mondattan minden kérdésén, mert hát *szüksége* lesz majd a nyelvtani ismeretre már a gimnázium első osztályában, hol a latin nyelvtan arcanumai zúdulnak a nyakába. Hogy aztán a gyermek egyénisége, lelki fejlettsége képessé teszi-e a nyelvtan megértésére a gyermeket, az mellékes. Bunkózza csak beleékelődik, de hogy ez az ék mennyi nemes részt pusztít el, a lélekfejlődés mennyi életgyökerét metszi el, az mellékes. A fő az, hogy a *szükségnek*, melyet a gyermek figyelmen kívül hagyásával szabtak meg, elég legyen téve. Ez nem nevelés, ez lélekmészárlás.

Nem kell kicsinyelni hát a gyermek kívánságát. A népakarat is tévedhet az egyes akaratában, de az összességgé az igazság. A gyermektanulmányozás sem abban áll, hogy egy vagy egyes adatokból állapítson meg lélektani törvényeket, hanem ezer meg ezer adatról. S a sok ezer adat fogja megadni az igazságot, a törvényt. Azok, kik kicsinyelve szólnak a gyermektanulmányozásról, gondolják meg ezt. S azok is, kik gyermeket akarnak tanulmányozni, ne az egyes adatokból következtessenek elhamarkodva, hanem a legnagyobb körültekintéssel csak akkor általánosítsanak, ha az adatok egész tömege ugyanegyet mond. A gyermektanulmányozás komolysága követeli ezt.

Eddigélé ha volt is valamelyes gyermektanulmányozás a középiskolában, az csak egyesek egyes adatai, megfigye-

lései voltak. Az ilyenfajta gyermektanulmányozás a tanulmányozó egyénre értékes lehet, de tudományos szempontból, ha esetleg az illető meg is írja, nyilvánosságra is hozza, keveset ér. De ezen megfigyelések a megfigyelő lelki világán kívül alig kerültek. De hogy is kerülhettek volna, hiszen a gyermektanulmányozás kifejezése se volt meg. A rátermettebb pedagógusok a tanterv s módszer hibáit látva, sópáncodtak, de eszükbe se jutott az, hogy minden hiba onnan ered, hogy a gyermeket eddig nem tanulmányozták, ennél fogva nem ismerték s teljesen önkényszerű szükség-szerűen az egész anyagbeosztás, összeállítás s módszeres közlés.

Igen, a módszeres közlés, ez a legfurább valami, melynek írott katekizmusa van, csak legyen ember, aki ez után tanítani fog és tud. Ez is olyan utasítások gyűjteménye, mely a gyereken kívül eső szempontból származik. Nem a gyermek, hanem a tárgy egyénisége a fő. Az utasítás szerkesztője előtt ez lebegett, de nem is befolyásolhatta más, ha a gyermeklelket nem ismerte.

Nem módszertani utasítások kellene, hanem a gyermeklélek módszeres ismerete szükséges. Aki ezt ismeri, az meg is fogja találni a közlés módszerét. A módszer a gyermeklélek ismerése nélkül csak betű, mely inkább öl, mint éltet.

A középiskola nem erőltette meg magát a gyermek tanulmányozásával. Nem lehet ráfogni. A régi patriarkális iskolai életnek vége. Az az idő sajnos, elmúlt, mikor még tanár és tanítvány családi melegséggel s őszinteséggel érintkeztek egymással az iskolában s iskolán kívül egyformán. Ebben az időben a tanár egyéniségének közvetlen hatása s a tanuló egyéniségének közelebbi ismerete éltetve sok romboló lelki hatásnak. Ezen jó idők atya-professzorai még valóban tudtak is nevelni és neveltek is a szó legnemesebb értelmében. Minden jobb iskolának meg volt a maga éltető levegője, mondjuk egyénisége, melyet professzor nemzedékek egész sora s munkája teremtet meg. Ez az iskolai levegő éltette s nevelte a fiatal generációt, de nemcsak a gyerekeket nevelte, hanem a tanár nemzedékeket is. Sok becses kincse halmozódott össze egy-egy iskolában a gyermeklélek ismeretének, mert a régi jó professzorosok hivatásszerű tanítómesterek voltak, kik kedvvel s szeretettel figyelték,

«tanulmányozták» iskolájuk növendékeit. És ismerték is őket jól.

De az az idő elmúlt. Melyik iskolának van ma egyénisége? A számsorban nem nagyon kellene messze fölfelé menni. Ma csak iskolák vannak, melyekben tanítanak, megszabott anyagot hiányos módszeres utasítások szerint elvégeznek, ítélnek s bizonyítványt adnak. Inkább géphez hasonlítanak: tiszta papir megy bele s telenyomtatott jön ki. De mennyi badarság van rányomtatva s mennyi a nyomdahiba! Nos, majd az élet, a nagy korrektor kijavítja.

Igazán így van ez: az iskola csak nyomtat, sokszor olyant, hogy nem éri meg a nyomdafestéket. Mindegy, azzal nem törődik, a fő az, hogy az «anyagban» hátramaradás ne legyen.

Iskoláink legnagyobb részében s legnagyobb részben törvényszerű formalitásokon belül csak gépies munka folyik. Gépies, a szó leggépiesebb értelmében. Nincs lelke ennek a munkának. Ne kérdezzük az okát és az ok magyarázatában maradjunk meg csak ennél az egynél: nem ismerik a gyermeklelket. Egyébként ez elég ok. Bár megvallom, hogy a gyermektanulmányozást nem tartom még elég oknak arra, hogy nagyobb szeretettel folyjon a tanítás középiskoláinkban. Sokszor lehetetlenné fogja ezt tenni a túlzsúfolt osztály — no és még több egyéb ok.

De az iskola embere többet vállalt magára, mikor a tanítói pályára lépett, mint más, és ennél fogva idealistának is *kell* lennie. Az iskola embereinek idealizmusában bízva, természetesnek kell találnunk azt, hogy a gyermek szeretőbb gondozásukban fog részesülni, ha ezt a csodálatos szép és tiszta templomot, a gyermeklelket, ismerni fogják: félőbb tisztelettel, gondosabb munkával és őszintébb, türelmesebb szeretettel fognak hozzá neveléséhez. A XX. század a gyermekeké. A világ legnagyobb népei, az amerikai, az angol a legnagyobb gonddal és szeretettel tanulmányozzák a gyermeket, mert igazán átértik és érzik, hogy az élet s ezzel a nemzet egész életének letéteményesei ők. Egy nemzet mindig olyan, amilyenek a család- s az iskolákból kikerül az élet iskolájába. Nagy nemzeti s társadalmi érdekek fűződnek a gyermeklélek gondozásához.

A jövő virágairól szóló frázison valamennyire már mi

magyarok is túl vagyunk, de még addig nem jutottunk, hogy általánossá lett volna a gyermektanulmányozás iskoláinkban. Legkevésebbé pedig a középiskolákban s a középiskola emberei között.

III.

Ha eddig úgy volt, amint fentebb jeleztem, ezután más-ként kell lenni. Van a gyermektanulmányozásnak immár tudományos folyóirata is, amelyet társaságunk, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, ad ki. Meg van a mód és alkalom tehát, csak emberek, lelkes, komoly emberek kellenek. Éppen azért legelső és fődolog az, hogy a gyermektanulmányozásra új tanárgenerációt neveljünk. Egyetemünkön a neveléstannak van tanszéke, de mit mondjak erről? Anynyian ostromolták és ostorozták már az egyetemet, mert az bizonyos, hogy eleget nem tesz. Talán nem is tehet az a tanszék, amely ma erre van szánva. A neveléstani általános kérdések általános filozófiai szempontból tárgyalásának csak történelmi és alapozó értéke van az iskolai gyermeknevelés szempontjából. Ez kevés. A gyermeklélek lélektanának modern adatai a mult pedagógus filozófusai hű követői ismeretkörén kívül esik. Ezek könyveiből gyermeklélek megismerést tanulni nem lehet. Az ezeken nevelődött tanárgeneráció a gyermektanulmányozásra se kedvet, se útmutatást nem kap, de a gyermeklelket se fogja megismerni. A gyermeklélek tanulmányozása és maga a gyermeklélek is egészen más valami, mint ahogy azt az egyetemről kikerült friss diplomájú kezdő tanár ismeri. Egyetemünk inkább tudósokat képez, mint nevelőket, ezért aztán tanáraink jobban ismerik a közlendő anyagot, mint azt, akivel közölni kell. A tanárnevelés hiányát némileg, de csak némileg enyhíti az, hogy ma már a mintagimnáziumon kívül más intézetek is kapnak úgynevezett gyakorló tanárjelöltet.

Ez azonban mind kevés, nekünk képzett gyermektanulmányozók kellenek, kik tudással és lelkesedéssel merülnek el a legszebb studiumba, a gyermeklélekbe. Nem sokat mondok, ha azt kívánom, hogy minden nevelőnek gyermeklélek tanulmányozónak kell lenni. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy író is legyen. A gyermektanulmány szempontjából az a fontos, hogy minél több megbízható s a gyermek-

lelket minél több oldalról megvilágító anyag álljon rendelkezésünkre. Egy-két ember nem elég a gyermeklélek tanulmányozásához; az anyagot száz és száz megbízható, komoly kutatónak kell összehordani.

Legyen minden középiskola tanári testülete egy-egy gyermeklélek tanulmányozó kör, melyben a Gyermektanulmányi Társaság törekvései támogatást nyernek. Lelkes együttműködéssel, közös munkával, az adatok közös megbeszélésével s ellenőrzésével sok becses és tanulságos adat fog napvilágra kerülni. A gyermek lelkének ismeretében semmi kis adat nem lényegtelen, itt minden lényeges és fontos.

Véleményem szerint a középiskolai gyermektanulmányozás két irányban haladhat a közös cél, a gyermek lelki világának megismerése, feltárása érdekében. Az egyik út a *mindennapi megfigyelés*. Egy kis jóakarattal, egy kis önfegyelmeléssel könnyen végezheti ezt a tanár. Ezer és ezer alkalma van a megfigyelésre az előadási órák alatt épp úgy, mint a szórakozásra szánt pihenő órák között vagy kirándulások alkalmával. Hogy játszik a gyermek, mi érdekli őt a játékos, szórakozó és komoly munkában? Mi tartja ébren és mi ernyeszti el érdeklődését; hogy viselkedik lelki energiája az egyes tantárgyak iránt; hogy fejlődik egyénisége s hogy nyilatkozik meg a különböző tárgyakban? Mi a lelki energia élesztője s korlátozója; mely lelki aberrációk észlelhetők; a lelki fejlődés miben nyilatkozik meg s hogy változik? Sat. El nem sorolható az a sok szempont, amelynek mindenike megérdemli, hogy a kutató feléje irányítsa megfigyelését.

A megfigyelés irányúlhat egy egész tömegére a tanulóknak, vagy csak egyesekre. Kellő öntudatossággal s alapos együttműködéssel könnyen végezhető megfigyelés. Minden iskola egy kis nemzet, melyben polgárok a kis és nagyobb gyermekek. Ennek a kis nemzetnek vágyait, munkáját, fejlődését megfigyelni a legdrágább munka. Ne nézzünk el fejük fölött. Az a sok apróság mind egy-egy sajátos világot zár magába. Ne a noteszbölcseséggel bíráljuk őket s legfőkébb ne a katedra magasságából ítélkezzünk. Szeretetünk ne legyen vállveregető leereszkedés; szigorúságunk ne legyen fölényes birói ítélkezés. Menjünk közéjük, legyünk a szívével igazán közöttük; ne állítsunk mesterséges falakat magunk s a gyer-

mek közé; inkább döntsünk le minden akadályt, mely köztünk és a gyermek között van. Élünk velök, érdeklődünk vágyaik, óhajtásaik iránt; a szeretet s jóság legyen a kapocs, mely velök összeköt s ne a törvény torló szigora; ne a hatalmunk tudata s fitogtatása legyen erőnk, hanem a szeretet szava. Ez az őszinteség részünkről lesz a kulcs a gyermek lelki életéhez. A sok bezárt kis kapu megnyílik előttünk s mi bepillantathatunk, szétnézhetünk, alapos megfigyelést tehetünk a gyermek lelki életének világában. Az a nevelő, tanár sohasem fogja megismerni a gyermek lelkét, aki a hatalom fegyverével s a kérlelhetetlen notesz törvénykönyvével jár közöttük. Az ilyen elől elzárkózik a gyermek. Pedig hány nevelő, tanár látja a nevelés eredményét pusztán a szigor által biztosítottak. A fegyelmező korbács előtt a gyermek tehetetlen anyaggá válik, melyet csak egyetlen lelki erő, a félelem kerget. A félelem, rettegés nem veleszületett a gyermekkel, ezt az iskola viszi belé. Ez a lelkébe vitt félelem a hét lakat, mely előlünk elzárja a gyermek lelkét; a lelkünkben levő szigorúság az, amely elzár minket a gyermektől.

Hamis úton jár a nevelésben az, aki a hatalom, az erő útjait járja; a gyermek útjait kell járni. Ezen pedig csak a szeretet járhat. Ezzel tegyük tehát megfigyeléseinket; ez legyen vezetőnk.

Ma a legtöbb tanárnak a kalkulus könyve az, hová megfigyeléseit osztályzatok alakjában beírja. Az elégtelenek s jelesek s a közéjök eső számjegyek a feljegyzés betűi, melyből a bizonyítvány kalkulusa, érdemjegye készül. Hányszor felelt a gyerek jelesre, elégtelenre, hányszor jól vagy gyöngén, ezek a megfigyelés, jobban mondva a meghallgatás adatai. Értelmetlen s értéktelen hieroglifák ezek a gyermeklélek szempontjából. Ez nem tartozik a gyermektanulmányozás adatai közé. Sőt ezek ellentmondanak minden gyermektanulmányozásnak; ezek csak amellettt bizonyítanak, hogy a középiskola kalkulusmérő intézet; bizonyítványgyár.

Tartsunk megfigyelő táblázatokat, melyekre a gyermek lelki világának adatait jegyezzük. Ez persze egyaránt nehezebb munka lesz, mint az egyszerű számjegyek lejegyzése, de hiszen nevelők vagyunk s nem mértékhtelesítő. Ennek a munkának lesz lelke s benne nemcsak a mi ítélkezésünk,

hanem a gyermek lelke fog megszólalni. A nevelésben pedig nem a mi ítéletünk a fő, hanem a gyermeklélek.

A gyermektanulmányi társaság feladata lenne az, hogy az állandó gyermekmegfigyelés irányítására alkalmas táblázatokat megszerkessze s az egyes intézeteknek megküldje. Azonkívül, hogy ezen táblázatok becses és tanulságos útbaigazítást adnának az intézetek tanárainak, még hozzá a megfigyelést határozott irányba terelnék s megadnák a módot arra, hogy a különböző helyekről beérkezett megfigyelési táblázatok adatait össze lehessen hasonlítani. Nagyon természetes, hogy a megfigyelési táblázatok irányításán kívül eső észrevételek s tapasztalatok feljegyzése is becses adatokat szolgáltatna.

Ezen megfigyelő táblázatok készítését s szétküldését azért is fontosnak tartanám, mert ezek útján a középiskolai tanárszemélyzet minden tagja közelebbi viszonyba jönne a centrummal, a budapesti gyermektanulmányi társasággal, melynek így alkalma lenne állandó érintkezésben lenni azokkal, kik leghivatottabbak a gyermeklélek tanulmányozására. Egy nagy egységes tábort alkotnánk; a gyermek tanulmányozása iránt az érdeklődés évről-évre nőne s ha kezdetben a dolog szokatlansága s talán terhelőbb volta miatt is, akadnának ellenkezők, de rövid idő alatt egy új generáció növekednék, amely szerető gonddal végezné immár a nevelés szempontjából is nagyfontosságú munkát. A lelkes gyermektanulmányozók száma évről-évre nőne, a kis csapatból hatalmas tábor lenne. Hogy a tudomány s a nevelés gyakorlati szempontjából milyen fontossága van ennek, könnyű belátni.

Ez a mód alkalmas lenne véleményem szerint annak a közönynek megtörésére, mellyel eddig a gyermektanulmányozás iránt középiskoláinkban találkoztunk. Itt-ott végeztünk adatgyűjtést, de az adatgyűjtésnek általánosnak kell lenni.

A gyermektanulmányozás szempontjából igen fontosnak tartom, hogy minden iskolában legyen egy kis gyermektanulmányi *psychologiai laboratórium*. Nem máról holnapra kellene ezt megcsinálni, mert ez pénz kérdés is, hanem következetesen évről-évre. S hogy ezen *psychologiai laboratóriumok* hozzáértő kézbe kerüljenek, a laboratóriumi munka elsajátítására alkalmat kellene szolgáltatni úgy a tanári pályára készülő egyetemi hallgatónak, mint a már működő tanároknak.

A tudományos vizsgálódás ellenőrzése szempontjából is kívánatos ez, hogy ha nem is minden iskolában, de legalább egyelőre egynéhányban, legyen ilyen pszichológiai laboratórium. A jövő iskolái, meg vagyok róla győződve, enélkül nem fognak szűkölködni s az iskolák pedagógiai eszközeikhez az adatokat innen fogják venni s nem a «kalkulus noteszból».

IV.

Összegezzünk. Bizonyításon kívül esik az, hogy a gyermeklélek tanulmányozásának a tudomány s a nevelés szempontjából nagy fontossága van. A tudomány szempontjából nemzetközi, de a magyar nevelés szempontjából erősen nemzeti jellegű. A modern pedagógiához az út, a gyermeklélek ismeretén át vezet, de a magyar pedagógiát is a magyar gyermeklélek tanulmányozása fogja felszabadítani az idegen (német) pedagógia jármából.

A középiskolában járó gyermeklelket érik a legérdekesebb lelki hatások, lelke ezen idő alatt megy át a lelkifejlődés legérdekesebb változatain; a középiskolában tehát fokozottabb gondnal és éberséggel kell tanulmányozni a gyermek lelkét. Eddigélé a középiskolákból a gyermek tanulmányozása teljesen hiányzott. Tanterve s az anyagközlés semmiképp se felel meg a gyermekléleknek. Az eddig történt tantervi s módszertani foltozgatások csak azt mutatják, hogy a régi pedagógia egész épülete romladozik, mert rozoga s mert a modern felfogás kritikáját nem bírja meg.

A gyermeklélek tanulmányozása ép e miatt is nagyon kívánatos. A régi pedagógiától semmi új jót nem várhatunk. Egy új pedagógus sereget kell nevelni. Az egyetemen a modern gyermeklélektan tanszékét fel kell állítani; módot kell adni a tanárjelölteknek, hogy a gyermektanulmányi pszichológiai laboratóriumban dolgozhassanak.

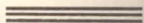
A gyermektanulmányozás intenzívebbé tételére a budapesti gyermektanulmányi társaságnak megfigyelési táblázatokat kellene szerkeszteni, ezek alapján történnék a középiskolákban a gyermek megfigyelése. Ezen kívül egyelőre néhány iskolát el kellene látni pszichológiai laboratóriummal. Ezek kezelésének elsajátítására külön tanfolyamot szükséges volna rendezni Budapesten.

Ime ezek a főbb dolgok, melyeket szerintem a középiskolai gyermektanulmányozás érdekében minél előbb szükséges volna életbe léptetni. A középiskolák gyermektanulmányi centrumokká válnának s nemcsak a középiskolák tanáira, ezek pedagógiai nézetváltozására tenne elhatározó befolyást, hanem alkalmas lenne arra is, hogy e centrumok közül az iskolán kívül is a közönség körében erős propagandát csináljon, illetve a gyermektanulmányozásnak híveket szerezzen.

Egy egész világnézetnek kell megváltozni úgy az iskolában, mint ezenkívül, a társadalomban. Ezen világnézetváltozás eddigelé már inkább észrevehető a társadalomban, az iskolán kívül, mint az iskolák falain belül. S ez nem helyes. Az iskolának kell az irányító szerepet vinnie, mert azon nevelési reformok lesznek igazán áldásosak, melyeket az iskola maga csinál meg s nem azok, melyeket az iskolán kívül eső erőhatások befolyása alatt kénytelen megcsinálni.

De hogy a középiskola ezen áttekintő reformokat véghez vihesse, arra elég a pillanatnyi elhatározás. A legtöbb iskolai módszerrel foglalkozó anket eddig nem volt más, mint szóharc. Nem szóharc kell, nem üres szóbuborékok eregetése a fő, hanem az, hogy egy új, egységesebb alapon rendezzük be egész középiskolai nevelésünk rendszerét. Erre pedig csak akkor lesz képes a középiskola, ha nem kultuszminiszteri jogászok, hanem az iskola életét alaposan ismerő, a gyermek lelki világában jártas pedagógusok fogják az ügyet kezükbe venni. Míg a tudás és a gyermek alapos ismeretének új dokumentumai nélkül a régi ismeretek alapján állva ankettozunk, addig hólapdával dobálózunk, melyet az első előbukkanó tavaszi napsugár sárrá olvaszt.

A középiskola emberein fordul meg, vajjon a középiskola egész nevelési rendszerét ők akarják-e megcsinálni, új alapokra fektetve vagy sem. Ha akarják, akkor a gyermeklélek tanulmányozás tűzhelyeivé kell avatniok iskoláik tantermeit.

Gyermektanulmányok a budapesti nemzetközi orvosi kongresszuson.

Közli: Várnai Sándor, író.

A gyermeki lélek tanulmányozása a gyermekvédelem és a gyógypedagógia szempontjából a lefolyt budapesti nemzetközi orvosi kongresszus tanácskozásai sok oly figyelemreméltó mozzanatot öleltek fel, amelyeknek érdekes lesz utólag összefoglaló képét adnunk, amennyiben az egyáltalán lehetséges. Sajnos, a kongresszus tárgyalásának és felolvasásai anyagának rendezésében figyelmen kívül hagyták azokat a megkülönböztető szempontokat, amelyek ma már a szociális egészségügy, a társadalmi gyógyászat nagy elvi határvonalát a szaktudomány dogmatikus osztályozásával szemben az egész téren megállapítják. Oly mélyen nyulnak ma már bele az orvosi tudomány egyes ágai az állam és társadalom politikai cselekvőssége körébe, oly közletről érdeklík ma már nemcsak a szorosan vett szakembereket, hanem a gyakorlati államférfit, philanthropot és társadalombölcselet is, hogy az erre vonatkozó ismeretek mind szélesebb kört követelnek magoknak, mind egyetemesebb érdeklődés tárgyaivá nővik ki magokat, s hovatovább megszűnnek az orvosi tudomány kizárólagos birtokai lenni, hogy az egészségtudomány általános s a magok tömegjelenségeikben változhatlan törvényeknek engedelmeskedő tünetei tanává alakuljanak át. Viszont ezzel szemben az orvos szerepe is mindinkább megváltozik s szorosan vett gyógyító feladata helyet ad a betegségek lehetősége leküzdésére, az emberi életet fenyegető kórok elleni védekezés radikális módjainak.

A kongresszus munkálatai anyagának felosztásában és ökonómiájában ezek a szociális vonatkozásai az orvostudománynak nem domborodtak ki oly módon, hogy lehetővé tették volna az áttekintést, azért csak a különböző szakosztályok munkálatai közt vagyunk kénytelenek tarlózni, hogy szervesen csoportosíthassuk a tárgyunkhoz tartozókat.

Az *«enfant difficile»* klinikai és pedagógiai képét érdekesen rajzolta meg a kongresszuson *Jaques Roubinovitch*. Franciaországban már 1904-ben törvényt szavazott meg a

kamara az «Assistance publique» hatáskörébe tartozó ideges gyermekek orvosi kezeléséről és neveléséről. *Roubinovitch*-nak, mint a francia kormány által az ilyenmű gyermekek elhelyezésére szervezendő intézetek előkészítésével megbízott bizottság tagjának és referensének, alkalma volt meggyőződnie arról, hogy a psihiater szerepe mennyire fontos az ily gyermekek erkölcsi és lelki állapotának megértésében, a jellemöket tartósan vagy átmenetileg predisponáló okok földerítésében. Tapasztalatainak eredménye az, hogy föltétlen meggyőződést szerzett magának arról, hogy a psihiatria és pedagógia vállvetett igyekezete kedvező kilátásokat enged arra nézve, hogy az ideg- és elmebajok, különösen pedig a degeneratív pszichózis vagy korai téboly s ezzel együtt bizonyos bűnözési formák prophylaxisát meg lehessen állapítani.

Mindenekelőtt azonban óva int attól *Roubinovitch*, ne-hogy az ily pajzán vagy zabolátlan gyermek természetrajzát összetévezzük a romlott gyermek típusával. «Enfant difficile» alatt ő oly gyermeket ért, kinek rossz, kellemetlen és összeférhetetlen természete odáig terjed, hogy el kell különíteni családjától és szokásos iskolai környezetétől és külön felügyelet alá helyezni. Ezeknek hibái azonban nem oly megrögzöttek, nem oly mélyen gyökerezők s általában sokkal inkább alkalomszerűek, mint a már alapjukban romlott gyermekeké; akiknél már eredmény nélkül próbálkoztak mindenféle nevelési módszerrel.

Lássuk röviden *Roubinovitch* szerint az ily gyermekek általános kliniko-pedagógiai symptomatológiáját. Ennek külső jelei két főcsoportra oszlanak: 1. az értelmi depressio, lusta agyműködés vagyis lelki hyposthenia jeleire és 2. az értelmi túlzugság vagy lelki hypersthenia jeleire. Amannak a csoportnak karakterisztikus tulajdonságai a teljes tompultságig terjedhető szellemi apathia vagy szellemi elernyedtség, amely gyakran első pillantásra felismerhető a gyermek téveteg tekintetén; a másik csoport karakterisztikus ismertető jelei a túlfogékonyság és túlzugság, a figyelem csoportosításának nehézsége, türelmetlen mozdulatok, az egyes izmok ideges és rendetlen rángásai, fecsegés, fékezhetetlen engedetlenség, ellenszegülés, harag, brutalitás, konokság, kegyetlenség, hazudozásra, civakodásra, alattomosagra, lopásra, onanizmusra való hajlam stb.

Mindezek a jelek *Roubinovitch* szerint normális vagy fogyatékos intelligenciával párosulhatnak. Első esetben a gyermek képes a figyelmezésre, mutatja ezt tanulótársaival való együttthaladása tanulmányaiban, kiknek nem marad mögöttük. Ami tőlük megkülönbözteti, az rendetlen magaviselete otthon vagy az osztályban. Megjegyzendő különben az is, hogy az értelmi depresszió és túlizgékonyosság jelei sokszor ugyanegy tanulónál fölváltva is észlelhetők, még pedig úgy a szellemileg visszamaradt, valamint a normális intelligenciájú gyermekeknél. Ezek azok a bizonyos gyermekek, mondja *Roubinovitch*, kik majd úgy néznek ki, mint valami «ázott rongy», majd pedig valóságos ördögökké válnak csin-talanságukkal.

Az elősorolt symptomák megállapításából folyólag aztán levezeti *Roubinovitch* a tanulók egyes típusait és a szellemi működés hypostheniája és hyperstheniája szempontjából, mindkét csoportot továbbkombinálva a fejlődésben visszamaradt vagy rendes, illetőleg a normális vagy fogyatékos intelligenciájú tanulók kliniko-pedagógiai rajzával, az így nyert négy csoport elsejét (*szellemi hyposthenia, értelmi visszamaradás nélkül*) következőleg jellemzi: «az értelmi működés lomhasága, minek következtében a leckét nem hallgatják, az értelmi erő kifejtés iránti leküzdhetlen idegenkedés következtében. Nem kíváncsiak arra, amit tanítanak; nem vesznek magoknak fáradságot egy probléma megoldására. Bizonyos értelmi automatizmusra hajlanak, mely arra készíti őket, hogy lelki inertiájuknál fogva mindig ugyanabban a mederben maradjanak. Tekintetök gyakran révedező, az osztályban csendesen játszatnak, míg a tanító mindent elkövet, hogy érdeklődésüket fölkeltsse a magyarázott tárgy iránt. Az ily gyermekek jól megtanulják a helyesírást, de majdnem semmit sem értenek a számvetéshez. Gyakran hazudnak, sokszor hamisítják jegyzeteiket, megcsalják szülőiket s tanítóikat s ügyesen utánozzák szüleik aláírását. Némelyek köztük civakodók, házsártosak, sokan körömrágók és onanisták.

Eltér ezektől már némileg a második csoport (*értelmileg visszamaradt hyposthenia*) kórképe. Az e csoporthoz tartozók intelligenciája a közepesen alól marad, bár nem száll le az idiótaságig, hanem legfeljebb az iskolai tanulmányokban 1, 2, 3 évi hátramaradást jelent. Az értelmi erő ezen született

gyöngesége nálok többnyire hanyagsággal, a kezek, az írás-füzetek és a ruházkodás tisztatlanságával, azonkívül fecsegéssel, kleptomániával, önfertőzéssel, a nemi viszonyokat illető kíváncsisággal, nyugtalan figyelmetlenséggel, szokás-szerű idegességgel párosul. Feszélyezve érzik magokat nálok-nál fiatalabb társaik társaságában. Arc kifejezésük többnyire szenvtelen, szemeik kitágultak, merevek, ajkuk olykor vastag és lecsüngő. Ha kérdést intéznek hozzájuk, értelmüket mintha megfeszítnék, vonásaik összehúzódnak, a szemeik strabismusa még fokozódik. Önmagokra hagyatva, nem értik, amit hozzájuk szólnak, mert nem hallgatnak oda. Bizonyos tanulmányi tárgyakkal megerőltetik szellemi képességeiket, mások iránt absolute nem érdeklődnek. Nagyobbaknak érzik magokat, mint társaik s innen zárkózottságra való hajlamuk. Viszont azonban a szabadban való játéknál otthonosabbak, nevetnek, futkároznak, de karjaikat s lábaikat sokszor rythmikus, különös módon lóbálják. Erős testi emóció után arcvonásaik engednek kissé s kifejezőbbek lesznek.

A *normális intelligenciájú hypersthenia* harmadik csoportját Roubinovitch szerint kitűnő emlékező tehetségű, helyes ítélőképeségű tanulók alkotják, de izgékony és nyugtalan természettel, akik éppen mozgékonyságuk, kezeik, lábaik, fejök szünetlen mozgatása, szabálytalan, szakgatott írásmódjuk miatt teszik magokat kiállhatatlanná. Fegyelmet nem tűrnek, hamar fellázadnak a büntetések és rossz osztályzatok ellen s igazságtalanság miatt panaszkodnak. Nem képesek egy helyt maradni, folyton fecsegnek és rendetlenkednek. Könnyen impresszionálhatók és sokszor hajlandók a körömrágásra és onaniára.

Vége a negyedik csoportnál (*lelki hypersthenia fogyatékos intelligenciával*) Roubinovitch csak látszólagosnak tartja a könnyű emlékezet által támogatott élénk felfogást, valójában az ítélőtehetség az e csoportba tartozóknál felületes és üres. Mindig elsőeknek akarnak felelni, ha nem is értették a kérdést, össze-vissza hadarnak, minden belső ellenőrzés híján a valót a költőttel öntudatlanul összekeverik. Felfogásukban nincs összefüggés, munkájuk hanyag, füzeik tépettek, írásuk mocskos. Rendkívül hiúk és érzékenyek, ennél fogva lármások, erőszakosak. Izegnek-mozognak egyik padból a másikba, szülőik s tanítóik iránt engedetlenek, nemcsak

ellenszegülnek, de bujtogatnak is és szemérmetlenül képesek hazudni.

Az ideges gyermekek somatikus viszonyai megállapításánál Roubinovitch rámutat bizonyos elferdülésekre, eltérésekre a normális típustól (degeneratív stigmák), oly betegségekre, mint a rachitis, az alkoholizmus, tuberkulózis vagy syphilis öröklött vagy szerzett nyilvánulataira, az idegrendszer bántalmaira, mint némely paralyzis, az epilepsia, hysteria, neurasthenia, különféle mirigybántalmakra stb., melyek azonban sokszor el is maradhatnak. Fontosnak jelzi a somatikus tünetek tanulmányozását, mert azok segítenek megérteni a gyermek jellemét befolyásoló némely bajokat.

A praedisponált és véletlen okok közt csak másodrangú fontossággal bír a nem, amennyiben az idegesség fiuknál és leányoknál egyformán jelentkezik, ellenben fontos a kor, s e tekintetben az ily gyermekek közt megkülönböztetünk serdültség előtti, serdültség alatti és serdültség utáni állapotokat.

Az okokat *Roubinovitch* három oldalról származtatja és pedig 1. a szülők részéről leggyakrabban az anya neuropathiájából és psychopathiájából s az apa alkoholizmusából. Továbbá ily ható okok a tuberkulózis, rossz bánásmód, túlságos elnézés vagy kényeztetés, mely sokszor még jobban elrontja a gyermeket, mint a szigorú bánásmód. 2. A tanítók részéről a pedagógiai képesség kisebb-nagyobb hiánya vagy elégtelensége, életnélküliség, változatosság hiány az oktatási módszerekben, jellemgyöngeség, a tanító változása. Végül 3. a gyermek részéről csenevész testalkat, alkati vagy szerzett gyengeségek, melyek a szülőket gyermekeik kényeztetésére, vagy kivételes esetekben sanyargatására indítják, továbbá hátráltatás a testi és szellemi fejlődésben, szokássá vált hazugság és csalás és kedvezőtlen higiénikus feltételek, akár az osztályban, akár otthon, mint p. o. levegőhiány, a mozgás hiánya, elégtelen táplálkozás vagy ruházkodás, rossz alvás és igen sok esetben az onania is.

Súlyt helyez *Roubinovitch* arra is, hogy fokozatokat különböztessünk meg az ideges gyermekek között. Ő maga megkülönböztet félidegeseket, sőt álidegeseket is, akik a környezet egyszerű változása folytán javulnak. Ebben áll a jelentősége annak, hogy megkülönböztessük a könnyű anomaliákat, melyeknek már pusztá észrevétele lehetővé teszi a

gyermekekre nézve a normális életmód újra fölvételét. Viszont vannak gyermekek, kiknél ez az állapot degeneratív psychosis, korai téboly, vagy agyvelősorvadás kezdetét jelenti.

Éppen azért fontos az okok diagnózisának megkísérlése, mert ebből állapítható meg a gyógyító folyamat kilátása is. Ha lehetetlen is a gyógytudomány az idegközpontok bizonyos sérüléseivel szemben, de vannak oly funkcionális zavarok, melyek ellen sikerrel veheti fel a harcot. Így ha félremagyarázott, de alapjában orvosolható idegrohamokról van szó, vagy ha a gyermek mirigyei elégtelensége folytán maradt vissza növéseben és fejlődésében. Ilyenkor kipótoljuk azt, amije hiányzik, visszaadhatjuk neki testi, lelki normális fejlődését, azonkívül vannak állapotok, melyek még fokozzák az értelmi gyengeséget s ekkép minden gyógypedagógiai behatással dacolnak. Egy gyenge tehetségű tanuló, ha azonkívül érzékhibával van sújtva, ezt természetesen nem képes pótolni. De javítsuk meg a hiányos látóképességet, küszöböljük ki a könnyen eltávolítható orrgarat-adenoidok által okozott süketséget s mindjárt látni fogjuk a rohamos haladást, melyet a gyermek tanulmányaiban tenni fog.

Franciaország első emelte diadalra ezt az elvet, melyet mi most a Ranschburg tanár vezetése alatt Budán most megnyílt ideges gyermekek számára berendezett tanfolyammal szintén követendőnek ismertünk fel, hogy a családi körben megfelelő kezelésben nem részesedhetők, a rendes iskola tanulmányaival pedig lépést tartani nem képes ideges gyermekek külön internátusokban helyezendők el. Bármily erős is Franciaország bizonyos köreiben az ellenszenv az internátusok iránt, de nem hunyhattak szemet az elől a tény elől, hogy az ily gyermekek valóságos betegek, többnyire öröklött vagy szerzett degeneratív befolyásoknak, az anyai gondot lehetetlenné tevő társadalmi viszonyoknak s a világosság, táplálkozás stb. hiányosságából folyó antihigienikus factoroknak az áldozatai, akik számára csak az internátus biztosíthatja a megfelelő egyéni nevelést és a fizikai jóllétükhöz szükséges lényeges feltételeket; amelyek segítségével idővel visszaadhatja őket rendes környezetüknél. Természetesen, ez internátusoknak semmi hasonlatosságuk nem szabad, hogy legyen a romlott, bűnös, vagy hülye gyermekek számára rendelt intézetekkel.

Ebben is egyetértünk *Roubinovitch*-csal, hogy az ily intézeteknek a városon kívül ugyan, de nem túlságos távol-ságban kell feküdniök, hogy a szülőkkel való érintkezés könnyű és gyors legyen; ami pedig a felvételi kort illeti, tanácsos az ideges gyermekek kezelését minél korábban kezdeni s minél tovább folytatni, *Roubinovitch* szerint legcélszerűbben 5 évestől 16 éves korig. A fölvételt, mondja *Roubinovitch*, 15 naptól egy hóig terjedő somatikai és pszichikai megfigyelés előzze meg, mely tájékoztasson a gyermek hypostheniája vagy hyperstheniája fokáról, testi állapotáról, a lehetséges gyógymódról stb.

Ami az ily gyermekeknél követendő pedagógiai módszert illeti, *Roubinovitch* nem lát indokoltnak semmi eltérést a közönséges tantervtől, de óhajtja, hogy a módszerek alkalmazkodjanak a megállapított kliniko-pedagógiai típusokhoz, individualizáltak s intuitivok legyenek a legnagyobb mértékben. A kézi foglalkoztatás, a torna, az úszás, a játék e programban jelentékeny helyet kell, hogy elfoglaljon és pedig a kézimunkák közül különösen azok, melyek szabad ég alatt űzhetők, mint a kertészet, gazdálkodás, stb.

Nem kell talán mondani sem, hogy az erkölcsi nevelés nagy szerepet játszik ily intézkedéseknél. De hogy ez valóban sikerrel járjon, úgy annak elevennek, példaadónak kell lenni, azaz az egész ház az igazgatótól a legkisebbke felügyelőig példát kell, hogy szolgáltatson a rendszeretben, tisztaságban, feddhetlenségben. Minden ország pedagógusai megegyeznek ma abban, hogy a gyermekek erkölcsi érzékének irányítása szempontjából elodázhatatlan szükség bizalmukat, ragaszkodásukat megnyerni. Azért nem elég a hideg leckéztetés, meg kell ragadni minden alkalmat, amikor a gyermekekhez kedvező időben fordulhatunk, hogy akkor hintsük el bennök a jó magvakat, amikor szívők-lelkők egy véletlen esemény folytán feltárul, megnyílik. Találó példák, megkapó történetek intő formában, tanulságosan előadva a felebarátaink és önmagunk iránti kötelességekről, a mértékletességről, józanságról stb., legmegfelelőbb eszközei az ily oktatásnak.

Kapcsolatban ezzel *Roubinovitch* minden gyermek orvos-pedagógiai dossierjét egy nyilvántartó lappal kívánja fűlszerelni, amelyre havonként vagy negyedévenként bejegyeztes-

sék minden megjegyzés vagy osztályzat, mely erkölcsi magaviseletére vonatkozik. A jutalmaknál és büntetéseknél föltétlen az individualizáció elve érvényesüljön, a tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a hypostheniás gyermekek hiubbak, érzékenyebbek minden kitüntetés vagy megaláztatás iránt, mint normális jellemű társaik. Csak a magánelzárást nem szabad alkalmazni az orvos tanácsa nélkül s az így elkülönített gyermekeket orvosilag megállapított diétára kell fogni s hasznos munkával foglalkoztatni. Szükséges végül a gyermekek szoros felügyelete is, még pedig éjjel-nappal a magányos, vagy közös onanizálás meggátlása céljából. Az erre való eszközök megválasztása a körülmények szerint fog módosulni.

Legérdekesebb végül Roubinovitch fejtegetéseiben az ideges gyermekek mellett szervezendő rendszeres orvosi szolgálat kérdése. Természetesen, minden oly intézet szakértő orvos ellenőrzése alá állítandó, akinek tanácsa s véleménye a leckerend, az oktatás minden kérdésében kikérendő s akinek szerepe lélektani és gyógyászati együtt és egyszerre. A fölvétel előtt álló gyermekek általa gondosan megvizsgálandók. Ő jelöli ki a különböző dietétikus, hydrotherapikus és psychotherapikus gyógy módokat. Azonkívül ez az orvos a gyermeket az intézetben léte alatt évenként kétszer-háromszor megvizsgálja s egy dossierbe foglalja össze az egyes szervei vagy azok fogyatékoságai szempontjából tett megfigyeléseit s egészségi állapotára vonatkozó méréseit. Különös figyelemben részesítendőek itt oly jelenségek, mint a vizelet visszatartásának nehézsége, az úgynevezett «tik», a hebegés, dadogás és egyéb beszédhibák, amelyek mind különös kezelésmódot kívánnak meg.

II. *Eulenburg* berlini tanárnak a hygienei szakosztályban a tanulók *öngyilkosságáról* tartott előadása a porosz tanügyi igazgatóság 1880-tól 1905-ig szóló kimutatásait vette kiinduló pontul. Összesen 1258 gyermeki öngyilkossággal foglalkozott, melyek közül 893 az alsóbb, 365 a felsőbb osztályokra esett. Vizsgálatainak statisztikai eredménye, tekintettel a kérdés aetiológiájára és a prophylaxis módjaira, a következő adatokban összegezhető.

Az alapul vett 26 évi időköz öngyilkossági eseteinek abszolút és relatív számszerű mennyisége nem egyenletes és állandó, sőt még csak nem is arányos az ugyanazon korú

össznépességhez viszonyítva, hanem meglehetősen változó. Eulenburg nem mer határozottan az öngyilkosságok számának szaporodására következtetni, ellenkezőleg úgy találja, hogy épp az utolsó, 1904—1905. években a tanulók öngyilkosságának száma a tanulók száma jelentékeny emelkedésének ellenére csekélyebb lett, vagy legalább is stagnált az első évekhez viszonyítva, melyekben az átlagszám 53, illetőleg 40 és 71 közt ingadozik. Az évi ingadozások jelentékenyebbek a magasabb osztályoknál (4 és 21 közt), mint az alsóbbaknál (27 és 57 közt). Felsőbb tanintézetek növendékeinél a 15 és 20 év közötti öngyilkos tanulók száma négyszerte akkora, mint a 15 éven alóliaké.

Ami már most a két nem egymáshoz való viszonyát illeti, a 15 évig terjedő életkorig a nőnemű öngyilkosok száma úgy áll a fiu öngyilkosságokhoz, mint 1 : 4·47-hez. A későbbi életkor leány-öngyilkosaira nézve a hivatalos anyag nem nyújt elegendő támaszpontot.

A magasabb intézetekre eső 346 öngyilkossági eset kazuisztikus anyagára való tekintettel, aetiológiai szempontból az öngyilkosságok öt csoportba sorozhatók. Az első csoportba azok a tanulók tartoznak, akiknél a fennforgó elmezavar egész biztossággal megállapítható s e csoport az esetek 10⁰/₀-át foglalja magába. A második csoportba (18⁰/₀) azok tartoznak, akiknél elmezavar ugyan nem forog fenn, de kimutatható bizonyos született inferioritás, a neuropsychikai terheltség nagyobb foka. A harmadik és negyedik csoport, mely két csoport az eseteknek majdnem felét, pontosan 49⁰/₀-át foglalja magába, azokat a növendékeket öleli fel, akiknél látható aránytalanság tapasztalható egyfelől az iskolai feladatok, az iskola céljai és igényei, másfelől az egyes tanulók egyénisége közt és pedig a 3-dik csoportnál (24⁰/₀) oly értelemben, hogy már eleitől fogva fogyatékos, a magasabb tanintézet feladatainak meg nem felelő, vagy csak tökéletlenül megfelelő szellemi képességekről van szó, tehát ki nem elégítő előmenetelről; a valamivel nagyobb és újabb időben látszólag mindinkább szaporodó 4-dik csoportnál (az esetek 25⁰/₀-ában) pedig abban az értelemben, hogy dacára a hiányosnak nem nevezhető, ellenkezőleg sokszor kitűnő szellemi adományoknak, a jellem gyöngeségei s az ezzel járó helytelen életmód, kicsapongások és eltévelyedések a tanulót

az iskola feladataitól és kötelességeitől eltérítik és korai szellemi és testi összeomlásba kergetik.

Végre az 5-dik csoportra (23⁰/₀) maradnak azok az esetek, melyekben mindenféle véletlen esetek, kedvezőtlen és zilált családi viszonyok, stb. jelentkeznek főokok gyanánt vagy pedig az alapmotívumok egyáltalán nem ismerhetők fel.

Prophylaktikus szempontból a feldolgozott anyag kazuisztikájából az a bizonyosság domborodik ki, hogy a tanulók öngyilkosságai meggátlására vagy legalább korlátozására a családban és iskolában sokat lehetne tenni; azonban e két faktornál érvényesülő befolyások nem egyformán értékelendők s a családéra általában nagyobb súly fektetendő, mint az iskoláéra. Amennyiben egyáltalán szó lehet a család vagy az iskola felelősségéről az egyes öngyilkossági esetek létrejötténél, kétségtelen, hogy az esetek túlnyomó számában a családot az iskolával szemben sokkal nagyobb mértékben terheli ez a felelősség úgy aktiv, mint passzív nevelési hibák, hiányos felügyelet s a gyermeki lélek meg nem értése folytán stb.

Ez irányban szükség tehát elsősorban hatni Eulenburg nézetei szerint. Ahol valóban az iskola felelősségéről beszélhetünk, ami csak egyes szórványos esetekben fordulhat elő, a félrevezetett közvélemény igaztalan lármája ellenére, ott is inkább csak egyes alkalmatlan tanerők mulasztásai és hibái, semmint az intézmények magok a bűnrészesek. Ennélfogva téves és igazságtalan az egész iskolai organizmus ellen intézett támadás. Egyes részleteknél lehet még szó óvatos reformokról, mint p. o. az iskolai büntetések rég hangoztatott modernizálása, nagyobb szabadság a felső fokozatokban, megkönnyített kompenzációk a vizsgáknál stb., de alapelveiről az iskola még sem mondhat le néhány beteges és elpuhult növendék kedvéért, kiknél inkább az iskolaorvosi intézmény volna hivatva segíteni.

III. A *normális ember szellemi kánonja* megállapításának lehetőségéről olvasott föl Ranschburg Pál dr. a XII. szakosztály ülésén.

Ily kánon fölállítását már Moebius szükségesnek vélte s az erre vonatkozó előmunkálat alapján Ranschburg dr. meg is kísérli a feladat megoldását. Eltekintve azonban a gyermeki korra vonatkozó tanulmányoktól, a felnőtt egyénre

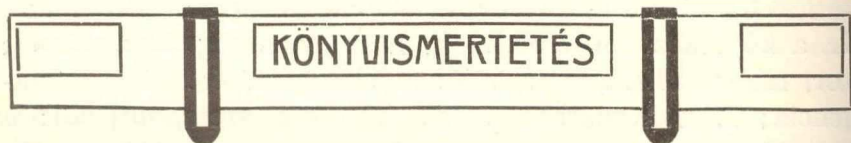
vonatkozó kutatások még gyéren állanak rendelkezésünkre s Ranschburg tanár érdeme ezek rendszeres csoportosítása. Különösen az érzetvilág kánonjai hiányosak, mert az eddigi kísérleti módszer erre nézve még tökéletlen. Mint Alberton és Tullis a táplálkozási faktorok vizsgálati módszereinek megállapításánál, Ranschburg is szükségesnek tartja az adatok tervszerű és egyöntetű földolgozása érdekében a munkatervek nemzetközi úton való megállapítását. Itt becses munkatársul kínálkoznak a pszichiatra mellé a nevelő és jogász is, a különböző lélektani kutatásokra alakult társaságok, pedagógiai és büntető-pszichológiai semináriumok hallgatói, gyógy-pedagógusok, katonai és törvényszéki, valamint fogház-orvosok stb.

A felállítandó szabványok (kánonok) tárgyaiul *Ranschburg* dr. a következőket jelöli meg: 1. az egyéniség tekintetében: kor, milieu, általános és különös előképzettség, átlag-intelligencia; 2. a kérdésben forgó képesség szempontjából: a speciális ismeretektől való függés vagy függetlenség, egyéb képességekhez való viszony; 3. a vizsgálat keresztülvitelének anyaga szempontjából: a nyújtottak mennyiségétől, minőségétől, physikai feltételeitől való függőség; 4. a vizsgálat eredményei tekintetében a helyes, hamis vagy null reakciók mennyisége, minősége, hűsége, idői lefolyása stb.

Ami már a kánonok kifejezési formáit illeti, itt *Ranschburg* megkülönbözteti a középértékek görbéit vagy tabelláit bizonyos intellektuális funkcióknál, melyeknél gyakorlati alkalmazhatóság érdekében a középváltozat, illetőleg a maximális és minimális érték is megjelölendő, továbbá egyéni táblázatokat, amelyek nem csoportértékeket, hanem a megvizsgált egyén képességeinek tartalmát, terjedelmét, hűségét stb. tükrözzék vissza, végül gyakorisági értékeket, melyek a megvizsgált normális egyének bizonyos számának a nagyobb csoportokban való előfordulása százalékarányát fejezik ki.

Példákban is bemutatja *Ranschburg* e módszer alkalmazását a normális emlékezőtehetségre s annak a kortól, tehetségtől, tananyagtól s a psychophysikai feltételektől való függésére vonatkozó kutatásoknál. Így Bernstein és Bogdanoffnak az ujrafelismerés tárgyában 286 tanulón (7 és 15 év között) s 55 felnőttön végzett mérés és táblázatos összeállításán, továbbá Binet Henri és másoknak az emlékezetben

megtartott szótagok számán alapuló észleletei eredményein, végül pedig az értelmes szókapcsolások emlékeazete tárgyában saját maga által iskolás gyermekeken végzett tanulmányozásai. Ez utóbbi kutatásai az előadónak 58 gyermekre terjedtek ki 7—11 éves korban s a vizsgálat 39 szópárnak 6 másodperc utáni ismétléséből állott. Az akusztikai szóemlékezeten kívül az optikai szóemlékezetre is kiterjedtek Ranschburg dr. megfigyelései, valamint a normális egyén szóemlékezete alsó határai kánonjának megállapítására, összehasonlítva a gyöngéelméjűek kánonjaival.

A gyermekek élete. — Das Leben der Kinder.

Irta: *Lombroso Paola*. Fordította: *Goldbaum Helene*. 1909. Leipzig.
O. Nemnich. 3 M. 80.

Ismerteti: **Domokosné Löllbach Emma**, Szegedről.

A dr. Meumann szerkesztésében megjelenő Pädagogische Monographien VI. kötete ez a könyv. (Kiadja: Nemnich O. Leipzig.)

A pathologiai anatómia október 19-én elhunyt híres turini professzorának felesége szép és komoly munkát végzett. Asszonyosan részletezőek, finomak, látszólag lényegtelenségekre kiterjedőek a megfigyelései és asszonyosan, sőt anyásan meleg a gyermekmegértése. Nem nagyon tudományos és egy betűje sem száraz. Ajánlható főleg azoknak, akik először szeretnének futólag, nem megerőltetően a gyermeklélek titkaiba bepillantani.

Az egész munka alapgondolata az, hogy a gyermek lelki életének lényegesebb nyilvánulásai az önfenntartási ösztönből származnak; erre vezethető le minden sajátosságuk, védekezésük minden ellen, ami fejlődésükben akadályozza őket és minden oly életelem mohó keresése, mely kis

személyök fizikai és pszihikai létezésére előnyös. Ez az önfenntartási ösztön minden szerves lény sajátja, így a felnőtté is. De míg a felnőtt önfenntartási ösztöne szociális, a szorosan vett fizikai létezés keretén kívül elismerésre, hírnévre, gazdagságra, uralomra vágyó, — addig a gyermeké tisztán szerves önfenntartási ösztön, az élés tényéhez, lehetőségéhez tapadó. Azért, míg a felnőtt szociális céljainak elérésében testi erőt, energiát pazarol, szinte pusztítja fizikumát, addig a gyermek minden erőpazarlást kerül és mohón szívja az életörömöket, melyek testét-lelkét fejlesztik. Ezért kerül és könnyen leráz magáról minden szomorúságot, gondot, ezért játszik szüntelenül és vértézi körül magát csodálatos, bízó optimizmussal, mely ilyen mértékben csak a gyermek sajátja. Ebből a tényből, mely tisztán csak fiziológiai szükségszerűség minden szerves életben, vonja le Paola Lombroso a gyermek életében jelentkező összes tüneteket.

Sok finom esettel igazolja, hogyan kerülnek a gyermekek a testi-lelki fájdalmakat, melyekkel egy elválás, szülők elvesztése, szűkös életviszonyok járnak. Hízelgésüket, kedves ragaszkodásukat, a jót várás irányítja. Azért féltékenyek, mert csak maguknak akarják mindazon előnyt, mellyel a szülők, rokonok szeretete jár. Ez az örömméréshez való ösztönszerű ragaszkodás képesíti őket arra, hogy az élet egyszerű elemeit élvezetté formálják át. Mert az öröm belső erő, mely minden funkciót élénkít, a fejlődést előmozdítja. A lefekvést, felkelést, unalmas és egyhangú sétákat, lépcsőkön le- és feladagálást játékká változtatja a gyermek. Mert a játék csodálatosan megfelel azon szándékának, hogy közömbös tények nagy tömegét a legkisebb erőfelhasználással kellemes érzésekké változtassa át. Ez a törekvés nyilvánul értelmi életében is. Minimális erőfelhasználással igyekszik beszélni megtanulni.

Ezzel indokolja a szerző a gyermekek azon szokását, hogy egy-egy kezdetben megszokott hangot utánzó szót (pl. a kutyáról: vau-vau) a helyes szó megismerése után is használnak, sőt csupa kényelemből más, több fogalom megjelölésére is felhasználnak. A gyermek megszemélyesítő felfogását is az erőmegtakarítási ösztönből magyarázza, mert könnyebb magát és tulajdonságait látni a kivüle álló lényben, mint valami olyat, ami tapasztalati körén túl esik. Ebből magyarázza még az ismételések iránti szeretetét is, beszédben, cselekvésekben.

Szerinte védekezés ez a fárasztóan sokszerű, új benyomások és funkciók ellen. Pedig csupán az asszociációs központok már egyszer megjárt útjainak begyakorlás által való megerősítése.

Vizsgálatokat végzett a gyermekek szómegértésére vonatkozólag és arra a tapasztalatra jutott, hogy sokszor egészen más, sőt ellentétes fogalmuk van a szó tartalmáról, melyet használnak. Az eltéréseket sokszor szóasszonánsz okozta tévedés hozza létre (pl. ritkább szavaknál), máskor megzavart, kényelmes menetű emlékezet folyamat. Magyarázataiban a fogalom egy-egy jegyével megelégszenek és csak 9—10 éves korukban keresik egy-egy szónak a differenciált értelmét.

Tehát az eltolódó és hibás értelemnek egész során megy keresztül egy-egy szómegértés, míg igazi jelentőségéhez ér. Ezen korban a fölfelémenő kutatással nem foglalkoztak az amerikai és német bűvárok, midőn az iskolába lépő, tehát egykori gyermek képzetkincsét vizsgálták. Kutatásai alapjául a szerző túl nehéz szavakat használt.

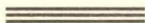
Új felfogása van a gyermekek képzeletéről, t. i. az, hogy a gyermeki képzelet nagyon szegény és amikor táncoló fáknak hisz, a meséket szereti és meséket talál ki, csak azzal foglalkozik, ami neki a valóság. A gyermeknek ugyanis a neki megfoghatatlan való élet a csoda, a mesevilág csodái, mindazon csodák alapján, melyeket az élet neki nyújt, természetesen és hihetők. Vannak gyermekek, akik a fáktól, hegyektől, házaktól félnek, mert azt hiszik, hogy azok minden pillanatban megindulhatnak és eltapossák őket. És ha egy faláda, amilyen a zongora, vagy gramofon, meg tud szólalni, miért nem tudna akkor a hangya, vagy a kavics. A mese neki nem fantasztikus dolgok láncolata, hanem világmegértésének természetes kifejezője. Ami természetes: asszociációs ösvényei még járatlanok, könnyen köthet össze tehát tárgyakat a valóságnak meg nem felelő kapcsolatban.

A gyermekrajzokról is ír, sőt 32 rajz reprodukcióját is adja. Ezek ösztönszerű rajzok, vadászatot, háborút, cirkuszi és színházi jelenetet ábrázolók. Ami legjobban feltűnik a szerzőnek a gyermekrajzokban, az az individualizálás. Nem embert rajzol a gyermek, hanem azt a bizonyos embert, akinek a csákóját annyira megbámulta. Továbbá, hogy leginkább bizonyos eseményt rajzol le, amelyet kifejezően

jellemez egy-egy vonással. Szóval a drámai jelenet, sőt színésztűnik neki fel, és ennek magyarázatát abban látja, hogy a gyermek a cselekvések tetőpontját lesi el akkor, mikor az egész jelenet tartalma van benne kifejezve. Kérdezi: miért éppen cselekvést rajzol, miért nem nyugvó vidéket, kutyát, stb.? És nem találja meg a feleletet, hogy éppen ez jellemzi a gyermeket: a mozgás, az időben változó folyamatok, az élet meglátása és érdeklődést keltő hatása. Sehol nem említi, milyen korú egy-egy megbeszélte kép rajzolója. Nem tekinti kifejező mozgásnak, nyelvnek a rajzolást, hanem utánzásból származó cselekvésnek. Ahogyan a gyermek utánozza a masírozó katonát, ugyanabból az ösztönből rajzolja őt le.

Külön fejezetben foglalkozik a proletár gyermekek lélektanával. A szociális gyermeklélektannak ez a része teljesen kikutatlan. Nagy szeretetről tanúskodnak megfigyelései. A gőgös, hajlíthatatlan szegénygyerekeknek, akinek ez a büszkesége többet jelent a jómódú dacosságánál: nagy jellemerőt, önállóságot feltételez, mert hiszen neki mások támogatására nagy szüksége van, anélkül elvész. Ezeknek a gyerekeknek érdeklődésköre majdnem kimerült az evés határán belül, rokonszenvi érzelmüket tisztán az irányítja, kitől kapnak gyümölcsöt vagy vajas kenyeret. Szüleiket a verések és ittas állapotok dacára sohasem vádolják, sőt eltagadják az ütlegek látható jeleit. Értelmi fogyatékoságuk nagy, de gyakorlati ismeretek és találékonyság tekintetében bámulatosak. Mindent elkövetnek, hogy szüleiken könnyítsenek és összetartásuk megható. Egyikük nyomorék iskolatársát ölébe kapva, vitte a városházára, hogy elhelyezzék őt menedékhelyen, mert szülei ütik-verik.

A gyakorlati példák teszik értékké e könyvet, melynek elméleti tételeivel nem tudunk mindig egyetérteni. De feladatunk ismertetés volt, nem bírálat.

Leclère: Az észszerű erkölcsi nevelés.

A. Leclère: *L'éducation morale rationnelle*. Paris, Hachette, 1909.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

Szerző ezen könyvében az észszerű módszerrel folytatott erkölcsi nevelésről szól. A részleteket tekintve, külön szól a nevelés tárgyáról és céljáról, a nevelő környezetekről: a családról és az iskoláról, a tanításról mint nevelő eszközről és pedig közvetetről: az irodalomról, művészetéről és tudományról, és közvetlenről: a jogról és erkölcsről, a vallási, társadalmi, polgári, személyi nevelésről, a nő erkölcsi neveléséről és az erkölcsi orthopaediáról.

Leclère a pedagógiától várja a társadalom megújulását. Szerinte a társadalom maga-magától nem reformálódhatik, vak, lusta a kezdeményezésre s minden erőfeszítést kerülve követi a hagyományt. Az állam sem reformálhatja a hatalmat inkább vezetik, mintsem ő vezet. A közvélemény szolgálatában áll a hatalom. Ezt a közvéleményt kell tehát felvilágosítani, módosítani, így az egyes válogatott egyének reformálják a társadalmat és pedig a neveléssel. Már most, hogy minden vallási támogatáson kívül hogyan alakul e reformáló nevelés tisztán észszerű úton, erről szól a szerző. A nevelésnek észszerű eszménye van, amit sem a hagyományból, sem a tapasztalatból nem meríthetünk. Ez eszmény meghatározása a pedagógia feladata. A nevelés az észnek, az egyéni függetlenségnek uralmát készíti elő. A szigorúan észszerű pedagógia célja energikus egyéniségek képzése, akik egész társadalmi kötelességüket elvállalják. Haladnunk kell a kellően megbírált történelmi hagyományok alapján. Az *ember eszménye* az antik világban egyrészt a *polgári hősiesség* volt, másrészt a magasabb *emberiesség*, amit a *kalokagathiával* (szép-jó eszméjével) jelöltek. Későbbi eszmény a stoikus bölcs és az epikureus bölcs. A középkorban a szent élet s a renaissanceban a pogány szellem. A XVII. században a hagyományok tisztességes embere. A XVIII. században a haladásra, társadalmi reformra vágyó nemes lélek. Ez egyoldalú felfogások helyébe Leclère a szabadelvűséget teszi, az anarchia nélkül való szabadságot és az össze-

tartást, a társadalmi szövetkezést, a művészet kultuszát az egyén erkölcsi világában.

A *családnak* van legnagyobb része a gyermek nevelésében. Állandó hatással van rá. Még kiválóan formálható természetét alakítja. Őt illeti meg a nevelés erkölcsi része: az egyéni tökéletesség. Ő neveli a gyermeket becsületessé, őszintévé, bátorrá. Alakítja, fegyelmezi akarátát. Szabályozza érzelmeit. Hiányait képességekre változtatja, vétkeit érényekké. Megadja neki vezéreszméit. Beleoltja az élet helyes érzékét. Ezek volnának legalább feladatai. Természetesen a családot is reformálni kellene. Az *iskola* kiegészíti a család illetén szerepét. E kiegészítő szerep azonban igen tekintélyes, de legalább *közvetetlenül nem erkölcsképző*, mint a család. Állami moralitást nem taníthat, mert az állam «amorális», ahogy Royer Collard szerint «atheista». Az államnak nem lehet külön erkölcsi tanítása, doctrinája. Csak a társadalmi kötelességekről beszélhetnek. Az iskolai nevelés az egyéni lelkiismeret küszöbén megáll, társadalmi, míg a család nevelése individualista. Csak közvetve hat az iskola erkölcsképzőleg, a tudományos oktatással szélesíti az erkölcsi látókört, a fegyelemmel felkelt, fejleszt erkölcsi szokásokat.

Az iskolai irodalmi, tudományos tanítás oktatásra, nem erkölcsképzésre törekszik, ám az egyikre törekedve eléri a másikat is. *Erkölcsképző* hatása annál biztosabb és annál erősebb, mennél közvetettebb, óvatosabb, mennél inkább tiszteletben tartja a tudomány méltóságát, akire rá kell hagyni a jó érzések kezdeményezését s a *maga-nevelődés* megbecsülhetetlen jótéteményét. Az irodalmi tanulmányok fejlesztik az erkölcsi tudatot, finomságot, ezért «humaniorák». Még a száraz nyelvtanulás is a jó értelmi, erkölcsi fegyelmezés. A nyelv tiszteletben tartásával, a nyelvhelyességgel együtt jár bizonyos tekintetben az én, az erkölcsi magatartás tiszteletben tartása. Az irodalom tágítja felfogásunkat, alakítja érzelmeinket. A történelem, pozitív szellemével a hazafiság iskolája, megadja az emberi kollektivitás, a művelődés érzékét. A matematika fejleszti az észet. A physika, a konkrét valóság e tudománya megóv az abstractio veszedelmétől. A biológia a fejlődésre, haladásra, a jobbratörekvésre tanít, mint természeti törvényre. A pszichologia, a sociologia épp azokat a tényeket világítja meg,

amelyekből az erkölcs világa alakul. A tudomány az *igazság szeretetére* tanít, ami erkölcsi érzés, valóságos erény.

A vallási tanítás nagyban támogatja az erkölcsképzést. Épp így a jogtanítás, felkeltve a felelősség érzését, az összetartás érzését. Erkölcsi oktatást ad a törvénymagyarázattal. Felvilágosítja az elmét, alakítja lelkiismeretünket. Alapot ad az erkölcsi oktatásnak. *A törvényhozás az erkölcs negatív katekizmusa*, de mint ilyen, sokszor többet ér az erkölcs pozitív kézi könyveinél, melyek pedáns, határozatlan szavakalakkal telvék. A filozófiai nevelés visszavezet az elvekre, megismertet az eszményekkel s hogyan valósíthatók meg. Végre az erkölcs közvetlen tanítása az erkölcsi elméletekkel ismertet meg. Ne kényszerítsük egyiket se a tanítványra, szabadon fogadhasa ezeket magába egyéni előszeretete szerint. Maga vegye észre a közös vonásokat, az igazi *philosophia perennis*-t.

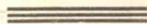
A nevelés alkalmazkodik a korhoz. Az *ész ébredése* a serdülő koré, e hálátlan életkoré. Erős élettani, erkölcsi válság ez. «A továbbélő gyermek és a próbálkozó ember keveréke.» Az ifjú lélek nem találja formáit, ellentétek prédája hősiesség fellendülés és gyöngeség, merész logika és a józanság hiánya váltakoznak nála. Állhatatlan, impulzív természetű, szinte beteg. Legnagyobb szüksége van a nevelésre, de legfogékonyabb is rá. Kiválóan sugalmazható, könnyen utánoz s így szerzi egész életére jellemző megszokásait. Kormányozni kell, irányt kell neki adni, megszoktatni a megfontolásra, az önuralomra, ezekkel legyőzheti sugalmazásra való hajlandóságát, suggestibilitását. A serdülés kora kiválóan a nevelés kora, a társadalmi nevelésé a társadalom által. A család, az iskola után a társadalmi csoportok nevelik: művelődésegyletek, sportegyletek, népegyetem, szakegyletek stb. A serdülés vége a *katonaélet*. Kiegészíti a nevelést a férfias, erős jellem nevelésével, az engedelmességre való fegyelmezéssel, önuralommal. A kaszánya a «polgár iskolája». Közelíti a társadalmi osztályokat, egyenlőségre nevel demokratikusan. Továbbnevelnek azután a *társadalmi kölcsönösség, együttműködés* és az *egyletek*. Minden egyletnek meg van a maga erkölcsi oldala s így erkölcsi nevelő hatása is. Minden egyleti élet fejleszt a «közreműködés szellemét», az *egyéni érdek s a társadalmi érdek e bölcs*

együttértséget. Az egyéni erők maximális felhasználásával törekednek a köz- s az egyéni jólétre. A társadalmi békére nevelnek. Ha minden társadalmi működés szocializálódna, anélkül, hogy az egyént elnyomnók, megszűnnék a szocializmus s helyébe lépne a szolidarizmus. *Erkölcsei egyesületeknek* is kellene alakulniuk s ezek valósítanák meg a társadalom nevelését és reformálását, az egyéniség mind nagyobb fokú ápolásával. A nevelés itt is tulajdonképp az egyénhez fordul, csak így, általa alakul át a társadalom is. A kiváló egyének vezetik a társadalmat. Az erkölcsiség benső, személyes életet tételez fel. Ez a maga nevelése. Az erkölcsiség individualizmust tételez fel.

A nevelésnek különbözőnek kell lennie egyének szerint, de különbözőnek kell lennie a *nemek* szerint is. Így a nő nevelése egészen más. Erkölcsileg felette áll a férfinak, öntudatlanul, élettani, idegrendszerbeli jellemvonásai alapján. Másrészt bizonyos vonásaival alsóbbbrangú. Könnyen sugalmazható, szeszélyes, ingatag. Mindez türelmet követel, mert jobban alá van vetve az élettani végzetének; inkább rabja az előítéleteknek, szokásoknak. Meg kell óvni végleteitől, egyéniségét kell kifejleszteni. Megvan a nők erkölcstana is, érzelmesebb, költőibb, példákkal oktat, hősök életével. Az együttnevelés (coöeducatio) csökkenti a férfi és nő hiányait s neveli képességeiket. Reformálni kell a nőnevelést. Meg kell adni a nő jogait. Odabocsátani minden pályára. A társadalom jóléte nagyrészt a nőneveléstől függ.

A vétkes és abnormis gyermekek nevelését is meg kell oldani. Ez valóságos *erkölcsi orthopaedia*. Ennek a pedagógiának psychiatriává, társadalmi, prophylaktikus és gyógyító orvostudománnyá kell válnia, hogy jó társadalmi környezetet adhasson mindegyiknek, nevelő, megváltó környezetet.

Ime, mily tágkörű, érdekes Leclère pedagógiai felfogása, pedig csak az erkölcsi nevelést kísérte figyelemmel. Megmutatta, mit várhatunk tőle, mire törekedjék s mik az utak és módok, hogy céljait elérje. Mint ilyen munka minden tekintetben figyelemreméltó, különösen most, mikor ismét nagyobb súlyt helyeznek az erkölcsi nevelésre, a jellemképzésre.

Gustav Spiller: Közlemények az erkölcsi nevelésről.

Gustav Spiller: Papers on moral education. London, Nutt, 1908.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

E címen adta ki könyvalakban a londoni egyetemen 1908. szeptember havában tartott első nemzetközi erkölcsi nevelésügyi kongresszus munkálatait a végrehajtó-bizottság nevében, mint főtítkára a kongresszusnak. E könyv főleg az előadásokat tartalmazza s azután az előreküldött kérdőívekre való feleleteket kivonatosan.

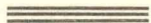
A kongresszus főcélja volt az *iskola-adta erkölcsi nevelés* javítása. Így vita alá került erkölcsi szempontból a két nem együtt nevelésének, a coéducationnak kérdése, az iskolák szervezése, a tanítók nevelése, a jutalmak és büntetések, a közvetlen vagy közvetett erkölcsoktatás, a gyermek jellemfejlődése, szóval az erkölcsképzés egésze. *Nemzetközi Nevelésügyi Ujság*-ot alapítottak s *Nemzetközi erkölcsi nevelésügyi irodá-t* szerveztek.

A kongresszus nyolc ülése külön foglalkozott: 1. az erkölcsi nevelés elveivel, 2. a különféle iskolai intézmények céljával, eszközeivel, határaival, 3. a fegyelmezással való jellemképzéssel, a körülmények hatásával, 4. az erkölcsi oktatás problémáival, 5. a vallási nevelés és az erkölcsi nevelés viszonyával, 6. rendszeres erkölcsoktatással, 7. az erkölcsi nevelés és a más irányú nevelés viszonyával, 8. az erkölcsi nevelés problémájával az életkor, a körülmények, a biologia szerint. Kiválóbb előadások voltak: *Az erkölcsi nevelés elvei*, Boutroux Émile-től; *Jutalmak és büntetések az iskolában*, Bayet Albert-től; *Az emlékünneplés az iskolában*, Dorison-tól; *Az erkölcsi pedagógia első problémája*, Belot Gustave-től; *A természettudományok szerepe az erkölcsi nevelésben*, dr. Beauvisage-től; *Az erkölcs világi tanítása Franciaországban*, Buisson Ferdinand-től; *Az erkölcs tanítása a középiskolák negyedik, harmadik osztályában Franciaországban*, Royer Maurice-től; *Az esztétikai nevelés és az erkölcsi nevelés viszonya*, Braunschwieg Marcel-től; *Az értelmi nevelés és az erkölcsi nevelés*, Séailles Gabriel-től; *Az erkölcsi nevelés a felsőleányiskolák-*

ban, Rauh F.-től; *A fiatal bűnös erkölcsi kezelése*, Lombroso Cesare-től.

A kérdőívek kérdéseiből kiszemelünk egy párat: Hogyan lehetne elérni az iskola és a család hathatós együttműködését? Mi az értéke a testi büntetésnek s hatása erkölcsi szempontból? Mily könyvek alkalmasak az elemi iskolákban az erkölcsi nevelésre? Mily formában tartsuk a közvetetlen erkölcsi tanítást? A polgári nevelés mennyiben nevel a polgári hivatásra?

A testi fenytést többen helyeselték, de csak a fiúiskolákban. Az ajánlott könyvek közt szerepelnek: Aesopus, Andersen meséi, Robinson, A szív stb. Az angolok az erkölcsi nevelést vallási alapon kezdenék el, az Írás alapján. A polgári neveléssel általában nincsenek megelégedve. Jó, felelős polgárok képzését szükségesnek tartják, de csak a tizenhatodik életéven felül.

Binet: Az újabb felfogás a gyermekről.

Alfred Binet: *Les Idées modernes sur les enfants*. Bibliothèque de Philosophie scientifique. Paris, Flammarion, 1909.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

Binet Alfréd, a híres francia psychologus, a sorbonnei psychologiai laboratórium igazgatója, könyvet írt a gyermekről való újabb felfogásunkról. Az utolsó harminc év kísérleti eredményeinek alapján áll, amelyeket Amerikában, Németországban, Franciaországban elérték a nevelésre vonatkozólag.

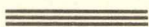
A nevelésnél ugyanis három dologról van szó: 1. a tanítástervekről, 2. az oktatás módszereiről és 3. a gyermekek képességeiről. Sok a teendő Binet szerint az első két pontot illetőleg. Nem elég a tanítástervben az elvek szép kifejtése, foglalkozni kell gyakorlati alkalmazásukkal, szinte gépiesnek kell ennek lenni. Sokat kell, ami a módszert illeti, a gyermek kezdeményezésére bízni, önálló munkásságát kell felkeltetni.

A gyermekek képességei nagyon különfélék. Bajos már most, ha a nevelő valami egységesnek fogja fel az osztályt,

ahol mindenkivel egyformán lehet eljárni, nem ismeri az érzés-, gondolkodás-, jellembeli különbségeket. Igaz, hogy nehéz a kollektív tanításban egyéni jellemvonásokra figyelni, de ezt össze kell egyeztetni. Individualizálni kell a nevelésnek.

Az egyes fejezetekben szól A gyermekről az iskolában, A gyermek testéről, A látásról és hallásról, Az értelemről: méréséről, neveléséről, Az emlékezetéről, A képességekről: egyirányú képességről és általános műveltségről, A lustaságról és az erkölcsi nevelésről.

Általában az érdekes könyv sok adalékkal szolgál, hogy «miként kell eljárni az emlékezet, az ítélőerő és az akarat nevelésében».

Az értelem születése.

Dr. Georges Bohn : *La Naissance de l'Intelligence*. Paris, Flammarion, 1909.

Ismerteti : **Pekár Károly dr.**

Bohn G. e című könyvében az állati sor fokozatosan fejlettebb voltát kíséri figyelemmel. Az alsóbbrendű állatok «szorosan, végzetszerűen megszabott» mozgásaiban, a gravitációra, a fényre, vegyi hatásra reagáló, *tropismusaiban*, így a geotropismusban, a phototropismusban, a chemiotropismusban nem lát értelmi működést. De már a héjas állatoknál, a rovaroknál többféle érzék adatainak asszociálásával állunk szemben. Ez már az értelem fejlődésének alapja. Feljebb haladva, főleg azután az embernél az agyvelő nagyarányú fejlődésével jár a *gazdag, bonyolult asszociálás* s Bohn az értelmet épp az «*asszociáló emlékezet*»-ben találja. Ez meghatározása. Nos, ugyanilyen meghatározást adtam körülbelül a «Pozitív aesthetiká»-ban 1897-ben, mikor az értelmi, sőt az egész psychikus működést a *kapcsolásban* találtam, érzéki adatok átkapcsolásában mozgássá. A gyermeknél is az értelem hajnala tehát az az időpont, mikor *gazdagabb asszociálás* indul meg.

Die Seele deines Kindes.

Heinrich Lhotzky könyve. Karl Robert Langewische Verlag, Leipzig 1908.

Ismerteti: **Kemény Gábor dr.**, főgimn. tanár Tordán.

Szívesen adok hirt Lhotzky e művéről, mint az igazi modern pedagógia termékéről. Nem mondom, hogy csupa új dolgot mond el, de amit elmond, azt oly meggyőző erővel, oly melegséggel mondja el, mintha a nagy Pestalozzi lelke szólna az ő ajakán. Könyve elején a szülők magasztos hivatásáról beszél a szerző. Beszél pedig oly optimizmussal, mely csak a legideálisabb pedagógusnak lehet a sajátja. Lhotzky az ő végtelen nagy idealizmusában fel sem tudja tenni, hogy rossz szülők léteznek. *Rossz emberek lehetnek, de rossz szülők nem.* A nagy természetnek a végtelen bizalma teszi még a rossz embereket is jó szülőkké. Tehát nem arra kell inteni a szülőket, hogy jók legyenek, hanem arra, hogy okosak legyenek. Azt a manapság nagyon aktuális kérdést is felveti Lhotzky, hogy hány gyermek legyen? Abból a német közmondásból indul ki, hogy «Ein Kind ist kein Kind». De még két gyermek sem elég, mert az a veszedelem állhat elő, hogy egyik az apának, másik az anyának lesz a kedvence. Könyve második részébe ezzel az aranyigazsággal vezet be bennünket: Azok a szülők, kik gyermeküktől semmit sem tanulnak, nem is tudják gyermekeiket tanítani. Ostorozza az olyan szülőket, kik gyermeki hálátlanságról beszélnek. Csak önző szülők beszélnek erről. Ha a gyermek azon az úton halad, melyre a szülők vezették, akkor már nem lehet szó hálátlanságról. Megeshetik, hogy a szülő reménye nem teljesedik be egészen gyermekével szemben. De akkor még mindig hátra van egy remény, az, hogy majd unokáikban érik el azt, mit gyermekeikben óhajtottak volna. Az atyának a gyermek zsenge korát kell felhasználnia arra, hogy a gyermeket feltétlen engedelmességre szoktassa. Ebben azonban kerülni kell az ütlegetést, mint a durvaságnak és hazudozásnak forrását. A «Kinder und die Welt» című részt az a gondolat vezeti be, hogy az életnek főcélja s főjutalma a munka, tehát munkára kell a gyermeket nevelni. Szoktassuk tehát mennél komolyabb és mennél nehezebb munkára, de ne buzdítással, hanem *példaadással*. Miután pedig a gyermekek

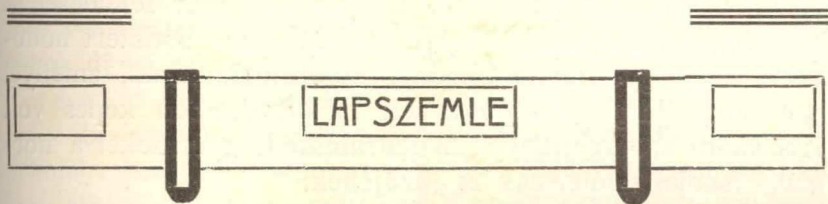
játékai rájuk nézve komoly munkák, ne zavarjuk őket a játékban. Mennél serényebbek a játékban, annál serényebbek lesznek majd a munkában is. A játék munkára való törekvés lévén, olyanok legyenek a játékok, melyek valamit létrehozhatnak. Mi is nagyon kedveljük az olyan intézményeket, melyeknek létrehozásában valamennyit magunk is fáradtunk. Szabadságra kell nevelni a gyermeket, de ez csak a helyes fegyelmezésnek lehet az eredménye. Meg kell tanulnia a gyermeknek, hogy majdan az életben is mindig szemben fog állani egy oly hatalommal, melynek feltétlenül engedelmeskednie kell. A «Kinder und Wissenschaft» című fejezetben rámutat a szerző arra, hogy a család és az iskola sokszor állnak egymással ellentétben. Ámde ezt az ellentétet nem a sokasággal szemben álló tanítónak, de az egyesekkel szemben álló szülőnek kell elsimítani. Erélyesen emeli fel szavát a szerző a túlterhelés ellen. Kárhozatos az olyan tárgyak megtanulása, mik megterhelik az emlékezetet, vagy nem maradnak meg benne. Könyve utolsó részét, melynek címe: Kinder und Religion, e krisztusi szavakkal vezeti be a szerző: «Ha nem lettek olyanok, mint a gyermekek, nem juthattok el Isten országába.» A szülőknek (főképp az apáknak) nem szabad gyermekük vallásos nevelésénél tekintetbe venni, hogy ők, a szülők, miféle filozófiai felfogáshoz csatlakoznak, atheisták-e vagy monotheisták, materialisták-e stb.; mindez mellékes dolog. Nevezzük vallásnak azt a szent érzést, mely teljes tisztaságában egy vallásban sem nyilatkozik meg s gondoljuk meg, hogy a gyermekkel veleszületik az igazság keresésének az ösztöne, s ezt az igazságot keresi anyjában, apjában, tanítóiban s egy túlvilági lényben. Hogyan lehet már most a gyermeknek Isten lényét megmagyarázni. Elméletek útján biztosan nem, képek útján sem. Isten képe nem ábrázolható, ez csak egy érezhető belső kép. Ha igaz szeretet honol egy családban, akkor a gyermek megérzi, hogy őt megóvjá az édesanyja; megérzi, hogy az édesanyja mögött egy még hatalmasabb szerető lény van: az édesapja. Nos, ha ezeket megérzi, akkor természetesen belátja már azt is, hogy mindnyájuk fölött egy leghatalmasabb, legszeretőbb lény őrökdi: az Isten. Ime, így vezeti az apa szeretete a gyermeket Isten fogalmára.

Újabb lélektani módszerek és törekvések. Ezen a címen tartalmas és megbízható tájékoztatót ad kezünkbe *Stuhlmann Patrik dr.* premontrei tanár. Négy ívbe igen ügyesen beleszorította mindazt, mi az újabb lélektani kutatások terén figyelmet érdemel. Az aprólékos részletekre nem tér ki, s így munkája nagyobb olvasóközönségre is számot tarthat. A vonzó előadásban megírt csinos füzetet, mely Kassán (Szent Erzsébet nyomda) jelent meg, szívesen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

V. O. J.

A. R. Abelson „Elmebeli fáradtság és mérése aesthesiometerrel“ címen* beszámol kísérleteiről, melyekkel megismételte, revisio alá vevén Griesbachnak, a jeles német paedagógusnak vagy egy évtizede végzett kísérleteit az aesthesiometerrel a bőrérzés élességére vonatkozólag. Számos, francia, angol gyermekeken tett megfigyelései csak *beigazolták a módszer becses voltát.* Kétségtelen, hogy az *elmebeli fáradtság a bőrérzékenység csökkenésével jár.* Dr. Pekár Károly.

Korlátolt fejlődésű gyermekek nevelő-intézete Philadelphiában.

Ismerteti **Várnai Sándor** Budapestről. **

Mac Clure's Magazine. Vol. 33, 1909. június. The conservation of the defective Child. By Marcon Hamilton. Illustrated with photographs.

Nem tartom érdektelennek az ezen angol cím alatt közölt cikk ismertetését két okból. Az egyik ok, hogy az ősszel hazánkban is szándékoznak oly nevelő intézetet léte-

* A. R. Abelson: *Mental fatigue and its measurement by the aesthesiometer.* Leipzig, Engelmann, 1908.

** E cikk a júniusi füzet számára iratott. Közlése tárgyhalmaz miatt késett. Az idegesek iskolája azóta létrejött hazánkban is. (L. a gy. tan. mozg.)

síteni, amelyben a korlátolt fejlődésű, a kisebb defektusokban szenvedő gyermekek fognak testileg és lelkileg képeztetni. Másik indító ok, hogy miként az ismertetendő intézet mellett, úgy hazánkban is fennáll egy lélektani laboratórium, amely szintén legalább részben a gyógypedagógia szolgálatában áll. Értem ezen az állami kisegítő iskola épületében szervezett m. kir. lélektani és gyógypedagógiai laboratóriumot, amelyet kiváló psychologusunk, *Ranschburg* Pál dr. vezet. A mi laboratóriumunk tehát főként a debilisek intézetével kapcsolatos. Felmerül azonban az az eszme, vajjon nem volna-e helyes a létesítendő «idegesek iskoláját» is úgy, miként az a philadelphiai intézetben s hazánkban a gyengetehetségűek iskolájában történik, gyermektanulmányi célokra fölhasználni s viszont a gyermektanulmányozást az intézet szolgálatába állítani. De lássuk a cikk rövid kivonatát!

Az értelmileg visszamaradt, hibás beszédű, fejletlen vagy veleszületett fogyatékoságban szenvedő gyermekek oktatása és idomítása terén nevezetes lépést tett Philadelpiában újabban Wittmer tanár, aki a gyermeki élet fejlődésének beható tanulmányozása alapján oly klinikai módszert honosított meg gyermektanulmányi laboratóriumában, amellyel igen sok, eddig reménytelennek tartott esetben képes volt visszaadni a tanulmányaiban hátramaradt gyermeket a normális iskolai tanuláshoz és jövőjének.

Mikor Wittmer megkezdte működését, seregestől vitték hozzá a szülők gyermekeiket lélektani laboratóriumába szakértő vizsgálat végett. Dadogó, hebegő, artikulátlanul beszélő vagy egyáltalán beszélni sem tudó szegény teremtések egymásután álltak a professzor elé*. A tanár megvizsgálta látásukat, hallásukat, izlésüket, szaglásukat, tapintásukat, motorikus beidegzésüket, lélegzésüket, szív működésüket, izomerejüket. Mindezt pontos mérés tárgyává tette, azonkívül kikémlelte általános egészségi állapotukat, alvásukat, táplálkozásukat, mozgásukat, otthoni környezetüket, családtörténetüket. Figyelemmel volt emlékező, figyelő erejükre, akaratuk, képzettársításuk működésére, érdeklődésükre, megfigyelő képessé-

* Nyilvános és ingyenes klinika a magyar gyógypedagógiai és lélektani laboratórium mellett is fennáll. Fentartja a laboratórium igazgatója, *Ranschburg* Pál dr., rendel minden kedden és pénteken délelőtt 11—1-ig.

gükre. Az adatokat följegyezte. A látogatásokat többször kellett ismételni, mert Wittmer csak úgy állapíthatta meg a defekció fészket s a követendő gyógymódot.

Wittmer a hallást az úgynevezett eudiométerrel próbálja ki, mely úgy van szerkesztve, hogy egy csap átfordítása a gyermek mindkét fülébe pontos mennyiségű hangot bocsát, anélkül, hogy a gyermek maga tudná, melyik füle hall s így képzelete nem működhetik. Szézen a szavak egész sorával próbálkoznak rajta, még pedig a magán- és mássalhangzók minden lehetséges kombinációjával, egy vagy két bizonyos szótag az elején, végén, közepén, hangzóról hangzóra ismétlik előtte a betűket, míg lelkében előáll a hang szabatos képe.

Wittmer szerint a beszédhibák forrása a gyermeknél igen gyakran a hiányos látás s ezt egy növendéke esetével illusztrálja, akinél csak hosszas vizsgálat derítette ki, hogy rossz kiejtésének egyetlen oka volt, hogy 20 lábnyi távolságból már mindent duplán látott. A szemorvosnak sikerült a bajt elhárítania, de nem tüntethette el annak eredményeit, mert az olvasásközben szerzett eredeti szóképek emlékezete tovább is megmaradt a gyermek lelkében s egész új szóképekkel kellett helyettesítenie azokat, melyeket két éven át szerzett, mielőtt megtanult volna helyesen olvasni.

Ha már most meggondoljuk, hogy legalább 30%-a az iskolába lépő gyermekeknek látásbeli hiányosságban szenved, úgy elképzelhetjük, minő kontingensét szolgáltatja az értelmileg visszamaradt gyermekeknek a fogyatékos látás, amelyet a szemüveg legtöbbször gyökeresen orvosol idejekorán alkalmazva, úgy, hogy a legreménytelenebbnek vélt esetekben is helyes kezelés után az előmenetel javul és sok növendéket visszaadhat így az orvosi kezelés a rendes iskolának az értelmileg visszamaradtak közül.

1907. júliusában egy magán maecenás áldozatkészsége abba a helyzetbe hozta Wittmert, hogy iskolát állíthasson Philadelphiában, olyant, amilyenre szüksége volt, amelyben a gyermek otthont, ellátást, fürdőt, massaget, friss levegőt találhatott hygienikus elvek alapján, lelki és értelmi képessége rendszeres fejlesztése mellett. Kezdetben csak két tanult ápoló volt alkalmazva egy kis helyiségben s a nyári hónapok alatt a gyermekek iskolába jártak kilenctől tizenkettőig, a nap többi részét a testi fejlesztésnek szentelték. Rendkívül

hasznosnak bizonyult a szlőjd meghonosítása sok oly gyermeknél, kik értelmileg visszamaradtak, közömbösek, szenvtelenek voltak, s akik, bár azelőtt a rendes iskolai tanulmányok iránt semmi fogékonyságot nem árultak el, most élénkekké, érdeklődőkké váltak s nagy elmebeli erő kifejtésre lettek képesekké.

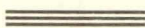
Ma e helyiség, vagy kórház-iskola (Hospital-School), amint nevezik, jelentékenyen kibővült s állandóan hat növendék talál benne elhelyezést. S ezek nagyrésze, amidőn idekerült, harisnyáját, cipőjét sem tudta felhúzni, sőt enni sem volt magától képes. Persze Wittmer tapasztalatai szerint hat, legfeljebb hét ily gyermekkel foglalkozhat sikeresen egy tanító.

Dr. Wittmer megmutatta, hogy behatóbb orvosi vagy sebészi kezelést nem igénylő esetekben teljes kezelésben részesíthető a növendék — ideértve az otthont, ellátást, fürdőt, szabadég alatti mozgást és szakértő lelki kezelést — alsóbb osztályokban havi hetven dollárért. Ha a gyermeknek speciális idomításra van szüksége, mint orthopéd tornászásra, külön diétára, massage-ra, gége-, orr- és szemorvos specialistára, műtetre és Röntgen vizsgálatra, amely esetben állandó ápolót kell adni melléje, akkor a költségek az első félévben havonként 2—300 dollárra emelkedhetnek. Mindesetre azonban tény, hogy visszamaradt, testi, lelki fogyatkozásokban szenvedő gyermekek megmenthetőek, ha az alkalmas klinikai vizsgálatot kiterjesztjük minden iskolába lépő gyermekekre.

A klinikai pszichológia tehát tág terét nyitja meg a társadalmi fejlődésnek, amely talán legfontosabb vívmánya lesz egykor századunknak. Mert a klinikai pszichológusra nézve 2—300 dollár költség, ha eredménnyel jár, kevesebbet nyom a latban, olcsóbb az államra, a társadalomra nézve, mint 2—3 év eltöltése és vesztegetése a gyermek életéből haszontalan munkára.

Hogy ez mit jelent, megítélhetjük abból, hogy Amerikában statisztikai összeállítást próbáltak csinálni a camdeni iskolákban a visszamaradt gyermekekről, s úgy találták, hogy 12·7 százalékjuk 3 - 4 osztállyal, 4·8 százalékjuk pedig 4—5 osztállyal maradt hátra, s hogy általában 2000 gyermek volt az összes iskolákból egy vagy más okból a fogyatékosok közé sorolható, akik speciális kezelésre szorultak volna. E számból kerek egyezer maradt ki év végén az iskolából. Pedig célszerű orvosi kezelés mellett, kicsiny csoportokban, képes-

ségeikhez mért környezetben, s oly tanítók vezetése alatt, kik készséggel és képzettséggel bírnak értelmileg fejletlen vagy fejlődésükben visszamaradt gyermekekkel foglalkozni, 90%-a ezeknek helyet találhatott volna az iskolában s előkészíthette volna magát későbbi kenyérkereső pályájára.

A Schreuder-féle holland gyógypedagógiai internátus Arnheimben.

Ismerteti **Sándor Domokos**, ny. tanár, Budapest.*

Azon alkalomból, hogy ősszel hazánkban is szándékoznak megnyitni az ideges gyermekek iskoláját, nem tartjuk fölöslegesnek az érdeklődés fölkeltése céljából rámutatni a külföld hasonló jellegű intézeteire. Ez vezetett bennünket, amikor a májusi számban ismertettük a jénai Trüper-féle intézetet. E számban folytatjuk a sorozatot a *Schreuder* intézetével. Az ismertetés alapjául most is az intézeti értesítő szolgál.

Intézetünk berendezkedése — mondja *Schreuder A. D.*, az intézet igazgatója — olyan módosabb fiú- és leánygyermekre van tekintettel, akiknek nevelésére, oktatására a rendes iskolák elég biztosítékot nem nyújthatnak; kikre nézve a házi nevelés egy- vagy másféle akadályokba ütközik; végül akikre nézve a rövidebb vagy huzamosabb ideig tartó orvosi és egészség-pedagógiai gondozás szükségesnek mutatkozik. Az utóbb nevezett csoportba olyan gyermekek számíthatók, kiknek értelmi fejlődése lassabban megy, semhogy a koruknak megfelelő rendes iskolai osztálynak növendékeivel lépést tarthatnának; továbbá akik beszédszervi fogyatkozásokban, nehéz hallásban, főleg idegességben szenvednek s így rájuk nézve a rendes iskolák feladatainak megoldása erejüket felülhaladó szellemi megerőltetéssel járna, végül akiknél nemcsak testi és értelmi, hanem az erkölcsi fejlődésben is visszamaradás észlelhető.

1. Ezekből látható, hogy az intézet növendékeinek nagyobb részére nézve kívánatos, hogy egész nevelésüket bent az intézetben kapják. A kisebb részre nézve az intézet berendezkedése gyógypedagógiai szanatórium gyanánt tűnik föl,

* E cikk szintén a júniusi füzetben lett volna közlendő.

honnan a növendék rövidebb vagy huzamosabb idő leteltével vagy a közönséges családi életbe, vagy valamely rendes tanintézetbe térhet át, mint erre nézve az intézetnek, öt éves fennállása óta, kedvező lefolyást mutató esetei vannak. Az ideges gyermekeken kívül ugyanez eset áll azokra nézve is, kik egy vagy más okból ideiglenes gyógypedagógiai beavatkozásra vannak utalva és vagy múlt természetű testi vagy lelki betegség kiállása után bizonyos időig nyugalomra, egészséges, lombozatos helyen folyandó s erejükhöz mért iskolai élet folytatására van szükségük. Az intézet berendezkedése arra is tekintettel van, hogy egyes gyermekeket, a szellemi minőségükről leendő alapos tájékozódás céljából rövidebb-hosszabb ideig megfigyelés alá vegyen s a nyert leletről a szülőket vagy az orvost értesítse.

2. Az intézet elsősorban a nevelés és oktatás céljait tartván szeme előtt: a belépéstől minden olyan gyermek el van zárva, kinél a most említett célok háttérbe lépnek. Gyöngé elméjűek (hülyék) egyáltalában föl nem vehetők, az eskórban szenvedők csak annyiban, amennyiben e baj náluk nagyobb méretekben nem jelentkezik. A föl vétel minden egyes gyermekre nézve egyelőre csak ideiglenes, mely véglegessé csak az arról való teljes meggyőződés után válhatik, hogy az új növendék a már véglegesen fölvetteket károsan nem befolyásolja. A növendékeknek egymásra gyakorolható káros befolyása a szakadatlan és a hálószobákra is kiterjedő felügyelet, a tanító személyzettel való szakadatlan érintkezés, a napnak foglalkozással való kitöltése s az intézetnek egészen családias közszelleme által jóval inkább ki van zárva, mint az iskolai nevelésnél.

3. Az intézet bentlakásos ugyan, de nem laktanyaszerű, hol a növendékek százával vannak elhelyezve, hanem ú. n. *kis-internátus*. Növendékeinkre nézve elengedhetetlen, mondja az intézet vezetője, hogy egységes elvek szerint irányuló és a szükséges eszközöket következetesen alkalmazó nevelés alatt érintkezzenek egymással és így együttesen nevelődjenek és ennek hatása alatt megszokják azt, hogy saját tetszésüket a köz érdekének alárendeljék és elsajátítsák az érintkezésben ama megnyerő modort, mely annyira fontos az élet további folyamában. Végre még az a körülmény is megköveteli a bentlakásos módszert, hogy a gyógypedagógiai

módszereket (ideértve az egészségügyieket, étrendieket, fizikaiakat együttesen) csak e föltétel mellett lehet olyan szabályszerű pontossággal alkalmazni, hogy a legkedvezőbb eredmény biztosítható legyen.

4. Az intézet főtörekvése odairányul, hogy növendékei részére a családi otthont a legteltesebb mértékben pótolja. Ecélből az intézet vezetője s felesége, valamint a közreműködő nevelő és oktató személyzet, kisebb csoportokká alakulva közösen egyszerre s ugyanazon asztalnál étkeznek és felekezeti színezet mellőzésével egymás iránt melegen érző keresztény családot alkotnak.

5. A gyógypedagógiai intézet az Amsterdamba vezető országút mellett, *Arnhem* határszéli várostól félóránnyira, a levegőtől minden oldalról hozzáférhető, két hektárnyi területű kertben van elhelyezve.

6. Az oktatás derekas része a nap délelőtti szakaszára esik s nem osztályonként, hanem kevés számú növendékből álló kisebb csoportokban történik. Terjedelmét illetőleg: a kezdőfokon Fröbel-kertszerű; a vége felé pedig eléri a polgári iskola magaslatát, odaértve a tárgyak közé a kézügyesítő munkákat, meg a kerti foglalkozásokat, leányokra nézve pedig a háztartási teendők végzését.

7. A növendékek testi gondozása szigorú orvosi fölügyelet és ellenőrzés mellett megy végbe. Derekas étkezés után egy óráig tartó fekvő helyzetben pihen a növendék. Ennek végeztével a délutáni rend: kézimunka, kerti munka, iskolai séta, úszás, korcsolyázás, szabad foglalkozás, mozgójátékok, esetleg magánleckék, egyik-másik (arra erősödött) növendék délután is kaphat valamelyes szellemi foglalkozást. Esteli étkezés a kisebbekkel d. u. 6-kor, nagyobbakkal 7–8 óra között. Vacsora után a kisebbek és középkorúak lefeksznek; az idősebbek még darab időig a házikörben maradnak és játszanak vagy valamit olvasnak.

Végül megemlíjtük, hogy a mienknek alapul szolgáló eredeti ősmertetés a címbeli intézetet a róla, helyiségeiről és környezetéről fölvett kilenc eredeti fényképlenyomattal s egy szövegközi épületalaprajzzal teszi az érdeklődők előtt még inkább megérthetővé. Az intézet holland neve: *Medisch-Paedagogisch Instituut-Huise bij Arnhem*.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK

Ideges gyermekek elemi és középfokú állami intézete.

Ez a címe annak az új gyógypedagógiai intézetnek, melyet a közoktatásügyi minisztérium ez év október havában nyitott meg. Az új intézet *Náray-Szabó Sándor dr.* miniszteri tanácsos eszméje volt s az ő nagy ügyszeretete s kiváló gyógypedagógiai érzéke, kitartó akarateréje s a miniszter meleg érdeklődése hamar a megvalósulás stádiumába juttatta az értékes tervet.

Ez az *első állami* intézet a kontinensen, mely az ideges gyermekeket oltalmába veszi s szakszerű neveltetésükről, tanításukról gondoskodik. Örömmel adjuk t. olvasóink tudomására ezt a hírt, amely egy nagyfontosságú s hézagpótló intézmény létrejöttét hirdeti.

Az intézet elemi iskolájának vezetésével a minisztérium *Ákos István* gyógypedagógiai tanárt, a középiskola vezetésével *Vértes O. József dr.* középiskolai tanárt bízta meg. Az idegorvosi felügyelettel *Ranschburg Pál dr.-t*, az orvosi felügyelettel *Szöcs Elek dr.-t*, az adminisztratív teendőkkel pedig *Ákos Istvánt* bízta meg a közoktatásügyi minisztérium.

Az új intézet tantervével, — mely *Vértes O. József dr.* a középiskola vezetőjének munkája — s a szervezeti szabállyal legközelebbi számunkban részletesen foglalkozunk.

Magyar gyűjtemény kiállítása külföldön. A hannóveri tanítók az idén október elején kongresszust tartottak Harburg a. E.-n. Ez alkalomból pedagógiai s gyermektanulmányi kiállítást rendeztek, melynek címe volt: *«A mi gyermekeink játéka és munkája otthon és az iskolában.»* Kiállították mindazt, ami az 5—7 éves, illetőleg az 1. és 2. osztályos gyermekek lelkére és oktatására vonatkozik, u. m.: ösztönszerű kézimunkát, játékszert, ipari játékeszközöket, tornajátékok szereit, művészi képeket, képes könyveket, kifestésre alkalmas rajzokat, kivágásra alkalmas képeket, ösztönszerű rajzokat, ábécéket s az olvasástanítás eszközeit, szemléltető eszközöket

a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításához, a vallási és erkölcsi oktatáshoz, a számtanításhoz; a kiállított anyagra vonatkozó pedagógiai és tudományos irodalmat.

A kiállítás elnöksége az általános német tanítóegyesület elnökének figyelmeztetésére fölszólította egyik magyar gyermektanulmányozókat, *Nagy László* tanítóképző-intézeti igazgatót, társaságunk alelnökét, hogy a kiállításon vegyen részt «katonarajz- és gyermekrajz-gyűjteményével». E felszólításnak engedve, *Nagy László* kiutazott a kongresszusra és a kiállításra, ahol nagy egységes gyűjteményéből kiállított 500 darabot, a feladatok s a fejlődéstani fokozatok szerint szigorú tudományossággal rendezve. A magyar gyermektanulmányozó kiállítása igen nagy érdeklődést támasztott a tanítókbán s a látogató közönségben. A kongresszus elnöksége egyik nyilvános összes-ülésen s azon kívül küldöttségileg fejezte ki köszönetét és elismerését a magyar gyermektanulmányozónak.

Nagy László felhasználta külföldi útjának alkalmát arra, hogy a németországi egyetemek lélektani laboratóriumait tanulmányozza. Meglátogatta a berlini egyetemen *Stumpf* és *Ziehen* laboratóriumait, a münsteri egyetemet, a göttingai egyetemen *Müller* laboratóriumát, a Frankfurt a. M.-i kereskedelmi akadémián *Marbe* laboratóriumát; Lipcsében kettőt is, u. m. *Wundt*-nak világhírű egyetemi laboratóriumát s a lipcsei tanítóegyesület létesítette pedagógiai-lélektani műhelyet, a hallei egyetemen *Meumann* laboratóriumát s Göttingenben a világhírű *Spindler* és *Hoyer* mechanikai intézetének lélektani felszerelését s Lipcsében *Zimmermann* lélektani mechanikai-intézet nagyszerű felszerelését. *Nagy László* mindenütt a legszivesebb fogadtatásban részesült s tapasztalatokkal meggazdagodva tért haza, amelyeket hasznosan értékesíthet itthon, különösen az ő működési helyén, a budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző-intézetben berendezett laboratóriumában.

Nagy László körútjában *Müllerrel*, *Wundt*-tal, *Meumann*-al, a lélektani búvárkodás eme kimagasló alakjaival megismertette gyűjteményének tudományos alapgondolatát, célját, rendszerét s fő eredményét. Bemutatását mindenütt élénk érdeklődéssel s elismeréssel fogadták. E kiállításról a «*Hamburger Fremdenblatt*» a következő tudósítást hozta:

«Megemlítésre méltó a kiállításnak egy érdekes külön-

leges részlete. Ez áll azon gyermek- és katonarajzokból, amelyeket Nagy László, budapesti tanítóképző-intézeti igazgató, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság másodelnöke, állított ki. A kiállítás címe: *«Párhuzam a műveletlen felnőttek (analfabéták) és a 8—9 éves gyermekek rajzai között»*.

«Ismeretes dolog, hogy azoknak a gyermekeknek a szellemi fejlődése, akik csak a természetes külső hatásoknak vannak kitéve, egy bizonyos korban megállapodik és pedig oly módon és mértékben, hogy a szellemi működések alakja, iránya és tartalma többé lényegesen nem változik. Mesterséges (didaktikai) hatások szükségesek ahhoz, hogy az elme tovább fejlődjék. Nagy László a maga gyűjteményével meg akarja állapítani azt a fokot, amelyen a természetes fejlődés megszűnik. Az ő kutatásai azonban nemcsak pedagógiai, hanem első sorban anthropologiai és művészetfejlődéstani szempontból is igen figyelemre méltók. Mindkét rajzsorozat, a katonáknak és a gyermekeknek párhuzamosan kiállított rajzai, ugyanazon feladatok (7) szerint készültek, amelyeket mind a gyermekek, mind a katonák szabad, képzeletszerű megrajzolás végett felkaptak. Ilyen módon körülbelül 3000 gyermekrajzot és 1000 katonarajzot gyűjtött, amelyeket a tudós lélektanilag meghatározott és rendszerezett. A kutatásokat még nem fejezte be egészen, de azok a jelenlegi stádiumukban is bizonyítják azt a gyanítást, hogy a nem művelt felnőttek fejlődésfoka a 8—9 éves gyermekek fejlődésfokának felel meg. A gyűjtemények egy részét már 1906-ban a berlini gyermektanulmányi kongresszuson kiállította s már azzal is igen élénk érdeklődést keltett a szakemberekben. *Idővel annyira megnövekedett a gyűjtemény tudományos értéke, hogy Németország pedagógiai irodalmának figyelme igen nagy mértékben fordult feléje. A hannóveri tanítók igen hálásak a kiállítónak az ő fáradozásáért.*»

Gyermektanulmányi előadás. Gaal Mózes, a kiváló ifjúsági író és pedagógus, a vezetése alatt álló X. ker. tisztviselő-telepi állami főgimnáziumban azt a dicséretes szokást hozta be, hogy a tanárok hetenkint különböző tudománykörből előadásokat tartsanak minden csütörtökön, melyet a közönség s tanuló ifjúság csekély összegért hallgathat. A felolvasások összes jövedelmét a szegény sorsú tanulók fel-

segélyezésére fordítják. Gaal ezzel azonban más célt is elér, nevezetesen azt, hogy ezzel közelebbi s közvetlenebb érintkezésbe hozza az iskolával a szülőket. Ez évben az előadások sorozatát Dr. Nógrádi László kezdte meg október 14-én. Ez alkalommal «A gyermek egyénisége», október 21-én pedig «A gyermek érdeklődése» címen. Az előadást szép számú s előkelő közönség hallgatta végig.

Gyermektanulmányozás Japánban. E távol keleti országban már 20 esztendő óta áll fenn gyermektanulmányi egyesület, melynek eredeti rendeltetése az volt, hogy nevelés-tani kérdéseket lélektani kísérletekkel megoldjon. Ebben a munkában csak psychologusok vettek részt. Utóbbi időben azonban a kíváncsiak jelentékenyen megnövekedtek, minek következtében az egyesület szervezetét megváltoztatta s a gyermektanulmányozás minden részletének művelését programjába vette. Az egyesület mintegy 1000 tagot számlál, kik közül legtöbben pedagógusok, azután orvosok, és pedig pszichiáterek, ideg- és gyermekorvosok, de jogászok sem hiányoznak.

Az egyesület alapszabályainak főbb pontjai a következők: Az egyesület célja a gyermektanulmányozásnak Japánban való művelése. Tag lehet bárki, akit az ifjúság nevelése érdekel. Az egyesület vezetősége áll az elnökből s a meghatározatlan tagot számláló bizottságból. A választmány 20 tagjának megválasztása az elnökre van bízva. Az évi közgyűlést Tokióban tartják. Havonként egyszer tudományos értekezleteket rendez az egyesület. A rendes tagok tagsági díja évi 1.80 Yen (4.50 kor.). Az egyesület értekezései és közleményei a «Jido Kenkyu» című folyóiratban tétetnek közzé, melyet az egyesület minden tagja megkap. Legutóbbi kongresszusát 1908. május hó 10-én és 11-én tartotta az egyesület a japán fővárosban. Ennek tárgysorozata is élénken igazolja, hogy milyen behatóan foglalkozik ez a nemzet a gyermektanulmányozás ügyével s mily tekintélyes helyet foglal el a kultur-államok között ebben a tekintetben is.

Fürj Pál.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Összeállította : **Perényi Irén**, tanítónő Budapestről.

Az evésre kényszerítésről. (Neues Wiener Tagblatt 1909. máj. 9.) Sok szülőt foglalkoztatott már az a kérdés, hogy kényszerítsék-e gyermekeiket arra, hogy minden ételneműt, amit az asztalra feladnak, megegyenek. Erre a kérdésre egy bécsi iskolaorvos azt válaszolta, hogy soha sem szabad a gyermekeket olyan étel elfogyasztására kényszeríteni, amitől irtóznak, de mindannyiszor meg kell kísérleni lassankint a gyermekekkel az elutasított táplálékot megszerettetni. Azt tanácsolja a szülőknek, hogy valahányszor olyan étel kerül az asztalra, amit a gyermek nem szeret, ízleltessék meg vele anélkül azonban, hogy nagyobb mennyiség elfogyasztására kényszerítsék. Hogy a gyermek mégis bizonyos táplálékhoz jusson, gondoskodjék a háziasszony arról, hogy a főzött ételeken kívül legyen mindig tojás, tej, vaj és gyümölcs a háznál, amit minden gyermek szeret s ami a főbb ételeket esetleg pótolhatja. Ezzel a tétellel behatóan foglalkozott nálunk *Berend Miklós* dr. egy. m. tanár, kiváló gyermekorvosunk *A Gyermekek* 6. számában.

A gyengeelméjű gyermekek csodálatos emlékező képessége. A német elme- és idegorvosok egyesületének egyik utolsó gyűlésén Witzmann elmeorvos egy gyengeelméjű fiút mutatott be, kinek rendkívüli emlékező képességét már több elmeorvos tanulmányozta. A fiú könyv nélkül tudta az ezeréves naptárt, úgy, hogy bármilyen elmúlt vagy jövő dátumot, névnapot minden nehézség nélkül meghatározott. Hogy gyenge elméjű, az az iskolában tűnt fel, mert minden igyekezete mellett sem tudott a többi gyermekkel együtt haladni. E miatt 1906. nov.-ben a gyermekmenedékházban helyezték el s azóta ott is van. Gyengeelméjűsége nem öröklött baj, hanem csecsemőkori betegségének következménye, ugyanis 9 hónapos korában 6 hétig szenvedett nyavalyatörésben.

Witzmann orvoson kívül még többen említettek ehhez hasonló eseteket. Így pl. Frankl Hochwart orvos megemlékezett egy 10 éves tulságosan fejlett gyermekről, ki a vasúti menetrendet tanulmányozta a legszívesebben. Tudta a vas-

útak indulás és érkezés idejét könyv nélkül, az újabb menetrendeket pedig csak végignézte, már is tudta hiba nélkül.

Az értekezet további folyamán Söldner dr. a gyenge-elméjű gyermekek csodálatos emlékezőképességének okáról szólt. Többek között azt mondta, hogy nehéz volna megállapítani, hogy mi megy végbe az ilyen gyermek tudatában, mert maga a gyermek sem tud igazán számot adni arról az eljárásról, melyet a dátum meghatározásában követ. Igaz, hogy elmondott a megkérdezett fiú egy bizonyos formulát, amelyet a naptárból betanult, de hogy ezt nem követte, kitűnt abból, hogy a mozgó ünnepeket nem tudta kiszámítani, sem pedig a 2000 éven túl terjedő dátumokat, pedig az elmondott formula ezekre is egyaránt érvényes volt. Szerinte az emlékező tehetség központjában, valószínűleg a homlok-agykaréjban egyes sejtek tulságosan fejlődtek ki, a többi rovására, úgy, hogy azok csak bizonyos behatások iránt fogékonyak, míg másokra nem reagálnak.

Egy új iskolabetegségről. Schütte dr., meissen i orvos, az iskolás gyermekek között egy újabb iskolabetegséget talált, az u. n. reszketőkört. Ez a betegség tulajdonképpen idegbaj s az iskolába járás és több órai tömeges együttlét káros következménye. Schütte dr. megfigyelése szerint a baj rendszeren ideges nyugtalansággal kezdődik, amely a gyermek figyelmét, tanulási képességét csökkenti. Ez a nyugtalanság később bizonyos izomcsoportra megy át. Rendszerint legelőször a jobbkez ujjai kezdenek reszketni, később az egész alkar, majd az egész kar. A reszketés a jobb oldalról hihetetlen gyorsasággal áttérjed a baloldalra is. A reszketés nem folytonos, hanem időnként szünetek állanak be, ezt a görcsszerű állapotot az illető izom és idegcsoport időnkinti kifáradásából magyarázhatjuk.

A reszketőkór okai Schütte dr. szerint elsősorban maga az iskolalátogatás, a korai felkelés, a jelentékeny szellemi-munka, amit a gyermek a tanulásra fordít, továbbá a sok lelkiizgalom, amit a feladatok elkészítése okoz, ehhez járúl még a tanító szigora is, sok gyermek már akkor is reszket, ha a tanítót látja. Ha a reszketőkór valamelyik gyermeknél fellép, csakhamar az egész osztályban elterjed. Ragályosságának azonban nem bacillusok az okai, hanem a szuggesztio

eredménye. Ismeretes dolog, hogy az emberben az utánzás ösztöne korán kifejlődik, úgy, hogy különösen az idegességre hajlandó gyermek ha szomszédját nyugtalanul mozgolódni látja, csakhamar utánozza. Ennek a bajnak az iskola csak úgy állhatja útját, ha a gyermekeket figyelemmel kíséri s akinél ideges nyugtalanságot tapasztal, azt egy időre az iskolából kizárja. (Österreichische Krankenpflege-Zeitung 6. sz.)

A gyermek helytelen testtartásáról. (Berliner Neueste Nachrichten 1909. márc. 2.) Az iskolás gyermekek helytelen testtartásának okát sok éven át kutatta Aston Dávid híres angol orvos s nem régen tanulmányozása eredményét közzé is tette. Ebből kitűnik, hogy a gyermekek görnyedt testtartásának az iskola nem oka, mert minden angol iskolában gondoskodnak arról, hogy a gyermekek kényelmes ülésű padokban ülhessenek, s hogy az asztalok lapja rézsutos legyen. A vizsgálat kiderítette, hogy a gyermekek a rossz testtartást a szülői házban szokják meg. A házifeladatok elkészítésekor a legtöbb szülő nem ügyel arra, hogy a gyermekek kényelmes, arra való helyen írjanak és rajzoljanak. Csak kevés gyermeknek van rézsutos tetejű íróasztala, a legtöbb nem is asztalon, hanem ablakpárkányon, a szék vagy pad ülésén írja feladatát. Természetes, hogy a gyermek ilyen helyen nem ülhet helyesen, hanem görnyedt testtartással, amit könnyen megszokik, úgy, hogy aztán helyes testtartásra kényszeríteni szinte lehetetlen. Az angol orvos épen ezért azt kívánja, hogy lehetőleg minden gyermeknek legyen rézsutos lappal ellátott íróasztala, ha pedig ez nem lehetséges, ügyeljenek a szülők legalább arra, hogy a gyermek asztalon írjon s a lábát ne lógassa le, hanem vagy alátámassza, vagy pedig úgy üljön összekulcsolt lábakkal, mint a török.

A hátramaradottak iskolája. («L'indépendance Belge» 1909. III. 20. Bruxelles.) A francia szenátus nem régiben foglalkozott a hátramaradottak neveltetésével, amely kérdést már éveken keresztül vitatták a pedagógusok és orvosok. A kérdés egyszerűnek látszik, eldöntése mégis igen nehéz, mert vannak szellemileg és testileg hátramaradt gyermekek, akiknek nevelése természetesen különböző. A városok egyszerűen az orvosokra bízták az ilyen gyermekek nevelését,

de nagy eredmény nem volt, mert nem tudtak olyan egységes módszert megállapítani, amely minden gyermek részére egyaránt alkalmas lett volna.

Bruxellesben már 1897. óta gondoskodnak a hátramaradt gyermekekről. Minden iskolában külön osztályt állítottak számukra. Az osztályok népessége feltűnően változott kerületenkint. A statisztika kimutatta, hogy azokon a vidékeken, hol az iszákosság a szegény nép között elterjedt, ott sokkal nagyobb volt a hátramaradt gyermekek száma.

Ezen az osztályokon kívül külön intézetet is állítottak a fejlődésben elmaradt gyermekek számára, hol egészen külön módszer szerint tanítanak. A tanítási módszer oly jónak bizonyult, hogy sok növendék, néhány év múlva már a rendes iskolába léphetett. Az intézetet azonban minden kiválósága mellett sem karolja fel eléggé a közönség s ennek oka leginkább az, hogy sok szülő lealázónak tartja, hogy gyermekét olyan intézetbe adja, amelyet javítóintézet félének tekintenek. Éppen ezért a szülőket fel kellene világosítani, hogy a gyermekek előnye kívánja, hogy az ilyen különös módszerű iskolába járjon, mert, míg itt szakszerű vezetéssel ügyes, tanult, munkás ember válhat belőle, addig a közönséges iskolában, hol a tanító a hátramaradt gyermekkel külön nem foglalkozhat, elmarad, vagy egyáltalában nem tanul semmit.

Gyermekek növési fájdalmai. (Wiener Klinische Rundschau. Wien, 1909. jun. 26.) Mindnyájan emlékezhetünk arra, hogy gyermekkorunkban néha szaggyatásszerű fájdalmat éreztünk végtagjainkban, amiről ha szüleinknek panaszkodtunk, azzal vigasztaltak, hogy az csak a növéstől van. A növési fájdalom leginkább a csontok végén érezhető s némely gyermeknél kínos fájdalommal fokozódik. Condray dr. a párisi «Gazette Médicale»-ban tette közzé erre vonatkozó megfigyeléseit. Többek között azt írja, hogy a növekedéssel járó fájdalmat legtöbb esetben összetévesztik más, hasonló fájdalommal járó betegséggel, mint amilyen a csonthártyagyulladás vagy a csúzos bántalom. Éppen ezért azt ajánlja Condray dr., hogy ha a gyermek tagjaiban fájdalmat érez, ne hanyagolják el a szülők, hanem vizsgáltsassák meg orvossal, mert így sok, később már nem orvosolható bajnak veszik

elejét. Különösen akkor szükséges az orvosi kezelés, ha a gyermek az ízületekben érez fájdalmat, pl. a csípőben vagy a térdben, mert ez többnyire csúzos természetű, ami pedig olyan gyermekeknél fordul elő leginkább, kiknek szülei is ilyen betegségben szenvedtek. Minden esetre előnyös, hogy ha a gyermek tagjaiban fájdalmat érez, néhány napig ágyban marad, mértékletes táplálkozásban részesül, így rövid idő alatt még a legmakacsabb fájdalom is megszűnik. Ahol pedig öröklött bajról van szó, ott különösen nagy elővigyázat szükséges mind az életmódban, mind pedig a táplálkozásban.

Nagyothallás az iskolásgyermekek között. A «Berliner Aerztekorrespondenz» című folyóiratban egy iskolaorvos azt írja, hogy néha a tanulásban azért maradnak hátra a gyermekek, mert nem jól hallanak. Ezt az állítást a megfigyelések is beigazolták s kitűnt, hogy némely iskolában feltűnő nagy a nagyothalló gyermekek száma. Reichardt dr. híres rigai fülorvos, 1055 iskolásgyermeket vizsgált meg s azt találta, hogy 23·3% a fali óra ketyegését csak 3—4 méternyi távolságból hallotta meg, míg a normális fülű ember 10—20 méternyi távolságból is meghallja. Drezdában Hänel dr. fülorvos figyelte meg az iskolásgyermekeket s tapasztalta, hogy 34·4%-a a fiúknak, s 22·6%-a a leánytanulóknak rendellenes hallású. Berzold dr. müncheni orvos pedig kimutatta, hogy 2000 iskolásgyermek közül 400 szenved nagyothallásban, de ezeknek 11·7%-a kigyógyítható.

Ide vonatkozólag a legjelentősebb adatokat szolgáltatta a legújabb időben Ortmann marburgi egyetemi tanár. Megfigyeléseiből kitűnik, hogy 7537 iskolásgyermek közül 2142 (28·4%) nagyot hall, s ezeknek nagy része súlyos fülbajban szenved. Az adatokból kitűnik az is, hogy egyes városokban a nagyothallás jobban, másutt kevésbé volt elterjedve, úgy hogy a fülbajosok száma 6·5—52·2% között ingadozott. Ortmann tanár kutatta ennek az okát s arra az eredményre jutott, hogy a Marburghoz közel fekvő helyeken a nagyot hallók száma a legkisebb, míg a távolabb eső helyeken a szám jóval nagyobb, mert a nagy távolság, a rossz összeköttetés miatt a szülők csak nagy áldozatok árán gyógyíttathatják gyermekeiket. Egyes városokban a fülhajosok nagy számának okát a szociális viszonyokban találta meg. A nép szegény, rend-

kívül tisztátalan s ennek következtében a ragályos betegségek nagyon elterjedtek s ezeknek maradványa a nagyothallás. Ortmann tanár szerint tehát a fülbajok legfőbb oka tisztátalanság s azt több orvos vizsgálata is megerősítette. Reichardt dr. azt találta, hogy 50 gyermek a fülében felgyülemlett tisztátalanság miatt nem halott. A nagyothallás származhat azonban meghűlésekből is, de lehet ragályos gyermekbetegségek maradványa. A skrofulás gyermekek is nagy hajlandóságot mutatnak fülbajokra, mint azt Jankau dr. megfigyelte. A nagyothallás oka lehet végül az is, hogy a gyermekek idegen testeket (babot, borsót, papirdarabot, gombot, gyöngyöt stb.) dugnak játékközben a fülükbe, ami ott természetesen gyuladást okoz, ha idejekorán el nem távolítják.

Minthogy a fülbajok a gyermekek szellemi fejlődésére károsan hatnak, sőt néha agybajok fejlődhetnek belőle, azért nagyon kíváncsok az, hogy a szülők több gondot fordítsanak gyermekeik hallási szervének ápolására s különösen a gyermekek fejére, fülére irányuló ütést, a fül megcibálását, kerüljék, mert a hallás emiatt is megromolhat.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL

Két gyermek.

Irta: **Katalin mama.**

December 24-én délután négy órakor, mikor ország-szerte felgyúlnak a karácsonyfák, mikor kunyhóban, palotában ünnepi hangulat uralkodik, megszólalt a csengő az árvaház kapuján is.

Nekem hoztak ajándékot, egy hat éves leánykát és elmondták történetét.

Szobafestő az apja, de kemény télen, csikorgó hidegben ugyan ki festeti szobáját? De ha senki nem festeti szobáját, ha nincs munka, miből vegyen kenyeret éhező családjának?

És a munka megszűnt a napfényes nyárral, a nyirkos hideg ősz és egy pár betegség elvitte a néhány megtakarított fillért, és a tél beálltával beállt a nyomor is.

A beteges asszony és hat parányi gyermek fázik és éhezik. Kenyérre való nincs, fára való nincs. Takaró sincs, egy hét előtt ment az utolsó a zálogházba, mert a hidegnél is jobban fájt az éhség. A férj kétségbeesetten jár munka után, az asszony kétségbeesetten csitítja síró gyermekeit. Egyik sem sikerül!

Ki irhatná le az anya szenvedését, kinek gyermekei kenyeret kérnek és aki kenyeret adni nem tud. Azt a gyötrelmet, mellyel az apa fejére téve kalapját (a téli kabát már rég ott van, ahol a takaró) elrohan és járja az utcákat, az embereket, munkát, segélyt könyörögve — hasztalan.

Otthon is segélyt keres az asszony. Már nem képes hallgatni gyermekei jaját. Keres, keres az ura festékei között, talál is holmi színes port, feloldja és megissza a mérget.

Az ura hazajön sikernélküli útjáról. Otthon felesége halott, sírnak a gyermekek, tele idegen emberekkel a szoba.

Összefutnak hatóság, szomszédok, kiderül a valóság; a gyermekektől elviszik az édes anyát és — hoznak nekik kenyeret.

Jó emberek tesznek-vesznek a gyermekekkel, ide is jutott az árvaházba.

Bőséges étel, meleg szoba, kényelmes ágy, mesebeli csoda a gyermeknek. Másnap is megvan, harmadnap is, mindig csodálkozik és azzal a megdöbbentő szóval ad kifejezést meglepedésének: «Milyen jó, hogy meghalt a mamánk, most mindig van mit enni...»

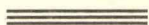
Elmúlt a tél, meleg napsugár ömlik be az ablakokon, rügyeznek a fák, zöldülnek a bokrok és nyílik az ibolya az árvaház kertjében is. Játsszanak, zsibonganak künn a gyermekek, kiknek ma ismét új társuk jött.

Nem akar kimenni hozzájuk, bántja, szokatlan neki 150 gyerek zsiujaja. Síró anyja és testvérei után itt mellettem. Csitítgatom, vigasztalom, egy skatulya baba közül kiválasztja magának a legszőkébbet, szabok neki rózsaszínű babaruhát, könnyek között mosolyog, alkudozik velem, itt marad, ha az éjjel mellettem alszik, az én ágymban. Mondom, van ő neki szép kis zöld ágya, amely egészen az övé. Hát jó, alkuszik

tovább, de akkor toljuk ezt szorosan az én ágyam mellé. Megnyugszik végre abban, hogyha lefeküdt, együtt imádkozunk és mellette maradok míg elalszik.

Azután meséltetek magamnak szülőiről, testvéreiről. Elmondja újra, amiket már tudok. Az apja kárpitos volt, egész télen betegen feküdt, márciusban meghalt. Hatan vannak testvérek: Ernő, Lili iskolába jár, Lali még kicsi, ő is csak lesz hét éves, azután nem volt pénzük, a nénik adtak mindég. Őt most ide hozták az árvaházba, de hát miért, mikor otthon van a mama és a többiek? Itt újra megerednek a könnyei: «Jobb otthon a mamánál, még ha nem is ebédelünk, akkor is jobb...».

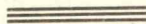
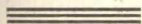
Hét éves most mind a kettő. Együtt fognak felnőni, együtt nevelődni. Mi lesz belőlük, hogy fognak fejlődni érzésben, gondolkozásban? Hogy fogják majdan az intézetet elhagyni, kik ily ellentétes kijelentésekkel jöttek be?

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjainak névsora.

Hetedik folytatás.

Udvarhelyi Etelka tan. képz. tanítónő, Eperjes 1906. Újvári Mihály tan. képz. igazgató, Székelykeresztúr 1906. Vig Albert iparokt. főigazgató, Budapest 1906. Vértes József dr. tanár, Budapest 1906. Vadas Vilmos dr. orvos, Budapest 1906. Vanger Béla tanító, Budapest 1907. Vatter Ferenc siketn. int. tanító, 1907. Vásárhelyi Janka, Arad 1907. Vásárhelyi Jánosné birtokos neje, Arad 1907. Váradi Zsigmond siketn. int. igazgató, Körmöcbánya 1907. Virga Lajos áll. tanító, Eger 1907. Varga Béla ev. ref. tanító, Debrecen 1907. Varga Gyuláné áll. tanítónő, Szolnok 1907. Vámos Géza dr. ügyvéd, Szolnok 1908. Vaszilievits Margit tanítónő, Budapest 1908. Wellinger Mihály győgyeped. tanár, Budapest 1907. Witkovszky Sándor főv. tanító, Budapest 1906. Wehle Lucia polg. isk. tanítónő, Szolnok 1907. Waltner Jenő dr. min. fogalmazó, Budapest 1908. Weszely Ödön dr. reálisk. igazgató, Budapest 1907.

Egyesületi értesítések.

A **kiadóhivatal** tiszteletteljesen kéri a tagtársakat, hogy a lakásváltoztatásukat jelentsék be, mivel a régi lakásra küldött lappéldányok eltévednek, elvesznek és ezek pótlása költséges.

*

A **pénztáros** felkéri különösen a vidéki tagtársakat, akik még nem küldötték be tagsági díjukat, szíveskedjenek mielőbb beküldeni, különben kénytelen lesz postai megbízás útján beszédni.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

III. Jahrgang Nr. 6.

Beiträge zur Psychologie der Kinderindividualität.

Von Gymnasialprofessor **Dr. Ladislaus Nógrády**, Budapest.

Eingangs bespricht Verf. die weitaus wichtige Bedeutung der Individualität. Als Zeugen beruft er sich auf die verschiedenen Zweige der Kunst, wo die hervorragenden Vertreter im Wandel der Jahrhunderte immerwährend lediglich die Individualität möglichst treu auszudrücken sich befleissigten. Im Gegensatze zu dem Künsten hat die Erziehung das Erforschen der Individualität bislang sehr vernachlässigt. Es sei dies gleichwohl deshalb geschehen, zumal, nach der Meinung Dr. Nógrádys, die ältere Pädagogik im Kinde nur einen kleinen Menschen zu erblicken glaubte. Je mehr aber die Kinderforschung sich verbreitet, um so offensichtlicher erscheint die Unrichtigkeit dieser Anschauung. Denn das Kind unterscheidet sich nicht nur vom Erwachsenen, sondern vielmehr eines auch vom andern; jegliches besitzt eine besondere Individualität. In dem Begriffe letzterer will Vf. all die körperlichen, sittlichen und geistigen Kräfte im Kinde auffinden, deren Verhältnis zu einander die kindliche Individualität ergeben und die demgemäss mannigfache Schattierungen aufweist.

Durchdrungen des hohen Wertes, welcher durch das Studium der stufenartigen Entwicklung von vielverzweigten Offenbarungen der Kinderindividualität entsteht, erstreckte Vf. seine diesbezüglichen Prüfungen auf die Altersgrenze der Lebensjahre zwischen 8—18. Demzufolge absolvierte er Individualitätsuntersuchungen

in den Klassen III—VI einer staatlichen Elementarschule, in den Klassen I—IV zweier Bürgerschulen für Mädchen und Knaben und in allen acht Klassen eines Staats-Obergymnasiums. Insgesamt erhielt er 692 Antworten; 101 von Elementarschülern, 191 von Bürgerschülerinnen, 142 von Bürgerschülern und endlich 259 von Gymnasiasten. Seine Prüfungen fanden in den Szolnoker Lehranstalten statt, fortgesetzt bei entsprechender Aufsicht, um die Kinder davon abzuhalten, die benutzten Instrumente niemandem zu verraten. Dr. Nógrády bediente sich bei seinen Beobachtungen der Binetschen Methode, jedoch mit wesentlicher Modifizierung. Die Exponierungsdauer war zwei Minuten, die Zeit zum Abschreiben währte zehn Minuten, wie bei Binet, doch darin wich Vf. ab, dass er statt eines Gegenstandes zwei verschiedene gebrauchte und beide gleichermassen in sämtlichen Schulen. Zum Exponieren dienten ein Bild mit dem Titel «Heimkehr», von dem englischen Maler Ed. R. Hughes, in färbiger Reproduktion und der Grösse 19×26 cm (V. Heft. A Gyerm.) dann eine Bronzstatuette, 40 cm hoch, welche ein sich bäumendes, von Kraft strotzendes Pferd, welches ein mächtiger Wolf angriff, darstellt (V. Heft). Zuerst ward das Bild exponiert, und nachdem die Abschrift darüber vom Kinde abgenommen wurde, kam sofort die Statue an die Reihe; somit ging das Exponieren hintereinander von statten. Jeder Zögling bekam zwei Zettelchen mit derselbigen Nummer und so konnte der Forscher leicht kontrollieren, in welcher Weise jede einzelne Kindesindividualität bei Veranschaulichung des Bildes und der Statuette sich offenbart. Sowohl das Bild mit seiner lebhaften Färbung als auch die Statuette mit ihrer starken Handlung liessen sich aufs angelegentlichste verwenden, die verschiedensten Nüanzierungen der Kinderindividualität dadurch entäussern zu sehen. Auf diesem Wege gelang es dem Forscher 1384 Daten zu sammeln.

Nebst den Binetschen *beschreibenden, beobachtenden, empfindsamen* und *gelehrten* Typen berücksichtigte Vf. auch die *phantasierenden* und *nachsinnenden* Typusarten, welche Dr. Edm. Weszely in seinem jüngst erschienenen Werke: «Auf den Streifzügen der modernen Pädagogik», S. 148—173., auseinandersetzt. Dass auch diese beiden letzteren in der Individualität des Kindes wirklich zu gewahren sind, bezeugt Dr. Nógrády auf Grund seiner Studien; nicht minder erbringt er den Beweis, wonach die einzelnen Typusarten ganz allein nahezu niemals erscheinen in der Individualität des Kindes, vielmehr ständig in Verbindung mit einander vorkommen, da die Typusgrenzen von einander nicht zu trennen sind, sondern in vereintem Zusammenhang die Kindesindividualität bekunden; endlich überzeugt er auch da von, dass je erspriess-

licher die Intelligenz des Kindes sich entfaltet, desto mehr häufen sich die Typuslinien in der Individualität des Kindes.

Wie aus dieser Darstellung erhellt, gehören die 8—9 jährigen Zöglinge zum beschreibenden Typus. Dessen Züge erschliessen sich am üppigsten in der Individualität auf dieser Stufe der seelischen Entwicklung. An dieser Altersgrenze finden wir als Mittelverhältniszahl, laut Prozentsen ausgedrückt, 85·36% beschreibende Typen, 3·12% beobachtende, 1·04% gelehrte und 10·48% phantasierende bei Anschauung des Bildes; hinwieder bei Anschauung der Statuette finden wir 90·13% beschreibende, 3·94% beobachtende, 2·97% nachsinnende, 0·98% empfindsame, 1% gelehrte und 0·98% phantasierende Prozentsätze.

Die Typenlinien der Individualität schwanken eigentümlich nach dem neunten Jahre, sie werden immer zahlreicher in der Individualität, allein bei den Schülerinnen der Bürgerschule vermessen wir noch diese Erscheinung. Und nicht blos einen Reichtum der Typenlinien nehmen wir wahr, sondern auch eine ästhetische Ergötzung, ja selbst eine Kritik macht sich sogar bereits merkbar. Vf. studiert eingehend das ästhetische Interesse und erforscht dabei, dass einige Kinder auch sittliche Beziehungen bereits suchen und finden, deren Prozentsätze er dann pünktlich klarlegt. Die Individualität zeigt eine ansehnliche Entwicklung bei den Kindern über neun Jahren gegenüber den 8—9 jährigen. Nach Dr. Nógrády kann man *die Typusgrenzen der geistigen Entwicklung mit einer geradezu geometrischen Pünktlichkeit bestimmen*. Ein Strich dieser Entwicklungsgrenze wird zwischen dem 9—10. Jahr, der zweite dem 13—14 Lebensjahre festgesetzt. Da erscheinen nunmehr sämtliche Typusarten der Individualität und ein je grösseres Prozent entfällt auf die beobachtenden und nachsinnenden Typen, worüber uns zwei Tabellen (S. «Das Kind», Nr. 5., S. 146—147) Auskunft erteilen. Vermöge seiner gewonnenen Daten behauptet er, dass in dieser Periode der geistigen Entwicklung (an der Altersgrenze zwischen 9—14 Jahren) als Grundtypus in der Kindesindividualität der beschreibende vorherrscht, dem gegenüber der empfindsame beim Bilde, der gelehrte aber bei der Statuette am meisten sich verringern. *Der beschreibende Typus verschwindet immer mehr mit dem Hinanreifen der Intellektualität, jedoch unterdessen gedeihen fortwährend der beobachtende und nachsinnende Typus*. Zusammenfassend die Typen, welche an der Altersgrenze zwischen 9—14 Jahren bei der Anschauung des Bildes und der Statue auffallen, bezeichnet Vf. auf der Entwicklungsstufe dieser Altersgrenze in der kindlichen Individualität beschreibende Typen 72·32%, beobachtende 18·6%, nachsinnende 9·67%, empfindsame 2·74%, gelehrte 1·47% und phantasierende 4·21%.

Die Lebensjahre zwischen 14—15 zeigen gleichfalls eine gewichtige Altersgrenze in der Entwicklung. In dieser Periode werden bei der Entfaltung der Individualitätstypen beträchtliche Veränderungen sichtbar. Der beschreibende Typus erreicht auf den gesamten Abstufungen der Altersgrenze zwischen 14—18 Jahren niemals die Höhe von 40%, hinwieder der beobachtende und der nachsinnende Typus übersteigen zweimal sogar auch 50%! Somit wird es ganz deutlich, *dass mit dieser Altersgrenze zwischen 14—15 Jahren beginnend, die Kinderindividualität von dem beobachtenden und nachsinnenden Typen beherrscht wird.* Vf. beharrt bei der Überzeugung, dass als Grundtypusarten der Kinderindividualität die *beschreibenden, beobachtenden und nachsinnenden* zu betrachten seien. Die Entwicklung dieser Typusarten bezeichnet die Stufen des geistigen Heranwachsens und zwar in einer solchen Reihenfolge, dass auf der niedrigsten Stufe der geistigen Entwicklung der beschreibende Typus, auf der höchsten aber der beobachtende und nachsinnende vorwalten. *Demgemäss erscheinen die beiden letzteren als Typusarten der geistigen Entwicklung.* Diese Tatsache überführt auch dazu, wonach die kritisierende Neigung schrittweise zunimmt und auf der höchsten Stufe, zu 17—18 Jahren, schon 63·12% zeigt, wo hingegen bis zu 14—15 Jahren dies noch kaum merklich war. Sucht man die Prozenteinheit der drei Grundtypen gemäss der Anschauungsdaten vom Bilde und von der Statuette, erzielt man folgende Prozentsätze. Die des beschreibenden Typus liefern vom 8—9 Jahre bis zum 17—18 Jahre, hintereinanderfolgend in ganzen Zahlen: 90, 84, 73, 73, 56, 50, 28, 13, 20, 21 Prozent; die des beobachtenden: 1, 6, 13, 14, 21, 25, 9, 36, 50, 28 pct; die des nachsinnenden: 1, 1, 4, 5, 10, 18, 45, 44, 25, 49 Prozent! Ein Blick auf diese Prozentsätze, die in jeder Altersgrenze auftreten, beweist genugsam, dass der Prozentsatz des beschreibenden Typus gleichsam unbehelligt pünktlich heruntersinkt, während der des beobachtenden und nachsinnenden Typus gleichfalls in einer geradezu ungestörten Pünktlichkeit hinansteigt. Selbst das lässt sich bestimmen, dass der beobachtende Typus früher erblüht als der nachsinnende. Auf Grund der erlangten Prozentsätze entwirft Vf. eine graphische Tabelle über die Individualitätstypen (Verg. «Das Kind,» Nr. 6., S. 225), welche vollauf orientiert. Unter den Prozentlinien der Typusarten kreuzen einander die des beschreibenden und beobachtenden, sowie auch des beschreibenden und nachsinnenden Typus an der Altersgrenze zwischen 14—15 Jahren, ansonst nicht weiter. Die Entwicklung der Typusarten gestaltet sich noch einheitlicher, sofern wir die an der Grenze der Jahre 13—14 und 16—18 gegensätzlich geartete

Ausbildung der beschreibenden und nachsinnenden Typen miteinander ausgleichen. Dieser Umstand ist um so leichter durchführbar, als diese zwei Typen ohnehin in Verwandtschaft stehen und ihre einheitliche, parallele Entwicklung dabei wollends sicher von dannen geht. Wenn dies geschieht, kreuzen an der Altersgrenze des 14. Jahres die Linien der beschreibenden, sowie der beobachtenden und nachsinnenden Typen einander, und zwar der beschreibende Typus in fallender, der beobachtende und nachsinnende Typus in steigender Linie.

Nógrády beschliesst seine Studie in der Hoffnung, dass seiner Anschauung über die verschiedentlichen Typen der geistigen Entwicklung, welche er mittels anderthalb tausend Daten festgründete, werde eine weitere Forschung nur beipflichten. Er betont die Notwendigkeit der Individualitätsforschung auch vom Gesichtskreise des Unterrichtes und der Erziehung. Er vergleicht gleichzeitig seine die Individualität betreffenden Ergebnisse mit seinen bezüglich des kindlichen Interesses erzielten Daten und findet, dass die Erklärung letzterer laut Entwicklung der Kinderindividualität erörtert werden kann. Er erachtet es für höchst wichtig vom Standpunkte der Kinderindividualitätsforschung, wenn zu diesem Zwecke ein Bild und eine Statuette geschaffen würden werden, beide solcher Gestalt, welche zur Offenbarung mannigfacher Typenarten geeignet wären; denn es ist eine psychologisch-pädagogische Aufgabe ersten Ranges, dass mit der Individualität des Kindes die Seelenlehre und Erziehung je früher vollends ins reine kommen.

Die Wirkung der Umgebung auf die seelische Entwicklung des Kindes.

Von Dozent **Dr. Nikolaus Berend**, Budapest.

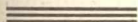
Der Primarius des Weissenkreuzspitals verleiht seiner Überzeugung Ausdruck, dass weder angeborne, noch vererbte Eigenschaften irgend einen solchen ausschliesslichen Einfluss auf die Entwicklung des Seelenlebens zu üben vermögen, wie man dies bisnun geglaubt hat. Hingegen durchgreifend wirkt darauf ein jede unrichtige Ernährung, die bislang überhaupt kaum beobachtet, noch weniger gewürdigt wurde, welcher Umstand aber selbst die Entfaltung des Temperaments zu beeinträchtigen imstande ist. Der Kinderarzt kommt in seinem Vortrage zur Schlussbehauptung, dass der Einfluss der Umgebung eigentlich nur eine unbewusste Erziehung nach schlechter oder guter, oder teils der ersten, teils der anderen Richtung hin ist. Immerhin müsste der Arzt

in der Unterweisung der Umgebung mehr zu schaffen haben, als dies gewöhnlich der Fall ist; zumal eine solche Aufklärung aller Beteiligten nicht selten als heilsamerere und dankbarere «Psychenhygiene» und «Seelenheilverfahren» sich bewährte denn mancherlei Anordnungen von Arzneien.

Nachrichten der Kinderforschung.

Der Präsident der Datensammelsektion: Ladislaus Nagy erstattete in der letzten Generalversammlung folgenden Bericht. Die Datensammelabteilung beschäftigte sich heuer mit der Bearbeitung des Materials vom Vorjahre und den Vorbereitungen neuer Sammlungen. Der letzthin zusammengebrachte Stoff umfasst das kindliche Interesse, worüber bisjetzt Daten einliefen von: 40 Elementarschulen, 1 Knaben-, 2 Mädchenbürgerschulen, 2 Gymnasien, 1 Realschule, 2 Lehrerbildungsanstalten, 1 Hilfsschule, 1 Taubstummenanstalt und auf dem Institute der Kinderliga. Einige darunter sind bereits aufgearbeitet. Der Szolnoker Zweigsverein befasst sich gegenwärtig mit der Erforschung des ganzen Kreises des kindlichen ästhetischen Interesses, wie dies die an die Centrale zur Bestätigung eingesandten Fragenserien des Dr. Nógrády bekunden. Letzterer, hielt bei dieser Gelegenheit einen Vortrag «Beiträge zur Psychologie der Kinderindividualität», dessen Inhaltsauszug wir in dieser Nummer veröffentlichen. Zur jüngst gegründeten Zweigs-gesellschaft für Kinderforschung in Arad sei soviel bloß nachzutragen, dass sie gleichwie die Centrale geneigt ist, ihre Aufmerksamkeit allen Kindern gleichmässig zu widmen, indem vor der Wissenschaft gar keine Klassenunterschiede je Bestand haben dürfen.

Der durch die Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung veranstaltete Lehrkursus wurde Mitte Juni beendet. Den letzten Vortrag hielt Dr. Ranschburg über Psychopathische Zustände von Kindern. Die Hörer des Kurses machten noch nachher zwei Exkursionen unter der Führung des Dr. Karl A. Szilágyi, wobei sie die Kinderschutzliga, das Kinderasyl des Staates und auch das Jugendgericht besichtigten. Der Kursus dauerte programmgemäss drei volle Monate, vom 13. März bis 12. Juni. Die Übungen wurden in Vierergruppen dreimal wöchentlich absolviert. Die Frequenz der ordentlichen Hörer durfte vorläufig auf 29 steigen, ausserdenen bewilligte man noch 9 Gästen den Eintritt. Unter ersteren waren 21 Herren und 8 Damen aus verschiedenen Lehranstalten. Sämtliche Teilnehmer haben die Vorträge mit ausdauernden Fleisse und grosser Aufmerksamkeit verfolgt.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

Troisième Année, No 6.

De l'influence de l'entourage sur la vie intellectuelle de l'enfant.

Discours prononcé par le Docteur **Nicolas Berend** en la conférence publique de la Société.

L'orateur est persuadé que, malgré l'opinion courante on a eu tort, en étudiant les qualités intellectuelles de l'enfant surtout comme qualités héréditaires ; il s'applique à nous démontrer que ces dernières n'ont pas l'influence qu'on leur attribue sur la vie mentale de l'enfant. Selon lui, outre les dispositions héréditaires, l'enfant a des instincts qui influent beaucoup sur son esprit. Le besoin d'imitation est le principal de ces instincts. Les qualités héréditaires se transforment très souvent sous l'influence de l'entourage. Il est facile aussi de constater l'influence de l'alimentation sur le développement intellectuel des jeunes enfants. Une nutrition irrégulière est néfaste au développement intellectuel de l'enfant et au son tempérament. C'est le devoir de l'entourage de régler les modifications intellectuelles de l'enfant. On doit éviter d'éveiller chez les enfants des idées qu'ils sont encore incapables de saisir et qui leur faussent l'imagination. Le jeu étant une initiation progressive à la vie réelle, il faut venir en aide aux enfants daut leurs jeux. En général, les parents commettent une grande faute en l'éducation, savoir : l'inconséquence. Souvent ils pardonnent des fautes graves aux petits enfants, et ils punissent les enfants un peu plus âgés pour les mêmes méfaits. Soustrait à l'influence du milieu habituel l'enfant désobéissant devient docile et soumis. Les personnes d'une même famille, soucieuses de l'intérêt de l'enfant, doivent s'entendre pour en faire leur préoccupation commune et l'élever de la même manière. Rien n'est plus néfaste à l'enfant que de se voir permettre par une personne ce qu'une autre lui interdit. On doit lui procurer la société des enfants de son âge : c'est pour lui un préventif contre la nervosité. Tant d'enfants ne sont nerveux que par la faute de leur entourage. L'enfant unique, le fait est constaté, souffre plus que tout autre sous ce rapport.

Quelques données sur la psychologie de l'individu.

Par : **Dr. Ladislav Négrádi** à Szolnok.

L'auteur a fait des recherches sur le psychologie de l'individu, selon la méthode de M. Binet. Il a exposé devant les enfants un tableau puis une statue. Ils les ont examiné deux minutes,

après quoi ils ont fait en dix minutes un résumé de leurs impressions. L'enquête était peu concluante, car M. Nógrádi obtint 692 réponses correctes. L'âge des enfants variait de 8 à 18 ans. M. Binet distingue 4 types principaux : Le type descriptif, le type observateur, le type sentimental et le type savant. D'après ses recherches l'auteur conclut que ces types d'enfants sont inhérents à l'individu, bien que les types soient souvent mêlés. La façon dont le sujet du tableau et de la statue ont été décrits caractérisent beaucoup l'individualité. Tandis que l'élève de la 3-ème classe de l'école primaire conclut ses observations en ces termes enfantins : «Le cheval avait une crinière. Le loup lui a mordu le cou. Le cheval hochait la tête. Le cheval a une queue. Le cheval a des yeux» — les élèves plus âgés donnent des descriptions exactes de la scène représentée par la statue. On trouve déjà un essai de critique dans la description d'un jeune collégien de la IV-e classe. «La patte droite du loup est trop levée et les jambes de derrière du cheval ne sont pas bien formées.» Les descriptions faites sur le sujet du tableau sont également très variées. Une fillette de 11 ans comprend très exactement le sens du tableau, et nous voyons en elle un pur type descriptif. Elle écrit : «Le tableau représente un bateau à son arrivée au port. Un jeune homme en descend suivi de ses domestiques chargés de valises. Une jeune fille accueille le voyageur avec affection ; on voit qu'elle est heureuse de son retour.» Des 1384 cas examinés on a tiré les conclusions suivantes : entre 9 et 14 ans le type descriptif forme le fond à l'individu. Plus tard ce type diminue progressivement avec le développement intellectuel ; l'observation et la réflexion prennent sa place. Les modifications des différents types sont plus régulières chez les filles que chez les garçons. Dès 14 ou 15 ans, le type observateur et réfléchi domine chez l'individu.

Mouvement de l'Étude de l'Enfant.

Une Société Libre pour de l'étude l'enfant s'est constituée à Arad cette année en mai. Le jeune société a organisé sa première séance publique en présence des nombreux auditeurs. M. Michel Láng, directeur de l'École Normale présidait la réunion. La Société Centrale y fut représentée par M. Ladislas Nagy de Budapest, qui fit son rapport au sujet des devoirs de l'étude de l'enfant, des différentes méthodes de recherches et sur la relation de ladite science avec les sciences théorétiques et l'exercice scientifique : de la médecine et de la pédagogie.

Rapport de la section des recherches statistiques.

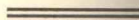
Le président de cette commission M. L. Nagy fit le compte rendu des travaux de la section. L'enquête eu lieu au sujet de ce qui intéresse l'enfant dans 40 écoles primaires, 3 écoles primaires supérieures, 3 collèges, 2 écoles Normales, 1 classe de perfection, 1 école de sourds-muets et dans l'établissement de la Ligue pour la Protection de l'Enfant. Les compte rendu ne sont qu'en partie élaborés.

Rapport de la Société annexe à Szolnok.

La société annexe pour l'Étude l'enfant à Szolnok tint sa première séance publique le 5 avril. L'assemblée fut présidé par M. O. Sipos. Mlle Lucie Wehle fit son rapport sur les recherches statistiques sur l'intérêt de l'enfant faites à l'école des jeunes filles, à Szolnok. M. Ladislav Nográdi fit un communication sur le même sujet d'après des observations faites dans un collège, une école primaire, et deux écoles primaires supérieures. M. le Dr. Paul Ranschburg fit connaître les devoirs et les méthodes différentes de l'étude de l'enfant.

Cours publics pour l'Étude de l'Enfant.

Les cours ont cessé le 12. juin. Le dernier discours fut prononcé par M. Dr. Paul Ranschburg sur l'état psychologique des enfants. Les cours avaient commencé le 13. mars et le nombre de ses auditeurs était de 29.

AZ ÉN UJSÁGOM

Képes gyermek hetilap
Szerkeszti Pósa Lajos.

Amint a gyermek megkezd a betűvetést, megismeri az ábécét, már olvasni akarja azokat a meséket, amelyeket eddig elmondani hallott öreg apótól, nagyanyótól. Az *Én Ujságom* hetenként egész bokrétára valót hoz ilyfajta mesékből. Csupa jókedv, móka, ötlet ez a lap. Elbeszélésektől, tarka meséktől kezdve egész a képrejtvényekig mind olyat hoz, ami a gyermek lelkéhez szól. — Előfizetési ára negyedévenként 2 korona 50 fillér. Aki e lapra előfizet, Az *Én Ujságom* naptárát ingyen kapja. Mutatványszámotkérésre ingyen küld a lap kiadóhivatala Budapest, Andrássy-út 10.

KERTÉSZ TÓDOR

BUDAPESTEN

KRISTÓF-TÉR

GYERMEKJÁTÉK ÉS
SPORTÁRU-RAKTÁR

Legnagyobb választék minden-
nemű szabadbani és szobajáté-
kokban és sportcikkekben. Játék
különlegességek.

Egészséges, testedző és szabadbani sportjátékok

Oktató, szórakoztató, foglalkoz-
tató játékok.

Frőbel- és Szlőjdmunkák

Türelemjátékok. Tanulságos, ok-
tató, földrajzi és utazó, mulattató
és tréfás társasjátékok. Gond-
latfejlesztő, érdekes táblajátékok.
Nyári játékok: homokformáló,
labdázó, karikadobó, céldobó,
céllövő, repülő, óraműves, pör-
gettyű stb. stb. játék-ujdonságok,
sportkocsik, szekerek, vitorlás és
óraműves hajók, puskák, sport-
sárkányok, kerti szerszámok,
öntözők, lovasdíjátékok stb.

Sportjáték ujdonságok: Diaboló,
Allah, Sangfang, labdadobójáté-
kok, Gummet, Angello. Sport-
cikkek: Lawn-tennis, football,
croquet, criquet, hockey, golf,
pol, athlétikai sportcikkek, hor-
gászszerek, tornaeszközök, téli
sportcikkek, szánkók, ródlik,
turistasport - felszerelések stb.
stb. legnagyobb választékban

Kertész Tódornál,
Budapestén, Kristóf-tér.

Nagy képes árjegyzéket kívánatra
ingyen és bérmentve küldök.